

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

LAURENCE STERNE

DUYGUSAL
BİR YOLCULUK

Çeviri: NİHAL YEĞİNOBALI

LAURENCE STERNE
DUYGUSAL
BİR YOLCULUK

Can Klasik

Duygusal Bir Yolculuk, Laurence Sterne

İngilizce aslından çeviren: Nihal Yeğınobalı

A Sentimental Journey Through France and Italy

© 2015, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2015

3. basım: Haziran 2021, İstanbul

Bu kitabın 3. baskısı 1.000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Editör: Berrak Göçer

Düzeltili: Burçak Karabağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Özkaracan Matbaacılık ve Ciltçilik San. ve Tic. Ltd. Şti.

Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62 Bağcılar / İstanbul

Sertifika No: 45469

ISBN 978-975-07-4317-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

LAURENCE STERNE

DUYGUSAL BİR YOLCULUK

ROMAN

İngilizce aslından çeviren

Nihal Yeğınobalı

LAURENCE STERNE, 1713'te İrlanda'da doğdu. Babası asker olduğundan çocukluğu kasabadan kasabaya taşınarak geçti. 1737'de Cambridge Üniversitesi'nin Jesus Koleji'ni bitirdi ve diyakoz olarak kiliseye katıldı; ertesi yıl papaz oldu. 1741'de Elizabeth Lumley'yle evlendi. Sterne, ilk ve en önemli romanı olan *Tristram Shandy Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri*'ni kırk altı yaşında yazdı. Artık edebiyat tarihinin çığır açıcı eserlerinden sayılan *Tristram Shandy*, yazıldığı dönemde İngiltere'de çoğunlukla ahlaksız bulundu. Sterne, Fransa ve İtalya'da yaptığı yolculuklara dayanan ikinci romanı *Duygusal Bir Yolculuk*'un ilk iki cildini 1768'de, veremle boğuşurken yayımlattı; romanın son iki bölümünü tamamlayamadı. Sterne 1768'de Londra'da öldü.

NIHAL YEĞİNOBALI, 1927'de Manisa'da doğdu. Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ni bitirdikten sonra New York Eyalet Üniversitesi'nde edebiyat öğrenimi gördü. *Genç Kızlar* adlı ilk romanını, Vincent Ewing adını verdiği sözde Amerikalı bir yazarın imzasıyla yayımladı. 1950'de yayımlanan bu kitap, bir çeviri roman kandırmacasıyla yıllarca yeni basımlar yaptı, hâlâ da yapmaktadır. Ardından *Sitem*, *Mazi Kalbimde Bir Yaradır*, *Belki Defne*, *Gazel* adlı romanları ve *Cumhuriyet Çocuğu* adlı anı kitabını yayımladı. YeğinoBALI, çok sayıda yazarın klasik ve çağdaş yapıtlarını dilimize kazandırdı. 2020'de öldü.

FRANSA VE İTALYA'DA DUYGUSAL BİR YOLCULUK

YAZAR: BAY YORICK

I. BÖLÜM

Duyuru

Yazar müsaadenizle, abonelerinin, şu an teslim aldıkları iki bölüm haricinde iki bölüm daha talep etme hakkına sahip olduğunu bildirmek istemektedir; amma velakin sağlık sorunları nedeniyle bunları elinizdekilerle birlikte teslim edecek şekilde hazırlayamamıştır.

Eser, önümüzdeki kışın başında tamamlanıp abonelere teslim edilecektir.

DUYGUSAL BİR YOLCULUK, VS. VS.

“Fransa’da,” dedim, “bu işlerin daha bir kolayını biliyorlar...”

“Demek Fransa’da bulundunuz?” dedi konuştuğum beyefendi, bir başarıımı kutlarmışçasına coşkulu bir nezaketle, çabucak benden yana dönerek. “Tuhaf şey!” diye geçirdim içimden. “Yirmi bir millik bir deniz yolculuğu –çünkü Dover ile Calais arası taş çatlasa bundan fazla değildir– kişiye böyle haklar bahsediyor ha! Bu konuyu incelemeliyim!” Böylece, beyefendiyle konuşmayı keserek dosdoğru evime gittim, çantama beş-altı gömlek, bir de siyah ipekliden dizlik pantolon koydum; kol yenime bakarak, “Üstümdeki ceket idare eder,” deyip Dover’a giden yolcu arabasında yer ayırttım. Gemi de ertesi sabah saat dokuzda Dover’dan yelken açtığı için öğleden sonra saat üçte ben salçalı pilicimin başına oturduğum zaman öylesine tartışmasız biçimde Fransa’da bulunuyordum ki o gece mide fesadından ölecek olsam *droits d’aubaine*’nin¹ bana da uygulanmasını, iki dünya bir araya gelse engelleyemezdim. Ve gömleklerim ile siyah ipekliden dizlik pantolonum, hatta bavulum bile, hepsi,

1. Fransa’da ölen yabancıların (İsviçreliler ve İskoçyalılar hariç) bütün mallarına, vârisleri orada bulunsa bile bu kanun gereğince el konulur. Bu beklenmedik kazancın kârı da hükümete geçtiği için geri alınamaz. (Yazarın notu.)

her şey Fransa kralının üstüne geçirdi. Hatta bunca zamandır üstümde taşıdığım ve sana, Eliza, kim bilir kaç kereler, “Beraberimde mezara götüreceğim,” dediğim o minyatür bile boynumdan kopartılıp alınırdı. Ne insaniyetsizlik! Sizin kendi uyruklarınızın bu kıyılara getirmiş oldukları gafil bir yolcunun enkazını gasp etmek! Aman ya Rabbi! Haşmetmeap kral hazretleri, hiç de hoş bir iş değil bu sizin yaptığınız; doğrusu benim için çok üzücü bir şey karşımda muhatap olarak sizi, o kadar uygar ve kibar olan, duygu ve gönül zenginliğiyle nam salmış bir ulusun hükümdarını bulmak.

Oysa ülkenize daha şu anda ayak basıyorum.

CALAIS.

Yemeğimi bitirip de kadehimi Fransa kralının şerefine kaldırarak ona gazez duymak şöyle dursun, tersine, insancıl kişiliğinden ötürü büyük hürmet beslediğimi kendi kendime ispatladığım zaman, ayağa kalktığımda boyum bu uzlaşma sayesinde üç-beş santim uzamış gibi bir duyguya kapıldım.

“Hayır,” dedim. “Bourbon’lar asla zalim bir ırk değildirler. Onlar da herkes gibi hata işleyebilirler, gene de yaradılışlarında bir mülayimlik vardır.” Bunu kendi kendime itiraf ettiğim zaman yanaklarıma öyle ince bir ısı yayıldı ki Burgonya şarapları bile (hiç değilse benim içtiğim, şişesi iki *livre*’lik türden olanlar) insanın içine bundan daha tatlı ve dost bir sıcaklık veremezdi.

“Ey, adil Tanrım!” dedim, bavulumu ayağımla bir kenara iterek. “Şu dünya malı denen şeyde ne var ki ruhlarımızı bileyip hepimizi sevgi dolu birer kardeş gibi kaynaştıracığı yerde, böyle zalimcesine birbirimize düşürüyor?”

İnsan insanla barışık olduğu zaman elindeki en ağır maden parçasını bile nasıl da tüyden bile hafif bulur! Kesimini cebinden çıkarır ve elinde keyifle sallayarak, içindikleri paylaşacak birini ararcasına etrafına bakınır...” Ben de bu dediklerimi yapar yapmaz bedenimdeki bütün kan damarları genişleyivermiş gibi oldum: Atardamarlarımın hepsi birden neşeyle kan pompalamaya başlamışlardı, yaşamı destekleyen tüm melekelerim işlevlerini öylesine pürüzsüz yerine getiriyorlardı ki o anda Fransa’daki en *maddeci geçinen précieuse*¹ bile gelse pes eder, tüm maddeciliğine rağmen benim bir makineden ibaret olduğumu ileri süremezdi.

Onun inancını tepetaklak ederdim, dedim kendi kendime, bundan hiç kuşku yok.

Bu düşüncenin zihnime düşmesi, duygularımdaki coşkuyu o sırada erişebileceği en yüksek seviyeye ulaştırdı. Dünyayla zaten barışık durumdaydım, böylelikle kendi şahsımla yaptığım barış antlaşmasına da mührü basmış oldum.

“Şimdi Fransa kralı ben olacaktım ki!” dedim kendi kendime. “Yetim çocukların gelip benden babaların geride bıraktığı bavulu niyaz etmelerinin tam sırası!”

KEŞİŞ. CALAIS.

Bu sözler dudaklarımdan anca dökülmüştü ki içeriye, Ermiş Francis tarikatından yoksul bir keşiş girdi; manastırına adına iane dileniyordu. Erdemlerinin, tesadüfler elinde

1. (Fr.) Gösteriş meraklısı, yapmacık kadın. (Y.N.)

eğlencelik olması kimsenin hoşuna gitmez ya da kiminin cömert olduğu yerde kimisi *puissant*¹ olabilir –*sed non, quo ad hanc*–² ya da her neyse işte; çünkü hayatta paşa keyfimizin kabarıp çekilmesini düzenleyen belirli bir mantık kuralı yoktur; bu gel gitler, nasıl diyeyim, aynen denizlerdeki meddücezri etkileyen nedenlere bağlıdır belki de; bunun böyle olduğunu farz etmek de çok zaman bizim lehimize bile olabilir. Hiç değilse ben şunu kesinlikle belirtebilirim ki birçok durumda ele güne karşı, “Ayla aramda bir şeyler geçti, içinde ne günah vardı ne de utanç,” diyebilmeyi bin kere yeğ tutarım: bu durumun, içinde bol tarafından hem günah hem de utanç bulunan kendi marifetim olduğunu kabul etmektense.

Her neyse, işte. Daha ilk gördüğüm anda bu keşiş tek bir *sou* bile bağışta bulunmayacağıma peşinen karar verdim. Böylece kesemi cebime koyup cebimi ilikledim, ayaklarımı yere daha bir sağlam bastım ve ciddi adımlarla ona yaklaştım. Korkarım çehremde ürkütücü bir ifade vardı. Onu şu anda bile karşımda görür gibiyim; benim bu tavrımı hak etmiyordu doğrusu.

Keşiş, tepe tıraşındaki seyrelmeden ve şakaklarında-ki birkaç kırılmış dağınık kıldan –ki başındaki bütün saç bundan ibaretti zaten– çıkartabildiğine göre yetmiş yaşlarında olsa gerekti. Beri yandan gözlerine ve bu gözlerin içinde yanan, yılların değil de kibarlığın etkisiyle küllenmiş benzeyen ateşe bakarsanız altmışın üstünde olamazdı. Gerçek, bu ikisinin arasında bir yerdeydi herhalde. Altmış beşinde olduğu kesindi; yüzünün genel görünümü de, bir şeylerin bu yüze vaktinden önce kırışıklıklar çizmiş olmasına rağmen, bu hesaba uyuyordu.

1. (Fr.) Kudretli, nüfuzlu. (Ç.N.)

2.(Lat.) Ama bu konu haricinde. (Y.N.)

Guido'nun sık sık çizdiği başlardan biriydi bu –munis, solgun, içe işleyen– ileri bakıyordu; bu dünyaya yönelik bütün obur, bencil, basmakalıp, cahil düşüncelerden arınmış, bu dünyanın ötesinde bir şeylere bakarmış gibi bir bakış. O tarikattan birinde böyle bir başın ne işi vardı? Bunu ancak bu başı keşişin omzuna konduran ulu Tanrı bilebilir ama Brahmanlara yaraşacak bir baştı doğrusu; Hindistan ovalarında rastlamış olsaydım önünde diz çöküp elini öperdim.

Portresinin geri kalan yanı birkaç fırça darbesiyle verilebilir, hem bu çizimi kime olsa emanet edebiliriz çünkü keşişimizin tipi ne zarifti ne de kaba, bu nitelikleri onun karakteri ve yüz ifadesi belirliyordu; yapısı zayıf, etsiz, boyu ortadan biraz uzundu, gerçi kambur durduğu için bu artı puanı yitiriyordu ama onun “niyaz” duruşuydu bu; şimdi gözümün önünde yeniden canlanıyor da bu duruşunun onu küçültmediğini, tersine büyüttüğünü artık biliyorum.

Odanın içine doğru üç adım ilerledikten sonra durdu, sol elini göğsüne götürdü (sağ elinde, yolda kullandığı ince, beyaz bir asa vardı) ve yanına yaklaştığım zaman bana kendini tanıtarak manastırının ihtiyaçları il tarikatının yoksulluğunu kısaca anlattı; öyle sade bir incelikle yaptı ki bunu ve tepeden tırnağa tüm bedeninde, bakışında öyle bir alçak gönüllülük vardı ki bundan etkilenmemek için büyülenmiş olmalıydım.

Daha gerçek bir sebepten ona bir *sou* bile koklatmayacağıma baştan karar vermiş olmamdı.

KEŞİŞ. CALAIS.

“Çok doğru,” dedim, onun, sözlerini bitirirken gözlerini şöyle bir yukarıya doğru çevirişine karşılık olarak. “Çok doğrudur! İnsanların inayetinden gayri varlıkları olmayanların yardımına ulu Tanrı yetişsin! Çünkü insanların inayet stoku, korkarım, saat başı yapılan *sınırsız talepleri* karşılamak için hiç mi hiç yeterli değildir!”

Ben *sınırsız talep* kelimelerini telaffuz ederken keşiş gözlerini usulca cübbesinin kol yeline doğru indirmişti. Benim gönül büyüklüğüme sığındığını belirten bu bakışın tesiri var gücüyle içime işledi. “Kabul ediyorum,” diye konuştum, “kaba kumaştan bir cübbe, o da ancak üç yılda bir yenilenmek şartıyla ve aç kalmayacak kadar birkaç lokma yiyeceğin büyültülecek yanı yoktur. Gelgelelim işin asıl acınacak yönü şu ki, bunları bu dünyada çok az bir çabayla edinebileceğiniz halde, tarikatınız aslında sakatların, körlerin, yaşlı ve hastaların hakkı olan bir dağarcığa el atıyor. Halbuki yattığı yerden her an çilesinin günlerini sayan bir tutsak da bu dağarcıktan pay almak için kıvranmaktadır. Kısacası bayım, şimdi siz Ermiş Francis tarikatından değil de *inayet mezhebinden* olaydınız, ben yoksul bir adam olmama rağmen,” diye konuşmamı sürdürdüm bavulumu işaret ederek, “bunu güle oynaya açardım sizin için ve bahtsızların fidyasını seve seve öderdim.” Keşiş önümde hafifçe eğildi. Ben, “Hem zaten,” diye ekledim, “bütün diğerleri bir yana, önceliğin kendi yurdumun bahtsızlarında olması gerekmez mi? Kendi sahillerimizde yokluk ve acı çeken binlerle kişi bıraktım ben.” Keşiş başını anlayışla salladı, “Hiç kuşkusuz sefalet yalnız bizim manastırda değil, dünyanın her köşesinde kol geziyor,” demek istercesine. Onun bu anlayı-

şına karşı ben elimi onun cübbesinin yenine koyarak, “Ne var ki bizler fark gözetmek durumundayız, sayın peder,” dedim. “Yalnızca kendi emeklerinin ekmeğini yemek isteyenler ile başkasının emeğinin ekmeğini yiyerek ömürlerini *Tanrı aşkı adına* miskinlik ve cahillik içinde geçirmekten başka tasaları olmayanlar arasında ayırım yapmak durumundayız.”

Zavallı keşiş buna karşılık vermedi. Yanaklarında bir an için bir kızarıklık belirdiyse de çabucak geçti; yüreğinde hınç ve kin adına bir şey bırakmamış olsa gerek ki adamcağız bu yollu bir tepki göstermedi ama esasını kolunun bükümüne kaydırarak iki elini teslimiyetle göğsüne bastırdı ve çekildi.

KEŞİŞ. CALAIS.

O, kapıyı arkasından çeker çekmez içim cız etti. Üç-beş kere, “Boş ver!” diyerek umursamazlık taslamaya çalıştımsa da işe yaramadı; ağızımdan çıkmış olan tüm nezaketsiz heceler şimdi geri gelip kafamın içine üşüşüyordu. Zavallı keşişin üzerinde, isteğini reddetmekten başka hiçbir hakkım bulunmadığını düşünüyordum; bunun yarattığı düş kırıklığı onun için yeterli cezaydı zaten, üstüne bir de kırıcı konuşmanın gereği yoktu. Kırılmış saçlarını düşündüm; o kibar karaltı sanki yeniden içeri girmiş, munis sesiyle, “Size ne kötülüğüm dokundu? Neden öyle davrandınız bana?” diye sorar gibiydi. O dakikada bir dava vekili tutmak için seve seve yirmi *livre* sayabilirdim! “Çok kötü davrandım,” diyordum içimden.

“Ne var ki yolculuğumun henüz başlangıcındayım, zamanla daha nazik olmasını öğrenirim elbet...”

DÉSOLIGÉANT. CALAIS.

Kişinin kendi kendinden hoşnutsuz olmasının bir faydalı yanı vardır ki bu da, bu hoşnutsuzluğunun onu alışverişlerinde sıkı pazarlık yürütme eğilimine sokmasıdır. İmdi Fransa ve İtalya’da arabasız yolculuk yapılamayacağına göre –ve tabiat bizi genelde en uygun olduğumuz şeye yönelttiğine göre– ben de kendi maksadıma uygun bir vasıta almak ya da kiralamak için dışarıya çıkıp arabaların durduğu avluya yürüdüm. Avlunun en uzak köşesindeki eski bir *désobligeant*’ı¹ görür görmez gözüme kestirerek hemen gidip içine bindim ve duygularımın arabayla iyi bir ahenk içinde olduğunu hissederek garsona, otel sahibi Mösyö Dessein’i çağırmasını söyledim. Gelgelelim Mösyö Dessein kiliseye, akşam duasına gitmiş olduğu, ben de şimdi avlunun karşı yanında, otele yeni gelmiş bir hanımla konuşmakta olan keşişle yeniden yüz yüze gelmek istemediğim için pencerenin tafta perdesini aramıza çektim ve yolculuğumu yazıya dökmek istediğime göre, kalemim ile mürekkep hokkamı çıkartıp seyahatnamemin önsözünü arabanın içinde yazdım.

1. [Fr: Sevimsiz, geçimsiz.] Tek kişilik olduğu için Fransa’da bu şekilde anılan araba. (Yazarın notu.)

ÖNSÖZ.

DÉSOLIGÉANT'IN İÇİNDE.

Birçok gezginci filozofun da herhalde müşahede etmiş olacağı üzere tabiat, insanoğlunun mutsuzluğunu sınırlandırmak için, kendi tartışılmaz salahiyetini kullanarak birtakım duvarlar ve çitler örmüştür. Bu maksadını en kolay ve rahat yoldan, sessiz sedasız gerçekleştirmek için de insanoğlunun, rahatını ancak kendi yurdunda bulup acılarını ancak orada dindirebilmesini neredeyse aşılmaz bir mecburiyet haline getirmiştir. Tabiat onun, her ülkede ve her çağda, tek kişinin kaldıramayacağı kadar ağır olan hayat yükünün bir kısmını omuzlayacak ve mutluluğunu paylaşacak en uygun araçları ancak kendi yurdunda bulabilmesini öngörmüştür. Gerçi kimi zaman mutluluğumuzu onun çizdiği sınırların dışına taşıyabilecek kadar bir gücü kendimizde yetersiz de olsa bulduğumuz olur, gelelelim bu düzen öyle kurulmuş ki dil bilmemek, konuşup güvenecek kimse bulamamak ve aradaki eğitim, gelenek ve görenek farklılıkları yüzünden karşılaştığımız sayısız engeli aşarak duygularımızı kendi çevremiz dışındakilere iletebilmek çok zaman tamamen imkânsızdır.

Bunun neticesi olarak da her çağda ve her zaman duygusal alışverişlerde denge, mutlaka yabancı gezginin aleyhine olacaktır; o, çok az kullanacağı şeyleri karşındakilerin söylediği fiyata almak zorundadır; onun sohbetlerini karşındakiler, büyük bir tenzilat olmadıkça kendi sohbetleriyle nadiren takas edeceklerdir; bu da onu zamanla, iki çift laf konuşabilmek uğruna her seferinde biraz daha insafsız tefecilere muhtaç etmeye başlayacaktır ki neticede gezginimizin nasıl bir sosyal yaşantısı olacağını tahmin etmek için fevkalade bir falcı olmaya hacet yok.

Bu beni eldeki mevzuya getiriyor, buradan da tabiatıyla (şu *désobligeant* olacak tahterevallinin sallanması devam etmeme izin verirse) seyahat etmenin tesir edici ve nihai sebeplerine götürüyor.

Kendi ülkelerinden ayrılıp dışarı ülkelere giden aylak kişiler aşağıdaki listede verilen genel nedenlerden biri ya da birkaçının saikiyle yollara düşerler:

Bedensel hastalık,
Zihinsel sakatlık ya da
Kaçınılmaz zorunluluklar.

Bunlardan ilk ikisi, kara ya da su yoluyla, gurur, merak, gösteriş sevdası ya da melankoli yüzünden seyahat edenleri içerir ki bunları da kendi aralarında sonsuza değin başka alt sınıflara bölüp yeniden bir araya getirebilirsiniz.

Üçüncü sınıfta gezgin yabancı martirlerin kalabalık ordusu bulunur, bilhassa da din adamlarının himayesinde yola çıkmış olanlar: mahkemece tayin edilmiş vâsilerin gözetiminde yolculuk yapan suçlular veya ebeveyn ya da velilerinin zalimce yurtdışına yollayarak Oxford, Aberdeen ve Glasgow'ca önerilen yöneticiler eşliğinde seyahat etmeye zorladığı genç beyefendiler.

Bir de dördüncü sınıf vardır; ama buradakilerin sayısı öyle düşüktür ki üzerlerinde durmaya değmez, dedim; eğer bu tür bir eserde kişiliklerin birbirine karışması için ayrıntılar konusunda son derece doğru ve titiz davranmak gerekli olmasaydı. İşte bu sözünü ettiğim sınıftaki gezginler, çeşitli sebepler ve bahanelerle, sözümona paradan ekonomi yapmak için denizleri aşıp yabancılarla dolu bir ülkede seyahate çıkan kimselerdir; halbuki ekonomilerini kendi ülkelerinde yaparak kendilerini ve başkalarını bir sürü dertten kurtarabilirler ama

bunların seyahat sebepleri diğer gezgin türlerin sebeplerinin hepsinden daha basit olduğu için ben bu bayları,

Basit Gezginler

başlığı altında toplayacağım.

Kısacası, cümle gezginler toplumunu aşağıdaki başlıklar altında özetleyebiliriz:

Aylak Gezginler,
Meraklı Gezginler,
Sahtekâr Gezginler,
Gururlu Gezginler,
Kibirli Gezginler,
Melankolik Gezginler.

Bunları Zoraki Gezginler izler.

Suçlu ve Sabıkalı Gezgin,

Talihsiz Masum Gezgin,

Basit Gezgin,

En son olarak da (nazik müsaadelerinizle),

Duygusal Gezgin vardır (bununla kendimi kastediyorum) ki şimdi oturmuş kaleme almakta olduğum üzere, bu gezgin türü aslında en az Zoraki Gezgin sınıfındakiler kadar mecburiyet ve *besoin de voyager*¹ saikiyle yollara düşmüştür.

Beri yandan şunun da pek iyi farkındayım ki benim yolculuğum da, gözlemlerim de benden önce gelenlerinden bambaşka bir üslupta olacağına göre, sırf kendim için özel bir sınıf açılmasında ısrar edebilirdim; ama *eserimin özgünlüğünden* başka bir sebep ve dayanağım ol-

1. (Fr.) Seyahat ihtiyacı. (Ç.N.)

maksızın dikkatleri kendi üzerime çekmek istersem Kibirli Gezgin'in sınırlarına tecavüz etmiş olacağımı düşündüm.

Okurum, kendisi de gezginlik yapmış birisiyse, biraz inceleme ve düşünüp taşınma sonucunda bu katalogdaki yerini ve rütbesini kolayca saptayabilecektir ve bu onun kendini tanıması yolunda ileriye doğru atılmış bir adım olacaktır; çünkü kişiliğinin bugün bile, yolculukları sırasında özümsemiği ya da gerçekleştirdiği şeylerden birtakım renkler ve benzerlikler taşıdığına kalıbımızı basabiliriz.

Burgonya üzümlerini Ümit Burnu'na ilk götürüp diken adam (kendisinin Hollandalı olduğuna dikkatinizi çekerim) burada, Fransa tepelerinde yetişen aynı üzümlerden yapılan şarabın aynısının tıpkısını içeceğini elbette hayal etmiyordu –böyle hayaller kuramayacak kadar soğukkanlıydı– tabii hiç şüphesiz bir tür alkollü, şarapsı içki içmeyi bekliyordu ama bu içkinin iyi mi, kötü mü yoksa vasat bir şey mi olacağına gelince – bizim Hollandalı başarısının kendi seçimine değil, genelde şans olarak bilinen şeye bağlı olduğunu bilecek kadar hayat tecrübesine sahipti. Gene de iyi neticeler almayı umuyordu; beri yandan bizzat bu umutlar yüzünden, kendi kafasının sağlamlığına ve kararlarının isabetine aşırı güvenirse *mynheer*¹ yeni bağında bunların ikisini de ters çevirerek her şeyi kaybedip adamlarına maskara olabilir.

Bilgi ve terakki peşinde yelken açıp yol giderek yer-yuvarlağının medeni ülkelerinde dolaşan zavallı gezginlerin uğrayabileceği akıbetler de aynen böyledir işte.

Bilgi ve terakkiye, bu uğurda yelken açıp yol gitmekle erişilebilir ama erişilenlerin, faydalı bilgi ve gerçek iler-

1. (Hol.) Bay, beyefendi. (Y.N.)

leme olup olmadığı baştan sona piyangodur; gezginimin başarılı olduğu durumlarda bile kâra geçebilmesi için kazanımlarını ihtiyatlı ve ölçülü biçimde kullanması gerekir. Gelgelelim hem kazanım hem de kullanım aşamalarında başarısız olma ihtimali ezici biçimde güçlü olduğuna göre, benim görüşüm şu ki kişi, sınır ötesi bilgiler edinip sınır ötesi ilerlemeler sağlamadan mutlu olmaya kendi kendini razı edebilirse akıllılık göstermiş olur; hele yaşadığı ülkede bu saydıklarımızın kıtlığı hiçbir surette çekilmiyorsa. Doğru söylüyorum; bizim meraklı gezginin –Sancho Panza’nın Don Quijote’ye dediği gibi– kendi ülkesinde ayağını ıslatmadan, görebileceği şeyler ve yapabileceği keşifler için yağmurda çamurda onca taban tepişini görmek yüreğimi çok zaman üzüntülere boğmuştur. Çağımız ışıkla öylesine dopdolu ki Avrupa’da şuaları diğerlerinin şualarıyla kesişip etkileşmeyen hiçbir ülke ya da köşe yoktur, diyebiliriz. Bilgi bugün çoğu dalları ve çoğu uygulamalarıyla tıpkı İtalya sokaklarındaki müzik gibidir – ücret ödemeyenler de faydalanabilirler. Gene de yeryüzünde hiçbir ülke –bunu böbürlenmek için söylemediğime Tanrı şahittir (çünkü bir gün nasılsa onun yüce mahkemesine çıkıp bu eserimin hesabını vereceğim)– gene de yeryüzünde hiçbir ülke bizimkinden daha büyük bilgi çeşidi ve bolluğuna, bilimi kovalayıp kazanmak için daha uygun bir ortama, teşvik gördüğü için daha kolayca gelişen bir sanat dünyasına, bundan (genel olarak ele alındığında) daha zararsız bir tabiata ve bütün bunlar yetmezmiş gibi, zihinleri besleyecek bundan daha bol zekâ ve karakter çeşitlerine sahip değildir.. Ya siz nereye yolcusunuz, sayın yurttaşlarım?

“Bu arabaya bakıyorduk sadece,” diye cevap verdiler. “Emrinizdeyim,” diyerek hemen arabadan atlayıp şapkamı çıkardım. “Arabanın neden sallandığını merak ediyorduk,” dedi, *meraklı gezgin* olduğunu kestirdiğim biri. Ben

istifimi bozmadan, “Önsöz yazmanın heyecanıdır,” diye karşılık verdim. “Şimdiye kadar,” dedi, besbelli *basit gezgin* olan diğeri, “*désobligeant*’larda önsöz yazıldığını hiç duymamıştım.” Ben, “Bir *vis-à-vis*’de¹ yazmak elbet daha iyi olurdu,” dedim.

İngiliz, İngilizleri görmek için seyahat etmediğine göre, odama çekildim.

CALAIS.

Odama doğru giderken koridora benden başka birinin de gölge düşürdüğünü fark ettim; otel sahibi Mösyö Dessein’di bu, biraz önce akşam duasından dönmüş, bir ihtiyacım var mı diye sormak için, şapkası koltuğunun altında, büyük bir nezaketle peşimden gelmişti. İçinde oturup yazı yazmak beni *désobligeant*’dan soğutmuş gibiydi. Şimdi de Mösyö Dessein bir omuz silkişiyle bu arabanın bana hiç de münasip olmadığını söyleyince birden, arabanın aslında bir *masum gezgine* ait olduğu ve bu gezginin kendi memleketine dönerken arabayı, elinden geldiğince bakıp saklasın diye Mösyö Dessein’in insafına terk etmiş olduğuna dair bir hisse kapıldım. Araba, Avrupa’daki seyahatlerini tamamlayıp Mösyö Dessein’in araba avlusunun köşesine çekileli dört ay oluyormuş; yola çıktığında zaten pek matah bir şey olmadığı, Sennes Dağı’nın tepelerinde de iki kere dağılıp parçalandığı için sergüzeştlerinin ona pek hayrı dokunduğu söylenemez ya, en kötüsü de böyle aylar ayı Mösyö Dessein’in avlusunda merha-

1. (Fr.) Yüz yüze. Burada karşılıklı oturulan araba anlamında kullanılıyor. (Ç.N.)

metsizce bekletilmesi olmuştı. Evet, bu arabanın övüle-meyecek pek çok tarafı vardı gerçi, gene de istenirse le-hinde söylenecek birkaç kelime bulunabilirdi; eğer birkaç sözle bir sefili ıstırabından kurtarmanın imkânı varsa bu sözleri esirgeyen adama ben doğrusu lanet ederim.

“İmdi, bu otelin sahibi ben olsaydım,” dedim işaret-parmağımın ucunu Mösyö Dessein’in göğsüne bastırarak, “bu zavallı *désobligeant*’dan kesinlikle kurtulmak isterdim; çünkü durduğu yerde önünden her geçişinizde sizden yana sitemler sallayıp duruyor.”

“*Mon Dieu!*”¹ dedi Mösyö Dessein. “Bunun benimle hiçbir alakası yok.” “Belirli zihniyetteki kişilerin kendi duygularına gösterdikleri alaka dışında elbet, Mösyö Dessein,” dedim. “Ben şuna inanırım ki başkalarını da kendisi kadar düşünen biri olarak her yağmurlu gecede, ne kadar inkâra kalkarsanız kalkın, sizin ruhunuza da bir kasvet çöküyordur. Siz de, sayın Mösyö Dessein, bu araba kadar ıstırap çekmektesiniz.”

Her zaman dikkatimi çekmişti: Kendisine yapılan iltifatın içinde tatlı olduğu kadar ekşi de varsa bir İngiliz, bu iltifatı benimsesin mi yoksa duymazdan mı gelsin, bir türlü kestiremeyerek içten içe bocalar durur; ama bir Fransız, asla. Mösyö Dessein beni bir reveransla selamladı.

“*C’est bien vrai,*”² dedi. “Ne var ki şu durumda ben bir sıkıntıyı bir diğer sıkıntıyla takas etmiş olurum, hem de zararına. Bir düşünsenize efendim, size daha Paris’in yarı yolunu bulmadan dökülecek bir araba verirsem... şerefli bir insanın gözünde mahcup düşmenin beni ne kadar üzeceğini bir düşünsenize, hem de bu durumda *d’un homme d’esprit*’nin³ insafına kalacağıma göre.”

1. (Fr.) Tanrım. (Ç.N.)

2. (Fr.) Çok doğrudur. (Ç.N.)

3. (Fr.) Zeki bir insan. (Ç.N.)

Cevabın dozu tam benim reçeteme uygun olduğu için, yutmamak ve otelcinin reveransına reveransla karşılık vermemek elimde değildi. Başkaca vicdan ve ahlak tartışmalarına dalmaksızın, otelcinin arabalarını gözden geçirmek üzere, beraberce arabaların durduğu avluya doğru yürüdük.

SOKAKTA. CALAIS.

Bir müşteri (alacağı şey ucuz bir araba bile olsa) malı görüp uzlaşmaya varmak için satıcıyla beraber yola çıkar çıkmaz sanki bir düello yapmak üzere Hyde Park'ın köşesine gidiyormuş gibi bir ruh haline kapılmaktan ve öbür adama bu gözle bakmaktan kendini alamıyorsa, bu dünya düşmanlık dolu bir yer demektir. Ben şahsen kılıç kullanmakta Mösyö Dessein'le asla boy ölçüşemeyecek kadar kabiliyetsiz olduğum için kafamda bu durumun doğurduğu bir sürü düşünce fır dönüp duruyordu; yanim sıra yürüyen Mösyö Dessein'i delip geçmek istercesine süzüyordum, yandan, cepheden; bir bakıyordum Yahudi'ye benziyordu, bir bakıyordum Türk'e; başındaki peruğa kusur buluyor, kendisini lanetler okuyarak şeytana havale ediyordum.

"Yani bütün bu duygular yüreğimde kaynayıp duracak mı, topu topu üç ya da dört *louis d'or* uğruna (çünkü bana atılabilecek en büyük kazık bundan ibarettir)? Ey adi hırs!" diyerek tavrımı kökten ters çevirdim, ani duygu değişimlerinde çok zaman görüldüğü üzere. "Adi, kaba hırs! Sen herkese düşmansındır, herkes de sana düşman!" "Allah saklasın!" dedi genç kadın elini alnına götü-

rerek; çünkü o hızla dönünce, demin keşişle konuşurken gördüğüm hanımla yüz yüze gelivermiştim, haberimiz olmadan bizi takip ediyormuş meğer. Ben de, “Allah saklasın!” diyerek kendi elimi ona uzattım. Yalnızca başparmağı ile öbür iki parmağını açıkta bırakan siyah ipek eldiven takmıştı, bu sayede elini hiç çekinmeden tuttum ve onu arabalığın kapısına götürdüm.

Mösyö Dessein elindeki anahtara en az elli defa lanet okuduktan sonra nihayet yanlış anahtar getirmiş olduğunu anladı. Kapının açılması için hanımla ben de en az onun kadar sabırsızlanıyorduk; dikkatlerimizi de bu gecikmeye öylesine kaptırmıştık ki hanımın elini, pek de farkında olmaksızın kendi elimde tutmaya devam etmiştim. Bu sebeple Mösyö Dessein beş dakikada döneceğini söyleyerek giderken bizi işte böyle, yüzümüz kapıya dönük, el ele, baş başa vaziyette bıraktı.

Efendim, böyle bir durumda yaptığımız beş dakikalık bir sohbet, yüzümüz sokağa dönük olarak yaptığımız beş yıllık sohbetlere bedeldir; çünkü bu ikinci şıkta sohbetimiz bizim haricimizdeki nesne ve olaylarla beslenir, halbuki gözlerimiz bomboş bir satha dikiliyken konularımızı tamamen kendi içimizden çıkarırız. Mösyö Dessein’in yanımızdan ayrılmasıyla doğabilecek bir saniyelik bir sessizlik durum için felaket olurdu çünkü o zaman genç kadın ister istemez arkasına dönecekti; ben de bu sebeple hiç vakit kaybetmeden lafa giriştim.

O anda beni böyle baştan çıkartan şeyleri (kitabımı, bu gezi sırasında yüreğimin kapıldığı zaafı göstermek değil sergilemek için kaleme aldığıma göre) aynen hissettiğim sadelikle anlatmaya kararlıyım.

ARABALIĞIN KAPISI. CALAIS.

Okuyucuya *désobligeant*'dan inmek istemediğimi çünkü keşişin o sırada hana yeni gelen bir hanımla konuşmaya dalmış olduğunu gördüğümü belirttiğim zaman hakikati söylemiştim... söylemiştim de hakikatin tamamını açıklamış değildim; çünkü beni engelleyen şey keşişin varlığı kadar konuştuğu hanımın görünüşü ve endamı olmuştu. Onları görünce içime bir kuşku düşmüş ve kulağıma, "Keşiş bu hanıma aranızda geçeni anlatıyor," demişti; bunu düşününce içimden bir şey koparak keşişin, ait olduğu manastıra geri dönmesini dilemiştim.

Yürek idrakten daha önce kanat açarsa kafayı bir sürü sıkıntı çekmekten kurtarır. Ben de bu hanımın üstün bir yaratık olduğundan emin olmakla beraber, onu zihnimden silmiş ve kendi işime bakıp önsözümü yazmaya devam etmiştim.

Ne var ki sokakta onunla karşılaştığım zaman o ilk intiba yeniden canlandı; elini bana verişindeki temkinli bir samimiyet onun iyi yetişmiş, aklı başında bir kadın olduğunun emaresiymiş gibime geldi; elinden tutup yönlendirdiğimde varlığından sızan tatlı bir munisliğin ruhumu bir huzur yaydığını hissettim.

Güzel Tanrım! İnsan böyle bir varlığı elinden tutarak dünyayı çepeçevre dolaştırabilir!

Henüz yüzünü görmüş değildim, gereği yoktu bunun çünkü zihnimdeki resim daha ilk anda şekillenmeye başlamıştı. Daha biz arabalığın kapısına varmazdan çok önce *hayal gücü* başın tamamını bitirmiş ve bunu kendince bir tanrıçaya öylesine tıpatıp benzetmişti ki dalıp Tiber Irmağı'nın dibinden çıkarmış olabilirdi; lakin ey, hayal gücü, sen baştan çıkmış ve de baştan çıkartıcı bir

yosmasın, çizdiğin resimler ve imgelerle günde yedi kez aldatırsın bizi, gelgelelim öyle işveler ve cilvelerle yaparsın ki bunu, resimlerini öyle sayısız ışık meleklerinin kalıbına dökersin ki senden kopmaya kıyamayız.

Arabalığın kapısına vardığımızda genç kadın öbür elini alnından çekti ve gerçek yüzünü görmeme izin verdi; yirmi altı yaşlarında bir çehreydi bu, pudrasız, allıksız, sapsade bırakılmış, duru, şeffaf bir esmerlikte. Tam manasıyla güzel değildi lakin öyle bir özelliği vardı ki içinde bulunduğum haletiruhiye yüzünden bana güzellikten daha sancı geldi: İlginç bir yüzdü. Dul kalmışlığın izlerini taşırmış intibasına kapıldım önce, yasının ilk iki sarsıntısını atlatmış, uğradığı kayba sessizce razı olmaya başladığı bir aşamada. Ne var ki yüzündeki bu izler bambaşka bin bir çeşit kederin eseri olabilirdi. Bu kederlerin ne olduğunu öğrenmek arzusuna kapılmıştım; hatta (Ezra'nın günündeki üslupla konuşmak mümkün olsaydı) "*Ne derdin var senin? Neden böyle üzgünsün? Zihninin neden böyle karmakarışık?*" diye sorardım ona. Kısacası kalbim ona karşı sıcak ve cömert duygularla doluydu ve bir çaresini bulup ona, hizmet etmeye değilse bile en azından nezaket göstermeye kararlıydım.

İşte bu hanımla böyle, eli elimde ve yüzlerimiz arabalığın kapışma lüzumundan fazla yaklaşmış olarak, baş başa kaldığımız sırada beni baştan çıkartan duygular bunlardı ve ben de kendimi bu duygulara kapıp koyuvermek meylindeydim.

ARABALIĞIN KAPISI. CALAIS.

“Hiç kuşkusuz, güzel hanımefendi,” diye elimdeki elini hafifçe kaldırarak söze başladım, “feleğin cilvelerinden biri olmalı bu! Birbirine tamamen yabancı, hem de ayrı cinsiyetten olan ve belki de dünyanın apayrı köşelerinden gelen iki kişiyi ellerinden tuttuğu gibi böylesine samimi bir vaziyette bir araya getirtmek, ki haftalar süren bir arkadaşlık bile bu yakınlığı gerçekleştiremezdi...”

“Sizin bu mevzuyu böyle inceden inceye düşünmüş olmanız da, mösyö, feleğin sizi bu cilvesiyle nasıl sıkıntıya sokmuş olduğunu gösterir...”

Bir durum tam istediğimiz kıvama gelmişken bu gelişmeyi gerçekleştiren şartlara değinmek kadar kötü zamanlama olamaz. “Siz feleğe şükran duyuyordunuz,” diye sözlerine devam etti genç kadın. “Bunda haklı idiniz. Gönlünüz bunu biliyordu ve hoşnuttu. Bunun haberini beyne ileterek bu hükmü tersine çevirmek ancak bir İngiliz filozofundan beklenecek bir tutumdur.”

Bunları söylerken elini elimden öyle bir bakışla çekti ki sözlerine bundan daha yeterli bir yorum olamazdı.

Yüreğimin zaafı hakkında sefil bir tablo çizmek paahasına şunu itiraf ediyorum ki gönlüm, daha önemli hadiselerin bile açamayacağı bir yara almıştı. Onun elini kaçırmak kahretmişti beni; bu kaçışın sebebi ile şekli de yarama merhem sürecektir ya da şifalı şarap damlatacak cinsten değildi: Böyle ahmakça bir aşağılık duygusunun acısını ömrümde hiç böylesine bir zavallılıkla hissetmiş değildim!

Gerçek bir kadın kalbinin bu gibi bozgunlar karşısında hissettiği zafer kısa sürer. Nitekim o da birkaç saniye sonra elini, cevabının sonunu getirmek istercesine yenime

koydu, böylece ben de şu veya bu yoldan, nasıl olduğunu artık Allah bilir, eski durumumu yeniden kazandım.

Oysa söyleyecek başkaca sözü yokmuş.

Ben de bu davranışından, çıkardığım mana ve aldığım dersle onun kişiliği hakkında yanıldığım sonucuna vararak, o saat bambaşka bir sohbet tasarlamaya giriştim. Ama genç kadın yüzünü bana döner dönmez onun deminki cevabını doğuran ruh halinin uçup gitmiş olduğunu gördüm: Kaslar gevşemiş, karşımda gene, ilk baştan gönlümü kazanmış olan o savunmasız, üzgün ifade vardı. Ne hazin! Böyle hayat dolu bir ruhun kedere yem olduğunu görmek! Bütün kalbimle acıyordum ona. Belki ruhsuz kişilere tuhaf gelebilir ama o anda, sokakta olmamıza rağmen bu kadını, hiç yüzüm kızarmadan kollarıma alıp bağrıma basabilirdim.

Parmaklarını bastıran parmaklarımdaki damarların atışı ona içimden geçenleri söylemişti. Gözlerini indirdi; uzunca bir sessizlik oldu.

Ne yazık ki bu arada ben onun elini biraz fazlaca sıkmaya kalkışmış olmalıydım; avucumda duyduğum hafif, manalı bir kıpırtıdan çıkardım bunu; elini elimden çekecekmiş gibi değil de çekmeyi düşünüyormuş gibi bir kıpırdanma. Bu eli ikinci bir kere elimden kaçırmak kaçınılmaz gibiydi ama neyse ki kafamdan çok içgüdülerimi kullanarak bu gibi tehlikelerde son çare olan şeyi yaptım: Onun elini sanki her an, kendiliğimden bırakılabilecekmiş gibi, gevşek bir şekilde tuttum. O da elini, Mösyö Dessein'in anahtarla dönüp gelmesine kadar elimde bıraktı. Bu arada ben de fukara keşişin anlattıklarının (anlatmışsa eğer) aleyhimde yaratmış olabileceği kötü intibaları nasıl sileceğimi düşünmeye giriştim.

ENFİYE KUTUSU. CALAIS.

Benim kendisini düşündüğüm sırada iyi yürekli ihtiyar keşiş hemen beş-altı adım ötemizdeymiş meğer; şimdi yanımıza gelip gelmemekte tereddütlüymüş gibi dalgali bir çizgi izleyerek bize yaklaşmaktaydı. Yanımıza gelir gelmez dünyalar dolusu bir candanlıkla durdu ve elinde tuttuğu boynuzdan yapılma enfiye kutusunu açıp bana uzattı. "Siz benimkinden buyurun," diyerek ben kendi (küçük, bağı) enfiye kutumu cebimden çıkarıp onun eline tutuşturdum. "Çok nefis!" dedi keşiş. "Öyleyse kutusuyla beraber kabul ederek beni sevindirir," dedim. "Arada bir tutam aldığınız zaman da bunun bir barış armağanı olduğunu hatırlayın, bir vakitler size kaba davranırsa da kalben dost olan birinden."

Zavallı keşiş kıpkırmızı kesildi. "*Mon Dieu!*" dedi ellerini kavuşturarak. "Siz bana hiç de kabalık etmediniz!" Genç kadın, "Böyle bir şeyi ben de ummam," dedi. Bu sefer kızarmak sırası bendeydi ya, hangi hislerin saikiyle kızardığının tahlilini okuyucuya bırakıyorum. "Affınızı dilerim madam ama sahiden kabalık ettim ona," dedim. "Hem de hiç sebepsiz!" "İmkânsız!" dedi genç kadın. Keşiş de kendisinden hiç umulmayacak hararetle bir ısrarla, "Allah biliyor, kabahat bendeydi!" dedi. "İşgüzarlık etmemdeydi." Genç kadın bu sözlerle karşı çıktı, ben de ona katıldım ve keşişinki kadar ölçülü bir kişiliğin herhangi bir kimseyi kırmasının imkânsız olduğunu ileri sürdüm.

Münakaşa etmenin böyle tatlı, böylesine zevkli bir şey olabileceğini o zamana kadar hiç bilmemiştim! Susuyorduk ama bu gibi durumlarda insanların on dakika boyunca tek laf etmeden birbirlerinin yüzüne bakarken kapıldıkları budalaca sıkıntıya hiç düşmeden. Bu sessiz-

lik sırasında keşiş, boynuzdan yapılma enfiye kutusunu cübbesinin yenine sürtmeye başladı ve böylece biraz parlattığı zaman yerlere kadar eğilerek, “Bizleri bu münakaşaya iten şey huylarımızın iyiliğı mi yoksa kötölüğü müydü, bu saatten sonra bunu bilemeyiz artık,” dedi. “Ama ne olursa olsun ben kutularımızı değıştokuş etmek istiyorum.” Böyle diyerek bir eliyle bana kendi kutusunu uzatırken öbür eliyle benim kutumu aldı ve bakışlarından ırmaklar gibi dostluk ve iyilik akararak öpüp koynuna koyduktan sonra yanımızdan ayrıldı.

Hâlâ saklarım bu kutuyu, dinimin kimi gereçlerini sakladığım gibi, düşüncelerimi daha iyi mevzulara yönlendirmekte bana yardımcı olsun diye. Ne yalan söyleyeyim, onu yanıma almadan nadiren dışarı çıkarım; hatta çok zaman, hayatın didişmeleri arasında ruhuma çekidüzen versin diye, kutu sahibinin nazik ruhunu yardıma çağırırım. Hakkında öğrendiklerime göre keşişin kendisi de kırk beşinci yaşına kadar bu didişmelerin orta yerinde yaşamış. Ama daha sonra, askerlik hizmetlerinde hak ettiğı karşılığı bulamayınca, üstelik duyguların en güzeli olan aşkta da hüsrana uğrayınca, kılıçtan da kadından da vazgeçerek kendini manastırdan çok kendi içine kapamış.

İçimde bir ürpermeyle şunu ekleyeyim ki Calais’den son geçişimde Peder Lorenzo’yu sorduğum zaman onun üç ay kadar önce ölmüş ve kendi isteğı üzerine manastırına değıl de iki-üç fersah ötedeki, gene manastıra ait küçük bir kabristana gömülmüş olduğunu öğrendim. İçimde, yattığı yeri görmek için derin bir arzu uyandı. Mezarının başında o küçük enfiye kutusunu elime aldım; başucunda bitmiş birkaç arsız ısırgan çalışını sökerken dikenler yüreğimin öyle derinlerine battı ki sel gibi gözyaşlarına boğuldum; ama ben kadın gibi zayıfımdır zaten, bu yüzden herkese yalvarıyorum: Gülmeyin bana, acıyın.

ARABALIĞIN KAPISI. CALAIS.

Bütün bu zaman zarfında genç kadının elini bir an için bile elimden bırakmış değildim. O kadar uzun süredir tutmaktaydım ki bu eli önce kaldırıp öpmeden bırakırmak ayıp olurdu doğrusu. Genç kadının yüzünden epeydir çekilmiş olan renk ve ısı dalgası, elini öptüğüm zaman yeniden, var gücüyle geri geldi.

Efendim, demin araba avlusunda benimle konuşmuş olan iki gezgin, tesadüf bu ya, tam bu kritik dakikada oradan gelmekte olup bizim yakınlığımızı görünce en azından *karıkoca* olduğumuza karar vermişlerdi tabiatıyla. Arabalığın kapısına gelince durdular. Meraklı gezgin olanı bize, ertesi sabah Paris'e hareket ediyor muyuz, diye sordu. Ben, bu soruya ancak kendi adıma cevap verebileceğimi söyledim; genç kadın da Amiens'e gitmekte olduğunu söyledi. "Dün akşam yemeğini orada yedik," dedi basit gezgin olanı. Diğeri, "Paris'e giderken oranın tam içinden geçiyorsunuz," dedi. Bu bilgi parçası, yani *Amiens'in Paris yolu üzerinde olduğu haberi* üzerine bu beylere en derin şükranlarımı sunmak üzereydim, gelgelelim bir tutam enfiye almak için zavallı keşişimin boy-nuzdan yapılma minik kutusunu cebimden çıkardığım zaman... onları eğilerek selamlayıp Dover'a selametle ulaşmalarını diledim... bizi yalnız bıraktılar.

İmdi, dedim kendi kendime, bu dertli hanımdan arabamın yarısını kabul etmesi için ricada bulunsam ne zararı olabilir, kıyamet falan mı kopar yani?

Bu teklifi aklımdan geçirdiğim anda, yaradılışımda kaç kirli hırs, kaç kötü meyil varsa hepsi ayağa kalktı. "Bu seni üçüncü bir at bulmaya mecbur edip cebinden yirmi *livre* eksiltecek," dedi TAMAHKÂRLIK. İHTİYAT, "Onun

kim olduğunu bile bilmiyorsun,” dedi. “Ne de bu işin başına ne gibi dertler açabileceğini,” diye ilave etti KORAKLIK.

BASİRET, “Hiç kuşkun olmasın ki Yorick, herkes senin metresinle kaçtığını, Calais’ye de onunla gizlice buluşmak için geldiğini söyleyecektir,” dedi.

MÜRİLİK yüksek sesle, “Bundan böyle artık dünyada kimsenin yüzüne bakamazsın,” diye lafa karıştı. “Ne de kilise mesleğinde yükselebilirsin,” dedi BENCİLLİK. KİBİR de, “Alelade bir fahri papazdan başka bir şey olamazsın,” diye ekledi.

Bense, “Gene de nazik bir jest olur,” dedim ve bildiğim kadarıyla insan kalbini taş çevirmekten başka bir işe yaramayan bu fitnelere nadiren kulak astığım, genelde içimden geldiği gibi davrandığım için hemen genç kadına doğru döndüm.

Gelgelelim benim kafamın içinde davası görülürken o, ben görmeden sessizce yanımdan ayrılmış ve ben kararımı verinceye dek yolda on-on beş adım gitmişti. Ben de teklifimi ona mümkün mertebe nazik biçimde arz etmek maksadıyla peşinden yürüdüm. Ne var ki onun, yanağını eline dayayıp gözlerini yere dikmiş, düşünceli olduğunu belirten ağır, kısa adımlarla yürüdüğünü görünce birden farkına vardım ki onun kafasının içinde de aynı dava görülmekteydi! “Allah yardımcısı olsun!” dedim kendi kendime. “Bu hususta benden başka danışması gereken bir kaynanası, tartüfsü¹ bir teyzesi veya bu kabilden saçma bir yaşlı kadın var herhalde.” Onu bu durumda rahatsız etmek istemediğim için ve sürpriz yapmaktansa onca munasip olan zamanı beklemenin centilmenliğe daha uygun düşeceğine karar vererek hemen arkamı döndüm;

1. Yapmacık, mürai; Molière’in *Tartuffe*’ünün başkişisine gönderme olarak. (Ç.N.)

o bir yanda dalgın dalgın yürüyedursun, ben de kapının önünde birkaç kısa volta attım.

SOKAKTA. CALAIS.

Daha ilk gördüğüm anda bu kadının üstün bir yaratık olduğuna içimden karar vermiş, daha sonra onun dul ve dertli olduğunu da ilki kadar tartışılmaz bir gerçek olarak kabul etmiştim. Bundan öteye geçmedim: Durumumuz beni kâfi derecede memnun ediyordu. Yani, genç kadın gece yarılarında kadar oracıkta, dirseğimin dibinde bile kalsa ben prensibimden caymaz, ona hep bu genel açıdan bakmaya devam ederdim.

Gel gör ki o benden anca yirmi adım kadar uzaklaştığı zaman içimden, daha teferruatlı bilgi isteyen bir ses yükseldi, yeni bir ayrılığın olasılığını getirdi aklıma... onu bir daha hiç görememe ihtimalim vardı. Yürek, kazandıklarını elinde tutup muhafaza etmekten yanadır. Ben de şimdi onu bir daha göremesem bile isteklerimin ona ulaşabileceği yollar açmak istiyordum. Onun adını bilmek istiyordum kısacası, medeni durumunu... ailesinin adını... nereye gittiğini bildiğime göre nereden geldiğini bilmek istiyordum; lakin bütün bu bilgileri edinmemin hiç yolu yoktu, sayısız nezaket kaidesi önümü kapatıyordu. Kafamda yirmi değişik plan kurup bozдум. Gidip doğrudan sormayı aklımdan bile geçiremezdim. Olacak şey değildi bu.

Sokağın köşesinden kıvrak adımlarla yürüyüp gelen ufak tefek, cakalı bir Fransız yüzbaşı bana bunun aslında dünyanın en kolay şeyi olduğunu gösterdi. Tam genç ka-

dın yeniden arabalık kapısına doğru döndüğü sırada yüzbaşı aramıza giriverdi ve daha kendini doğru dürüst tanıştırmadan benden, onu hanımefendiye takdim ederek şereflelendirmemi rica etti. Hanımefendiye ben kendim de resmen tanıştırılmış değildim; bunu duyunca yüzbaşı hemen hanımefendiye dönüp, "Paris'ten mi geliyorsunuz?" diye sorarak takdim işini kendi başına pek güzel becerdi. "Yok, o tarafa gidiyorum," dedi hanımefendi. "*Vous n'etez pas de Londres?*"¹ Hanımefendi Londralı olmadığını bildirdi. Öyleyse madam, Flanders istikametinden gelmiş olmalıydı. "*Apparamment vous etez Flammande?*"² dedi yüzbaşı. Hanımefendi, "Evet, öyle," diye karşılık verdi. "*Peut-être de Lisle?*"³ diye bir soru daha ekledi yüzbaşı. Hanımefendi Lisle'den olmadığını söyledi. Arras'dan mıydı yoksa? Cambray'li? Ghent'li? Brükselli de mi değildi? Hanımefendi buna cevaben Brükselli olduğunu söyledi.

Yüzbaşı da geçen savaş sırasında bu şehrin bombalanmasında hazır bulunmak şerefine ulaştığını anlattı. Kentin konumu pek güzeldi, *pour cela*, emperyalist Almanların Fransızlarca kovulması sırasında da bütün asaletini belli etmişti (hanımefendi hafif bir nezaket reveransı yaptı). Ufarak yüzbaşı bu minval üzere savaşı ve savaştaki kendi rolünü anlattıktan sonra hanımefendiden, kendisine adını bağışlamasını rica etti, sonra saygıyla eğilerek yanımızdan ayrıldı.

İki adım gitmişti ki dönüp arkasına bakarak, "*Et Madame a son Mari?*"⁴ diye sordu ama cevabı beklemeden gene kıvrak adımlarla yürüyüp gitti.

Muaşeret mesleğinde yedi yıl çıraklık yapmış olsam bu kadarını beceremezdim.

1. (Fr.) Londralı değil misiniz? (Ç.N.)

2. (Fr.) Demek ki Flamansınız. (Ç.N.)

3. (Fr.) Belki de Lisle'den. (Ç.N.)

4. (Fr.) Hanımefendinin zevci de buradalar mı? (Ç.N.)

ARABALIK. CALAIS.

Ufarak Fransız subayının yanımızdan ayrıldığı sırada Mösyö Dessein elinde arabalığın anahtarıyla geldi ve bizi hemen araba deposuna aldı.

Mösyö Dessein kapıyı açınca dikkatimi çeken ilk şey bir başka eski püskü *désobligeant* oldu; daha bir saat önce avluda öylesi gönlümü çelen arabanın aynısının tıpkısı olmasına rağmen bunun görünüşü şimdi içimde nahoş bir his uyandırdı. Böyle bir vasıtayı imal etmek ancak ilkel, yontulmamış bir hayvanın aklına gelmiş olabilir, diye düşündüm. Bu vasıtayı kullanmayı aklından geçirenler hakkındaki fikirlerimse daha hoşgörülü sayılmazdı.

Genç kadının da bu arabayı benim kadar sevimsiz bulduğunu görebiliyordum. Böylece Mösyö Dessein bizi ileride, yan yana duran iki faytona götürdü. Bunları bize tavsiye etti ve Lord A. ve B. tarafından *grand tour*¹ yapmak için satın alınmakla beraber Paris'ten öteye gitmemiş oldukları için her bakımdan yeni sayılabileceklerini söyledi. Bu kadar iyisinde gözüm yoktu; bu arabaların arkasında duran bir üçüncüsüne geçtim ve hemen fiyatı indirmek için pazarlığa giriştim. "Buraya iki kişi sığmaz ki!" dedim kapıyı açıp arabaya binerek. Mösyö Dessein, "Hanımefendi, lütfen içeri buyurun, bir zahmet," dedi, genç kadına kolunu vererek. Genç kadın bir an tereddüt etti, sonra içeri girdi. Tam o sırada garson da el ederek Mösyö Dessein'i çağırınca otel sahibi arabanın kapısını üstümüzden kapayıp uzaklaştı.

1. (Fr.) Büyük tur. (Y.N.)

ARABALIK. CALAIS.

“*C'est bien comique*, çok komik doğrusu,” diye gülümsemiş genç kadın, birtakım saçma tesadüfler yüzünden ikinci defadır ki baş başa kaldığımızı değinerek. “*C'est bien comique...*”

Ben, “Tam manasıyla komik olması için tek eksiğimiz,” diye konuştum, “bu durumdan Fransız çapkınları gibi komik bir şekilde istifade etmek... yani ilk anda kur yapıp kendini daha sonra tanıtmak.”

“Bu onların *fort'*udur¹,” diye karşılık verdi genç kadın.

Ben, “Hiç değilse öyle olduğu farz edilir,” diye sözlerime devam ettim. “Nasıl olduğuna aklım ermiyor ama Fransızlar sahiden de aşk konusunda dünyadaki bütün milletlerden daha bilgili ve usta olmakla ün yapmışlardır. Halbuki ben onları su katılmamış birer beceriksiz olarak görüyorum; hem de, ne yalan söyleyeyim, Eros'u çileden çıkaran gelmiş geçmiş en kötü nişancı bunlardır.

Duygular yoluyla kur yapmaya kalkışmak!

Bence şık bir kostümü çaput kırpıntılarından yapmaya kalkışmakla birdir bu... hele bunu pat diye... daha ilk görüşte ilanıaşk ederek yapmak... kişinin hem teklifini hem de kendisini, tüm *pours* ve *contres'*uyla² henüz heyecana gelmemiş, hazırlıksız bir zihnin elemesine maruz bırakmak demektir.”

Genç kadın beni, sözlerimin gerisini getirmemi beklenmiş gibi dikkatle dinlemekteydi.

“Yani şöyle düşünüyorum madam,” diye konuşmaya devam ettim elimi elinin üstüne koyarak.

1. (Fr.) Güçlü tarafı. (Ç.N.)

2. (Fr.) Lehte ve aleyhteki tüm noktalar. (Ç.N.)

“Aşktan, ciddi kimseler ismi yüzünden nefret ederler...

Bencil kimseler bencillikleri yüzünden...

İkiyüzlüler de din adına nefret ederler...

Ve bu kelimenin sırf *sedasının*, yaşlı-geç hepimize verdiği korku, uğrattığı zarardan on kat büyüktür. Kısacası, her kim ki aradan en az iki-üç saat geçip de bu konuda susmanın işkence gibi gelmeye başlamasından önce bu kelimeyi dile getirir, o adam insan ilişkilerinin bu dalında kör cahil olduğunu ortaya vurmuş sayılır. Beri yandan ilgi gösteren bir dizi küçük, gösterişsiz hareket... ne ürkütcek kadar sivri ne gözden kaçacak kadar silik... arada bir yakınlık gösteren ama söze pek, belki de hiç dökülmeyen birkaç bakış... kararı karşınızdaki hanıma bırakır, o da bunu kendi düşüncesine göre biçimlendirir.”

“Öyleyse Tanrı şahidim olsun ki,” dedi genç kadın pespembe kesilerek, “siz deminden beri bana kur yapmaktasınız.”

ARABALIK. CALAIS.

Mösyö Dessein geri gelerek bizi arabadan çıkardı ve hanımefendiye, ağabeyi L. kontunun birkaç dakika önce otele vasıl olduğunu bildirdi. Gerçi bu hanıma karşı içim sonsuz bir iyi niyetle doluydu, gene de bu habere sahidenden sevindiğimi söyleyemem. Nitekim bunu kendisine söylemekten de kendimi alamadım: “Çünkü bu haber, madam,” dedim ona, “yapmak istediğim bir teklifi size açmamı imkânsız kılıyor.”

“Teklifinizin ne olduğunu bana söylemenize hacet

yok,” diye sözümü kesti, elini benim iki elimin üstüne koyarak. “Saygıdeğer beyefendi, bir erkek bir kadına nazik bir teklifte bulunacağı zaman o kadının bunu birkaç dakika öncesinden sezmemesi nadiren görülür.”

“Tabiatın kadına kendini derhal koruyabilsin diye verdiği bir silah bu,” dedim. O, gözlerini yüzüme kaldırarak, “Ama ortada benim korkmam gereken bir tehlike yoktu sanırım,” dedi. “Açık konuşmak gerekirse teklifinizi kabul etmek kararındaydım. Bunu yapsaydım...” (Bir an duraladı.) “... sizin iyi yürekliliğinizin tesiriyle dudaklarımdan öyle bir hikâye dökülecekti ki bu yolculuğun tek tehlikesi uyandırdığım merhamet olacaktı.”

Böyle diyerek elini iki kere öpmeme izin verdi ve yüzünde endişeyle karışık duygulu bir ifadeyle arabadan inerek vedalaşıp gitti.

SOKAKTA. CALAIS.

Ömrümde 12 ginelik bir alışverişi bu kadar çabuk tamamladığım hiç olmamıştı. Genç kadın yanımdan ayrıldıktan sonra vakit geçmek bilmiyordu sanki; kıpırdanıp bir şeyler yapmazsam her dakikanın iki dakika gibi geleceğini bildiğim için hemen arabaya at ısmarladım ve otele doğru yürüdüm.

Meydan saatinin dördü vurduğunu duyunca Calais’ ye geleli henüz bir tek saatten birazcık uzun bir zaman geçmiş olduğunu fark ederek, “Tanrım!” dedim kendi kendime.

Yüreği her şeye açık olan kişi şu kısacık ömür parçası içinde ne çok macera yaşayabilir! Görmeye gözü varsa

eğer, hayat yolunda ilerlerken zamanın ve tesadüflerin ona her an sunduklarından da *hakça* yararlanabilir.

Şuradan bir macera çıkmazsa buradan çıkabilir, hiç önemi yok; insan tabiatı için bir imtihandır bu. Ben zahmetime karşılık meşgalemi bulmuş oluyorum, bu da bana yeter. Bu tecrübenin bana verdiği zevk duygularımı diri tutuyor, kanımın güzel kısmını kaynatıp hayvansı kısmını uyutuyor.

Dan'dan *Beer-Şeva*'ya¹ kadar yol gidip de "Buraları baştan başa çorak!" diye sızlananlara acırım ben. Çoraktır sahiden; dünyanın sunduğu meyveleri yetiştirip dermesini bilmeyene her yer çoraktır. "İnan olsun," dedim, ellerimi neşeyle birbirine vurarak, "çölde bile olsa beğenip sevecek bir şeyler bulup çıkarabilirim ben. Hiçbir şey bulamasam bile gönlümü tatlı kokulu bir çöl menekşesine veririm ya da gözümü okşayan hüznü birkaç servi bulurum. Gölgelerine sığınırım onların, beni korudukları için onlara tatlı diller dökerim. Adımı gövdelerine kazır, koca çöldeki en güzel ağaç olduklarına yemin ederim. Yaprakları solduğunda yas tutmayı öğretirim kendi kendime, yeşerip mutlandıkları zaman ben de onlarla beraber mutlanırım."

Bilgin SMELFUNGUS Bolonya'dan Paris'e, Paris'ten Roma'ya seyahat etmişti ama yola haset, hınç ve önyargıyla çıkmış olduğundan karşılaştığı her şeyi kirletip çirkinleştirdi. Görüp geçirdiklerini sonradan kaleme aldı ama bu onun kendi sefil duygularının dökümünden başka bir şey değildir.

Smelfungus'la bir gün Panteon'un girişindeki büyük kemerin altında rastlaştım; dışarı çıkıyordu, "*Koca bir çu-*

1. Kenan Ülkesi'nin kuzey ve güney sınırları. "Çok uzak yol" anlamında kullanılmaktadır. (Y.N.)

kurdan başka bir şey değil, anca horoz dövüştürmeye yarar,”¹ dedi. Ben, “Keşke *Medici Venüs*’ü hakkında da bundan daha kötü bir şey söylememiş olsaydınız!” diye karşılık verdim. Çünkü Floransa’dan geçtiğim sırada kendisinin bu tanrıçanın aleyhinde konuştuğu ve ortada hiçbir kıskırtıcı sebep olmadığı halde onu en adi bir fahişeden daha beter kötülediği kulağıma çalınmıştı.

Smelfungus’a bundan sonra memlekete dönmekte olduğu sırada Torino’da rastladım. Başına gelen kötü şeylere dair öyle içler acısı hikâyeler anlattı ki bana, “Denizde ve karada meydana gelen kazalar ve birbirlerini yiyen yamyamlar, *anthropophagi* hakkında.” Ona sorarsanız diri diri derisi yüzülmüşçesine işkencelerden geçmiş, seyahatinin her merhalesinde Ermiş Bartalmay’dan beter eziyetler çekmişti.

“Bunu bütün dünyaya söyleyeceğim!” diye bağııyordu Smelfungus. Ben, “Hekimine söyleyen daha iyi edersin,” dedim.

Muazzam bir servet sahibi olan Mundungus ise Avrupa turunun bütününü yapmış, Roma’dan Napoli’ye, Napoli’den Venedik’e, Venedik’ten Viyana’ya, Dresden’e, Berlin’e gitmiş lakin anlatabileceği tek bir güzel arkadaşlık, tek bir keyifli olay yaşamamış, sevgi veya merhamet duygularına kapılırim da rotamdan şaşarım korkusuyla sağına soluna bakmaksızın, dosdoğru yolunda gitmişti.

Huzur içinde kalsınlar! Huzuru bulabilirlerse eğer; çünkü bu tıynetle cennete gitmek mümkün olsaydı dahi bunlar orada da eksiklikler bulurlardı. Oysa bütün temiz ruhlar sevgi kanatlarıyla uçarak onların gelişini kutlama-

ya koşardı. Smelfungus ile Mundungus'un ruhları da artık sadece ve bol bol, her an yeni yeni sevinç şarkıları, her an tazelenen sevgi coşkularını dinlemek ve müşterek mutluluklarına yapılan yeni yeni tebrikleri kabul etmek zorunda kalırdı. Yürekten acıyorum onlara; böyle meşgalelerin tadına varabilecek hiçbir donanımları yok çünkü. Cennetin en saadet dolu köşkü kendilerine ayrılrsa bile Smelfungus ile Mundungus asla bahtiyar olamazlar; Smelfungus ile Mundungus'un ruhları o yerde ebediyete kadar çile doldurur.

MONTRIUL.

Çantam bir kere arabanın arkasından yere kaymış, ben kendim iki kere yağmurda aşağıya inip (bir keresinde dizlerime kadar çamura batarak) arabacının çantayı yerine bağlamasına yardım etmiş olduğum halde neyimin eksik olduğunu idrak edememiştim. Ancak Montriul'a vardığımızda otel sahibi, bir uşağa ihtiyacım olup olmadığını sorunca eksiğimin bu olduğuna kafama dank etti.

Bir uşak! "Hem de hazin şekilde ihtiyacım var," dedim. Otel sahibi, "Çünkü mösyö, tanıdığım çok becerikli bir delikanlı var da," dedi. "Kendisi bir İngiliz bayın hizmetine girmekten şeref duyacaktır." "İyi ama neden bir başka millet değil de ille İngiliz?" "İngilizlerin eli öyle açıktır ki!" dedi otel sahibi. İçimden, "Yani bu, cebimden bu gece bir *livre* çıkacak manasına gelmiyorsa ne olayım!" diye geçirdim. Otel sahibi, "Ama İngilizlerin cömertlik edecek imkânları boldur elbet," diye ekledi. "Bir *livre* de buna tut!" dedim kendi kendime. Otel sahibi, "Daha dün akşam," diye konuşmasına devam etti, "*qu'un*

my Lord Anglois presentoit un ecu à la fille de chambre.”¹ Ben, “*Tant pis, pour Mademoiselle Janatone*,”² dedim.

Efendim, Janatone otel sahibinin kızıydı ve otel sahibi benim Fransızcanın acemisi olduğumu sanarak, *tant pis* değil de *tant mieux* demem gerektiğini söyledi. “*Tant mieux, toujours, Monsieur*,”³ dedi. “Ele geçen bir şey yoksa *tant pis* denir.” Ben, “İkisi bir kapıya çıkar,” dedim. “*Pardonnez-moi*,”⁴ dedi otel sahibi.

Bundan daha münasip bir fırsat bulamayacağıma göre peşinen ve kesinlikle ifade edeyim ki, *tant pis* ve *tant mieux* Fransız lisanının en büyük iki dayanağı olduğuna göre yabancılardan Paris’e varmazdan önce bunları doğru kullanmayı öğrenmelerinde büyük fayda vardır.

Büyükelçimizin sofrasındaki hazırcevap bir Fransız marki bir gün Bay H.ye, “Siz şu şair H. misiniz?” diye sorar. Bay H. kibarca, “Hayır,” deyince marki, “*Tant pis*,” diye karşılık verir.

Bir başkası, “Tarihçi H.dir,”⁵ deyince marki bu sefer, “*Tant mieux*,” der ve son derece iyi yürekli olan Bay H. ona iki cevap için teşekkür eder.

Otel sahibi bu husustaki yanlışımı düzelttikten sonra La Fleur’ü çağırdı (bahsettiği delikanlının adı buymuş) ve yalnızca, “Onun kabiliyetleri üstüne bir şey söylemeye kalkışmayacağım çünkü kendisi için neyin münasip olduğunu en iyi mösyönün kendisi bilir,” dedi. “Ama iş La Fleur’ün sadakatine gelince, buna tüm varlığım kefil olabilirim.”

Otel sahibi bu sözleri öyle bir ifadeyle söyledi ki

1. (İng. ve Fr.) Bir İngiliz lordum oda hizmetçisine bahşış verdi. (Ç.N.)

2. (Fr.) Matmazel Janatone’a ne yazık. (Ç.N.)

3. (Fr.) Her zaman “ne iyi” denir mösyö. (Ç.N.)

4. (Fr.) Özür dilerim. (Ç.N.)

5. Söz konusu kişiler şair John Home ve tarihçi David Hume’dur. (Y.N.)

hemen yapmam gereken işi hatırladım ve bu sırada dışarıda, bütün Âdem ve Havva çocuklarının eninde sonunda mutlaka yaşadığımız o soluksuz heyecan ve merakla beklemekte olan La Fleur içeri girdi.

MONTRIUL.

Bir huyum vardır, her türlü insana daha ilk bakışta kanım kaynayır; hele bu kişi benim gibi zavallı bir garibana hizmet sunmaya gelmiş garibanın. Bunu bildiğim için böyle durumlarda aklımın bu zaafımı hesaba katarak belirli bir indirim yapmasına gayret ederim ki bu indirim, vaziyete ve benim ruh halime bağlıdır; bir de hizmetime alacak olduğum kişinin cinsiyetine, diye ekleyebilirim.

La Fleur içeri girdiği zaman kendi iç huzurum için yapabileceğim bütün indirimleri hesaptan düşmeme rağmen çocuğun temiz ve dürüst görünüşüyle havası, kararımı hemen ondan yana vermeme sebep oldu. Bu yüzden önce onu işe aldım, elinden neler geldiğini sonra sordum. "Neyse," dedim kendi kendime. "Onun kabiliyetlerini ihtiyaç duydukça keşfedeceğim nasılsa; hem zaten Fransızların elinden her şey gelir."

Efendim, aslında La Fleur'cüğün dünyada yapabildiği tek şey davulculuk yapmak ve tiz sesli bir flütle birkaç marş çalmaktı. Gelgelelim ben onun becerileriyle yetinmeye kararlıydım ve ne yalan söyleyeyim, zayıf tarafımın akıllı tarafımın karşısında, hiç bu çabalar sırasındaki kadar küçük düştüğünü hatırlamıyorum!

La Fleur hayata, çoğu Fransız gibi heves dolu ve gözüpek, genç yaşta asker olarak atılmış. Birkaç yılın sonun-

da askerlikten hevesini aldığı gibi davul çalmanın, ona yeni şan ve şeref yolları açmadığına göre, ancak kendi kendinin mükâfatı olduğunu da anlamış ve *à ses terres* çekilerek *comme il plaisoit à Dieu*¹, yani çok yoksul yaşamış.

“Demek böyle,” diye konuştu akıl, “bir davulcu tutmuş bulunuyorsun, Fransa ve İtalya’da yapacağın bu seyahatte hizmetini gördürmeye!” “Adam sen de!” diye karşılık verdim ona. “Bizim kibar takımının yarısı bu geziyi davul kadar ka fa şişirici *campagnon du voyage*’la² yapıp üstüne dünya kadar da para ödemiyor mu?” Kişi böylesine eşitliksiz bir yarışmada basit bir *kelime oyunu*yla yakasını sıyrabiliyorsa durumu pek de kötü sayılmaz. “Gene de La Fleur, elinden gelen başka bir şeyler de vardır herhalde, değil mi?” diye sordum. “O *que oui!*”³ La Fleur bacak dolağıyla tozluk yapmasını bilir, biraz da keman çalmış. “Bravo!” dedi akıl. Ben, “Oo, ben de az buçuk baso çaldığıma göre çok iyi anlaşacağız demektir,” dedim. “Sakal tıraşı ile biraz peruk bakımı da elinden gelir, değil mi La Fleur?” La Fleur bunları öğrenmek için can atıyormuş. “Bu da yeter, Allah hakkı için!” dedim onun sözünü kısa keserek. Tam bu sırada yemeği getirdiler. Bir yanımda afacan ve oyunbaz bir İngiliz spanyeli, öbür yanımda tabiatın yarattığı en şen şakrak çehrelerden birine sahip güleç bir Fransız uşak vardı ve gönlüm bu küçük imparatorluğumdan alabildiğine hoşnuttu; hükümdarlar da işlerini bilseler, hallerinden benim kadar hoşnut olabilirler.

1. (Fr.) Sırasıyla; “toprağına” ve “Tanrı’ya uygun olarak.” (Ç.N.)

2. (Fr.) Yol arkadaşı. (Ç.N.)

3. (Fr.) A, elbette. (Y.N.)

MONTRIUL.

La Fleur bütün Fransa ve İtalya gezisi boyunca yanımda bulunduğuna ve sık sık sahneye çıkacağına göre, okuyucuya onu biraz daha yakından tanıtmak için şunu söylemek isterim ki çoğu zaman hiç düşünmeden, içimden gelene göre verdiğim kararlar arasında beni en az pişman edeni herhalde bu çocuk hakkında verdiğim karardır. Dünyada hiçbir filozof, peşi sıra bundan daha sadık, muhabbetli ve temiz kalpli bir kul sürüklememiştir! Gerçi davul çalmak ve bacağa tozluk sarmak gibi hünerleri –her ne kadar kendilerince faydalı olsalar da– benim pek işime yaramıyorsa da şen şatır huyları bunu her an telafi ediyor, onun bütün eksiklerini gideriyordu. Gözlerinde bütün sorun ve sıkıntıları için bir teselli kaynağı buluyordum. Onun kendi sıkıntıları için de... diye ekleyecektim, ne var ki La Fleur hiçbir sıkıntının menzili içine girmiyordu. Gezilerimiz sırasında başına gelen sıkıntılar ne olursa olsun, ister açlık ve susuzluk ister soğuk ve çıplaklık ister gece nöbeti tutmak, hiçbirinin fihristi yüzüne yazılmıyordu. O hep aynıydı. Öyle ki bendenizde, eğer şeytanın arada kulağıma fısıldadığı gibi biraz filozofluk varsa bile, bu basit çocuğun çehre felsefesine neler borçlu olduğumu hatırlamak kibirlenmemi önler çünkü ona her bakışımda kendimden utanıp daha üstün felsefelere yönelmişimdir. Bütün bunların yanı sıra La Fleur'ün kişiliğinde hafif bir züppelik de yok değildi; ama ilk bakışta bu, sonradan edinme bir özentisi değil de tanrı vergisi bir özellik gibi görünüyordu. Hele onunla Paris'te birkaç gün geçirdikten sonra, züppelikle ilişkisi olmadığımı düşünmeye başladım.

MONTRIUL.

Ertesi sabah La Fleur göreve başladığında kendisine bavulumun anahtarı ile içindeki altı gömlek ve bir siyah ipek pantolonun dökümünü verdim ve her şeyi arabaya yükleyip bağlaması, atların koşulmasına nezaret etmesi ve otel sahibine hesabı bana getirmesini söylemesi için emir verdim.

“*C'est un garçon de bonne fortune,*”¹ dedi otel sahibi pencereden dışarıyı göstererek. Beş-altı genç kız La Fleur'ün etrafını almışlardı. Arabacı atları getiredursun kızlar La Fleur'le gayet samimi bir şekilde vedalaşmaktaydılar. O da kızların elini döne döne öpüyordu. En az üç kere gözlerini sildi ve üç kere hepsine papadan af kâğıdı getireceğine söz verdi.

Otel sahibinin dediğine bakılırsa, bu genç çocuk bütün şehrin sevgilisiymiş ve yokluğu Montriul'un her köşesinde hissedilecekmiş. “Çocuğun hayatta tek bir şanssızlığı var,” diye otel sahibi konuşmasına devam etti: “Her zaman âşıktır!” Ben, “İşte buna çok sevindim,” dedim. “Beni her gece pantolonumu yastığımın altına koymak zahmetinden kurtarır.” Bu söylediklerimle yalnızca La Fleur'e değil kendime de methiye düzmüş oluyordum; çünkü bendeniz dahi neredeyse bütün ömrümü şu ya da bu sultana sevdalı geçirmişimdir; umarım ölünceye kadar da hep böyle olur çünkü şuna yürekten inanmışımdır ki eğer hayatta herhangi bir kötülük yapmışsam bu mutlaka bir aşk ile öbürünün arasındaki boşluğa denk gelmiştir. Bu boşluklarda her zaman yüreğimin kilitlendiğini hissedirim; içimde fukaraya üç kuruş verecek ka-

1. (Fr.) Çok talihli bir çocuk. (Ç.N.)

dar bile iyilik bulamam ve bunun için de bu durumdan bir an önce çıkmaya bakarım. Yeni bir aşkla tutuştüğüm anda da gene tepeden tırnağa cömertlik ve iyi niyet kesilirim; artık dünyada kiminle ve kimin için olursa olsun her şeyi yapmaya hazırım, yeter ki yaptığımızda günah olmadığına beni inandırsınlar.

Bunları söylemekle herhalde aşkı övüyorum ben, kendimi değil.

BİRKAÇ SATIR.

Abdera şehri, Demokritos'un yaşadığı ve mizahın tüm gücünü seferber ederek kurtarmaya çalıştığı yer olmasına rağmen bütün Trakya'nın en adi, en kokuşmuş şehriydi. Zehirlemeler, komplolar, suikastlar derken, iftiralar, atışmalar, ortalık yere asılan yazılı hicviyeler, kargaşalar derken bu kente gündüz gözüyle gitmenin yolu yoktu; geceleyinse durum daha bile beterdi.

İmdi, gidişatın en vahim olduğu bir sırada Euripides'in *Andromeda*'sı Abdera'da sahneye kondu ve salon-
daki bütün seyirciler tarafından çok beğenildi. Beğenilen bölümlerin arasında seyircinin muhayyilesini en okşayanı da, Perseus'un hani o dokunaklı konuşmasının arasına şairin serpiştirdiği tabiat tasvirleri oldu:

Ey, Eros, Tanrı'nın ve insanların prensi, vesaire.

Ertesi gün şehirdeki herkes neredeyse vezinli kafiye-
li konuşmaya başlamıştı ve konuşulan tek konu Perseus'un o iç burkan tiradıydı: "Ey, Eros, Tanrı'nın ve insanların prensi..." Abdera'nın her sokağında, her evde... "Ey, Eros,

Eros!" Her dilin ucunda, kendiliğinden dökülen tatlı bir melodinin doğaçlama notaları gibi, hep bu sözler, "Eros, Eros, Tanrı'nın ve insanların prensi..." Yangın yayıldı ve bütün kent, tek bir insan yüreği gibi kendini aşka açtı.

Tek bir eczacı tek bir zerre bile akilotu satamadı, hiçbir demircinin yüreği tek bir ölüm aleti yapmaya el-vermedi. Dostluk ve erdem sokakta karşılaşp öpüştüler. Altın Çağ geri gelerek Abdera kentinin üstüne kanat gerdi; bütün Abdera erkekleri sazdan kavallarını ellerine aldılar, bütün Abdera kadınları da mor peçelerini attılar ve iffetli bir yürekle oturup şarkıya kulak verdiler.

Böyle bir şeyi yapmaya, deniliyor bu yazıda, ancak saltanatı göklerden yerlere, hatta denizlerin derinlerine uzanan Tanrı'nın gücü yetebilirdi.

MONTRIUL.

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan, oteldeki tüm hesaplar tartışılıp kapandıktan sonra, bu olaylar az buçuk keyfinizi kaçırmamışsa eğer, arabanıza binebilmeniz için kapıda ille de çaresine bakmanız icap eden son bir mesele vardır ki bu da etrafınızı saran kızlı erkekli sefalet çocuklarıyla ilgilidir. Kimse çıkıp da, "Amaan, cehenneme kadar yolları var!" demesin. Bir avuç garibanı böyle bir yola yollamak zalimlikdir. Zavallıların dertleri zaten kendilerine yetiyor. Ben böyle durumlarda elimde her zaman biraz bozuk para bulundururum; diğer saygıdeğer gezginlere de aynı şeyi tavsiye ediyorum. Gezginimizin bu paraları dağıtmaktaki maksadını açıkça ilan etmesi gerekmez; bu hesap başka bir deftere yazılacaktır.

Bana gelince, dünyada benden daha az sadaka veren

kimse yoktur çünkü verecek benim kadar az şeyi olan insan zor bulunur. Gene de bu, Fransa'daki ilk hayır işim olduğu için bilhassa titiz davrandım.

"Şu işe bakın hele!" dedim avucumdakileri gösterek. "Dünyada sekiz *sou* param var, karşımda da buna talip olan sekiz yoksul adam ile sekiz yoksul kadın duruyor!"

Sırtında gömleği bile bulunmayan zavallı partial bir kul yarıştan çekildiğini belirten bir selamla hemen halkanın bir-iki adım dışına çıkarak talebini geri çekti. Tüm izleyenler bir ağızdan, "*Place aux dames*,"¹ diye bağırırlardı cinsilatifeye gösterilen saygı ancak bu kadar etkili bir şekilde ortaya vurulabilirdi.

Ey, adaleti bol Tanrım! Dilencilik ve kibarlık gibi, başka ülkelerde birbirine bunca zıt olan iki özelliği bu ülkede böyle birbirine kaynaştırmakla sen nasıl bilgece bir maksat gütmüş olabilirsin?

Sırf *kibarlığı* yüzünden bu adama bir tek *sou* vermekte ısrar ettim.

Dilenciler halkasında karşıma düşen cüce denecek kadar bücür ama hareketli bir zavallı, bir zamanlar şapka olan bir şeyi koltuğunun altına kısırdıktan sonra cebinden enfiye kutusunu çıkarıp iki yanındakilere cömertçe sundu. Hatırı sayılır bir ikramdı bu; nazıkçe reddedildi. Zavallı bücür şey başını candan bir ricayla sallayarak ikramında ısrar etti. "*Prenez en... prenez*,"² diyordu gözlerini başka tarafa çevirerek; yanındakiler de birer çimdik enfiye aldılar. İçimden, "Kutun bir gün enfiyesiz kalırsa pek yazık olur doğrusu," diye geçirerek kutuya iki *sou* attım ve bu arada bu parayı daha değerli kılmak için bir çimdik de enfiye aldım. Bu ikinci jestim birincisinden daha

1. (Fr.) Yer hanımların. (Ç.N.)

2. (Fr.) Bundan alın. Alın. (Ç.N.)

makbule geçti; birincisinin yalnızca bir sadaka olduğu yerde ikincisiyle onu onurlandırmıştım. O da buna karşılık beni yerlere kadar eğilerek selamladı.

“Buyur!” dedim, tek elli, eski bir askere; savaşımlara katılmış, ordu hizmetinde ölesiye yıpranıp yorulmuş bir adam. “Al, sana da iki *sou*.” Eski asker, “*Vive le Roi!*”¹ dedi.

Şimdi elimde hepsi üç *sou* kalmıştı. Ben de bunlardan birini sırf *pour l'amour de Dieu*² verdim; çünkü karşımdaki kadın dilenmesini bu temele dayandırıyordu. Zavalılık, kalçası kırık olduğuna göre cömertliğim zaten başka amaç güdemezdi.

“*Mon cher et très charitable Monsieur...*”³ “İşte buna can dayanmaz,” dedim içimden.

“*My Lord Anglois...*”⁴ Sözlerin sırf sedası cebimdeki paraya değerd, ben de son *sou*’mu bu uğurda elden çıkardım. Gel gör ki vericiliğin heyecanı arasında bir *pauvre honteux*⁵ gözümünden kaçmıştı. Bu adamın, onun adına sadaka isteyecek kimsesi yoktu, kendisi de sanırım dilenmektense ölmeyi tercih ederdi. Halkanın biraz dışında, arabanın yakınında durmuş, bende gün görmüş biri intibasını uyandıran yüzündeki yaşları silmekteydi. “Hay Allah, ona verecek tek bir *sou*’m bile kalmadı,” diye düşündüm. “Halbuki bin *sou*’n var senin!” diye haykırdı içimde kıpırdanan güçlü duyguların sesi, ben de çıkarıp ona... Neyse, miktarın önemi yok... Şu sırada bunun *çokluğunu belirtmekten* sıkılıyorum, o sırada ise *azlığından* utanmıştım; kısacası, eğer okuyucu benim mizacım hakkında bir fikir edinmişse, kendisine sağladığım bu iki sa-

1. (Fr.) Yaşasın kral! (Ç.N.)

2. (Fr.) Allah rızası için. (Ç.N.)

3. (Fr.) Çok aziz ve merhametli beyefendi. (Ç.N.)

4. (İng. ve Fr.) İngiliz lordum. (Y.N.)

5. (Fr.) Yoksulluğundan utanan adam. (Y.N.)

bit noktadan yola çıkarak miktarın tam rakamını, bir-iki *livre* yanılma payıyla tahmin edebilir.

Diğerlerine verecek, “*Dieu vous bénisse*”den¹ başka şeyim kalmamıştı. “*Et le bon Dieu vous bénisse encore*,”² dedi eski asker, cüce vesaire. *Pauvre honteux* hiçbir şey söyleyemedi. Cebinden küçük bir mendil çıkarıp gözlerini silerek oradan ayrılırken bana, hepsinden çok o teşekkür ediyormuş gibi geldi.

BIDET.

Bütün bu ufak tefek işleri yoluna koyduktan sonra posta arabama bindim; ömrümde hiçbir arabaya bundan daha hafif bir yürekle bindiğimi hatırlamıyordum. La Fleur de o kocaman, yüksek konçlu binici çizmelerinden birini küçük bir *bidet*’nin³ öbür tarafına, diğerini de bu tarafa (bacaklarını hesaba katmıyorum) atarak prensler kadar mutlu ve başı dik, önümüz sıra eşkin adımlarla uzaklaştı.

Lakin mutluluk dediğin şey nedir ki? Saltanat denilen şey nedir, hayat denilen bu rengârenk boyalı sahne-de! Henüz bir fersah bile gitmemiştik ki ölmüş bir eşek birden La Fleur’ün hızını kesti; altındaki *bidet* eşek ölüsünün yanından bir türlü geçmiyordu. At ile binicisi arasında bir çekişme başladı ve daha ilk çiftede zavallı genç o yüksek konçlu binici çizmelerinden dışarı fırladı.

La Fleur attan düşmesini tam dini bütün bir Fransız’a

1. (Fr.) Tanrı sizi kutsasın. (Ç.N.)

2. (Fr.) Güzel Tanrı sizi de kutsasın. (Ç.N.)

3. Posta atı. (Yazarın notu.)

yaraşır şekilde karşılayarak, "*Diable!*"¹ demekle yetindi; ne daha fazla ne de daha az. Biraz sonra da ayağa kalkıp *bidet*'sine bindi; hayvanı, sanki davul çalarmışçasına pataklayarak yeniden yola koyuldu.

Bidet yolun bir yakasından öbürüne sonra gene karşıya sığıyor, derken gene şuraya sonra buraya, kısacası eşek ölüsünün durduğu yer dışında her yana gidiyordu. La Fleur atının ille buradan geçmesinde ısrar edince at onu yeniden yere attı.

"Kuzum La Fleur, nesi var senin bu hayvanın?" diye sordum. "*Monsieur, c'est un cheval le plus opiniâtre du monde,*"² dedi çocuk. "Madem inatçı, başına buyruk bir hayvan, kendi istediği yola gitmesi lazım," diye karşılık verdim. Bunun üzerine La Fleur yere inip *bidet*'yi bir güzel kırbaçladı, o da benim sözümü dinleyerek dört nala Montriul yolunu tuttu. "*Peste!*"³ dedi La Fleur.

Burada bir noktaya dikkat çekmek *mal à propos*⁴ kaçmaz sanırım; bu çatışma sırasında La Fleur her ne kadar sadece iki ünlemden, yani *Diable!* ve *Peste!* terimlerinden yararlanmışsa da Fransız dilinde böyle üç ünlem vardır ve hayatın beklenmedik her türlü cilvesini karşılamakta, yerine göre (gramerdeki müspet; üstün; en üstün seçimleri gibi) bu ünlemlerden biri veya diğeri kullanılır.

Birinci ve müspet dereceden olan *Le Diable!* ufak tefek düş kırıklıklarının doğurduğu sıradan can sıkıntıları için kullanılır; mesela oyunda çifte zar atmak gibi, La Fleur'ün kendi atının çiftesiyle yere düşmesi falan gibi... ki aynı sebeplerden ötürü boynuzlanma vakaları da her zaman "*Le Diable!*"lıktır.

1. (Fr.) Hay kör şeytan! (Ç.N.)

2. (Fr.) Dünyanın en inatçı, en başına buyruk atı. (Ç.N.)

3. (Fr.) Allah belanı versin! (Ç.N.)

4. (Fr.) Yersiz. (Ç.N.)

Beri yandan eğer tepe attırıcı bir tarafı varsa, mesela *bidet*'nin sonradan, zavallı La Fleur'ü yerde o uzun konçlu binici çizmeleriyle sırtüstü bırakıp kaçması gibi, hadise ikinci dereceye girer.

Ki o zaman ünlemimiz, "*Peste!*"tir.

Üçüncü dereceye gelince...

Ama burada, "Bu kadar zarif ve kültürlü bir halk kim bilir ne ıstıraplarla kıvranmış, ne çileler çekmiş olmalı ki böyle bir ünlem yaratıp kullanmak mecburiyetinde kalmış!" diye düşünüyorum da içim merhamet ve dayanışma duygularıyla burkuluyor...

Ey, zor zamanlarda dilin ucuna güzel sözler getiren semavi güçler! Başıma *ne gelirse gelsin*, siz yeter ki feryadımı güzel ünlemlerle duyurmamı sağlayın, ben bütün kötü huylarımdan vazgeçerim.

Amma velakin bu istediğimi Fransa'da bulamayacağıma göre ben de başıma gelebilecek tüm kötülükleri hiç ünlem kullanmaksızın kabullenmeye karar verdim.

Gelgelelim kendi kendiyile böyle bir antlaşma yapmamış olan La Fleur *bidet*'yi gözden kayboluncaya kadar bakışlarıyla takip etti; sonra da hadiseyi hangi ünlemle noktaladığını dilerseniz siz tahmin edebilirsiniz.

Ürkmüş bir atı ayakta yüksek konçlu çizmelerle kovalamaya imkân olmadığına göre ortada La Fleur'ü arabanın ya arkasına ya da içine almaktan başka şık kalmıyordu.

Ben ikinci şıkkı tercih ettim; yarım saat sonra da Nampont'daki posta durağına varmış bulunuyorduk.

NAMPONT. ÖLMÜŞ EŞEK.

“İşte bu da,” dedi adam bir parça ekmek kabuğunu kesesinin içine koyarak, “bu da senin payın olacaktı,” diye ekledi, “yaşayıp da ekmeğimi benimle bölüşebilseydin.” Sesinden onun çocuğuna ağıt yaktığını sanmıştım ama ağıt eşeğineydi, hem de yolda ölüsünü gördüğümüz, La Fleur’ün kazasına sebep olan eşeğe. Adamcağız eşeğinin ölmesine çok yanmış gibiydi; aklıma Sancho’nun, eşeğinin ardından ahuvah çekişini getirdi ama bu adamın sözleri daha bile doğal ve içtendi.

Yaslı adam kapı dibindeki taş bir sıraya oturmuştu; eşeğinin, yanı başında duran eyeri ile dizginlerini arada eline alıyor, sonra gene bırakıyor, bakıp bakıp başını sallıyordu. Derken ekmek kabuğunu yiyecekmiş gibi kesesinden çıkardı, bir süre elinde tuttu, sonra eşeğinin dizgininin üstüne bıraktı, yaratmış olduğu bu küçük tabloya üzgün üzgün bakarak derin bir göğüs geçirdi.

Kederinin sadeliği onun etrafına birçok insan toplamıştı ve atların hazırlanmasını bekleyen La Fleur bunların arasındaydı; ben arabada kalmış olduğum için her şeyi onların başlarının üzerinden görüp duyabiliyordum.

Söylediğine göre adamcağız Franconia’nın en uzak sınırından yola çıkmış ve buraya İspanya üzerinden gelmiş. Şu sırada memleketine dönmekteymiş ki yolda eşeği ölmüş. Etrafındaki herkes böyle yaşlı ve yoksul bir adamı, evinden böylesine uzaklara getiren işin ne olduğunu öğrenmek ister gibiydi.

O da, Tanrı’nın ona üç erkek evlat bahşetmek lütunda bulunduğunu anlattı; oğulları Almanya’nın en yavuz delikanlılarıymış. Ne var ki bir haftada iki büyük oğlunu çiçek salgınında kaybedip küçüğünün de aynı

hastalıkla yatağa düşmesi üzerine adamcağız bir adak yapmış: Eğer Tanrı küçük oğlunu bağışlarsa, şükranlarını sunmak için İspanya'daki Ermiş Iago'ya¹ gidecekmış.

Yaslı baba hikâyesinin burasına gelince duygularına yenik düşerek duraladı ve acı gözyaşlarına boğuldu.

Anlattığına göre Tanrı onun adağını kabul etmiş, o da köydeki evinden bu zavallı hayvanla yollara düzülmüş. Eşek, sabırlı ve uysal bir yol arkadaşı olmuş onun için, yolculuk boyunca onunla aynı ekmeği paylaşan gerçek bir dost.

Etrafını sarmış olanlar zavallılığı üzüntüyle dinliyorlardı. La Fleur ona para vermek istediye de yaslı adam para istemediğini söyledi; eşeğinin bedeli değil, kaybıydı onun derdi. Eşeğin de onu candan sevdiğine inandığını belirtti ve bununla ilgili uzun bir hikâye anlattı: Pirene Dağları'ndan geçerken kötü bir tesadüf onları üç gün birbirlerinden ayrı düşürmüştü ve bu zaman süresince o eşeğini nasıl canla başla aramışsa, eşek de onu aynı sadakatle aramış ve birbirlerine kavuşuncaya dek ikisi de adeta yemekten içmekten kesilmişler.

Ben, "Dostum, hayvancağızının ölümü karşısında hiç değilse bir tek tesellin var," dedim. "Eminim sen onun için merhametli bir sahip olmuşsundur." "Heyhat!" dedi yaslı adam. "Sağlığında ben de öyle sanıyordum ya, şimdi ölümünden sonra düşüncelerim değişti. Korkarım benim kendi ağırlığıma bir de dertlerimin yükü binince fazla geldi, garip hayvanın ömrünü kısalttı, bunun sorumlusu da benim diye kaygılanıyorum." Bunu duyunca, "Yazıklar olsun şu dünyaya!" diye geçirdim içimden. "Hepimiz birbirimizi şu garibanın eşeğini sevdiği kadar sevseydik ne hoş olurdu..."

1. Santiago de Compostela Katedrali'ndeki Aziz Yakub türbesi. (Y.N.)

NAMPONT. ARABACI.

Zavallı adamın hikâyesiyle içimi bürüyen üzüntü hafife alınacak gibi değildi ama arabacı orali bile olmaya-
rak arabayı *pave*¹ üzerinde dörtnala sürdü.

Arabistan'ın en kurak çölündeki en susamış kulun bir bardak soğuk suya duyduğu hasret, ruhumun o sırada huzur ve sessizliğe duyduğu ihtiyaç yanında hiç kalırdı. Arabacı atları dalgın diyebileceğimiz bir hızla sürmüştü olsaydı belki gözüme girebilirdi. Tersine, yaşlı adam ahuvahlarını bitirdiği sırada o, iki atının sırtına insafsız birer kırbaç indirerek yüzlerce ifritin şamatasına bedel bir şakırtıyla hareket etti.

"Allah aşkına yavaş sür!" diye avazım çıktığıncaya bğırdım ona. Ben sesimi yükselttikçe adam sanki daha zalimce hız yapıyordu. Ona da hızına da lanet okudum içimden, "Sinirlerimi lime lime kopartıp sonunda beni öfkeden delirtecek; o zaman da iyice kudurayım diye yavaşlar artık!"

Nitekim arabacı bu düşüncemi mucize denebilecek şekilde, aynen doğru çıkarmayı başardı: Nampont'un yarım fersah dışında, dik bir bayırın dibine geldiğimizde benim önce ona kızmamı sonra da bu yüzden kendi kendime kızmamı sağlamış bulunuyordu.

İçinde bulunduğum durum bambaşka bir tedavi yöntemini gerektiriyordu artık; şöyle tangır tungur, dörtnala bir hız sinirlerime son derece iyi gelecekti.

"Kuzum, aynen devam et," dedim arabacıya. "Yol almaya bak yiğidim."

1. (Fr.) Kaldırım taşları. (Ç.N.)

Arabacı bana yokuşu gösterdi; ben de kafamda zavallı Alman ile eşeğinin hikâyesine geri dönmeye çalıştım ama zincir kopmuştu bir kere; arabacının bir türlü tırısı kalkamayışı gibi ben de hikâyeye artık bir türlü kendimi veremiyordum.

“Her şeyin canı cehennem!” diye düşündüm. “Şurada en kötü şeyleri bile güler yüzle karşılamak için insanoglunun gösterebileceği olanca içtenlikle, hazır vaziyette oturuyorum ve her şey inadına ters gidiyor.”

Tabiatın felaketler karşısında bize sunduğu hiç değilse bir tek tatlı şifa vardır, ben de şimdi bunu onun elinden seve seve içtim ve uyuyakaldım. Uykumu açan ilk sözcük, *Amiens* oldu.

“Aman ya Rabbi!” dedim gözlerimi ovuşturarak. “Benim zavallı hanımefendiciğimin geleceği yer burasıydı.”

AMIENS.

Daha bu sözler ağızımdan çıkmamıştı ki Kont L.nin arabası, içinde kız kardeşiyle beraber hızla yanımızdan geçti. Hanımefendi beni tanıdığını gösteren bir selam verecek zamanı anca bulabildi; ama benimle işinin henüz bitmemiş olduğunu gösteren cinsten bir selamdı bu. Nitekim hanımefendi selamının hakkını vermekten geri kalmadı; ben daha yemeğimi bitirmeden ağabeyinin uşağı elinde bir mektupla içeri girdi. Mektupta hanımefendi hoşgörüme sığınarak bana bir tavsiye mektubu ilettiğini bildiriyor, Paris’e vardığım zaman ilk boş günümde bu mektubu şahsen Madam R.ye vermemi istiyordu. Sonra da, kendi elinde olmayan sebeplerden ötürü bana hikâ-

yesini anlatamadığı için üzgün olduğunu sözlerine ekliyor, bu hikâyeyi anlatmayı hâlâ borç bildiğini, eğer bir gün yolum Brüksel'e düşerse ve o zamana kadar Madam L. adını hâlâ unutmamışsam, Madam L.'nin bu borcu bana seve seve eda edeceğini söylüyordu.

"Öyleyse ben de gelir seni Brüksel'de bulurum, ey, dilber ruh!" dedim içimden. "Olup olacağı benim memlekete Almanya ve Hollanda yoluyla, Flandre üzerinden dönmem demektir ki yolumu bilemedin on durakçık uzatır. On bin durak bile olsa! Senin gibi bir dertlinin anlattığı hazin hikâyenin yürek paralayıcı ayrıntılarını dinlemek, seyahatimi öyle ruhsal bir saadetle taçlandıracaktır ki! Senin ağladığını görmek! Bu gözyaşlarının pınarını kurutamasam dahi bütün gece elimde mendil, yanında oturarak dünyanın bu en üstün, en güzel kadının yanaklarını silmek bile içimi nefis bir hazla titretmeye yetecektir."

Bu hislerimde yanlış bir şey yoktu, gene de ben gönlümü bu yüzden en ağır, en kınayıcı bir dille itham ettim.

Okuyucularıma daha önce de söylediğim üzere, hayatımın en benzersiz mutluluklarından biri hemen her saat başı birilerine çılgınca âşık olmamdır. Gönlümün en son alevi bir köşe dönüşünde ani bir kıskançlık esintisiyle püf diye sönuverince, yalazı Eliza'nın saf mumunun ateşiyle yeniden canlandırmıştım, hem de daha üç ay önce. Ve o anda bu alevin bütün seyahatim boyunca canlı kalacağına dair kendi kendime yemin etmiştim. Mürailiğe ne hacet? Eliza'ya ebedî sadakat yemini etmiştim, kalbimin bütününe sahip olmak onun hakkıydı; sevgimi bölmek, azaltmak manasına gelirdi, açığa vurmaksa tehlikeye atmak demektir ki tehlikenin var olduğu yerde yitim de olabilir. Evet Yorick, böyle güven ve inançla dopdolu bir kalbe yarın öbür gün nasıl hesap verebilirsin sen, böylesine iyi ve güzel, sitem bilmez bir kalbe?

“Brüksel’e gitmeyeceğim,” diye cevap verdim kendi sözümü keserek. Gel gör ki muhayyilem işlemeye devam ediyordu. Ayrılık dakikamızın bunalımı sırasında, ikimizin de, “Elveda!” diyecek gücü bulamadığımız andaki haliyle Eliza gözümde canlanıyordu. Onun siyah bir kurdeleyle boynuma astığı resme baktım ve baktıkça utançtan kızardım. Bu resmi öpmek için dünyaları verebilirdim; ama utanıyordum. Madalyonu avucumda sıkarak, “Yani şimdi bu nazlı çiçek kökünden koparılıp atılacak mı?” diye sordum kendi kendime. “Hem de senin ellerinle Yorick, son görüşmenizde onu kalbinde saklayacağına söz vermiş olan senin?”

Ey, mutluluğun tükenmez pınarı!” diyerek yere diz çöktüm. “Sen benim şahidim ol! Bu pınardan içen cümle saf kullar, siz de şahidim olun benim: Eliza yanımda olmadıkça Brüksel’e gitmeyeceğim, yolun ucu beni cennete çıkarsa bile.”

Bu gibi coşku anlarında yürek, mantığa rağmen her zaman lüzumundan çok şey söyler.

MEKTUP. AMIENS.

Felek La Fleur’ün yüzüne gülmemişti çünkü çocukcağının cesaret ve sadakatini göstermek yolundaki gayretleri hep boşa gitmişti. Neredeyse yirmi dört saat önce hizmetime girdiğinden bu yana, bana faydalı olma şevkini ortaya koyabilecek tek bir fırsat bulabilmiş değildi. Zavalılık, sabırsızlıktan içi içini yiyordu. Kont L.nin uşağının elinde mektupla içeri girmesi, yakaladığı ilk işe yarar fırsat olduğu için La Fleur hemen kolları sıvamış,

efendisinin şerefini kollamak için kontun uşağını lokantanın arkasındaki odaya alarak en iyi Picardy şarabından birkaç kadeh ikram etmişti. Kontun uşağı da geri kalmamak için onu alıp kontun kaldığı otele götürmüştü. La Fleur'ün *ıysallık ve cana yakınlığı* (çünkü gencin sırf görünüşü bile pasaport yerine geçebilirdi) çok geçmeden mutfaktaki bütün çalışanların ona ısınmasını sağlamıştı. Fransızlar da sahip oldukları kabiliyetleri (ne olursa olsun) sergilemekten asla çekinmediklerine göre bizim La Fleur aradan daha beş dakika geçmeden flütünü çıkarmış ve çaldığı ilk notayla dansı açarak *fille de chambre*'ı, *maitre d'hôtel*'i,¹ aşçıyı, bulaşıkçıyı, hasılı bütün ev halkını, hatta yaşlı bir maymunun yanı sıra köpeklerle kedileri ayağa kaldırmıştı. Nuh tufanından bu yana hiçbir mutfakta böylesine cümbüş görülmemiştir sanırım.

Madam L. ağabeyinin dairesinden kendi dairesine geçerken alt kattaki bu neşeli patırtıyı duyunca çingırağı çalıp *fille de chambre*'ını çağırarak gürültünün sebebini soruyor ve flütüyle bütün oteli ayağa kaldıran kişinin bir İngiliz bayın uşağı olduğunu duyunca genci yanına getiriyor.

Çocukcağız hanımın huzuruna eli boş çıkamayacağına göre merdiveni tırmanırken dağarcığını, sözümona efendisinden Madam L.ye tevcih edilmiş binlerce komplimanla dolduruyor. Buna hanımefendinin sıhhatiyle ilgili uzun ve uydurma bir sualler listesi ekliyor, sayın efendisinin hanımefendinin yol yorgunluğundan bir an önce sıyrılması için *au désespoir*² olduğunu ileri sürüyor, son olarak da mösyönün, madamın yolladığı mektubu almış olduğunu bildiriyor: "Mösyö, madamın kendisine

1. (Fr.) Sırasıyla: oda hizmetçisi, sofracıbaşı ya da başuşak. (Ç.N.)

2. (Fr.) Kaygılanmak, kahrolmak. (Ç.N.)

bahşettiği bu şerefe..." "Karşılık olarak," diye sözünü kesiyor Madam L., "kendisi de bana bir mektup yollamak şerefini bağışlamış olmalı."

Madam L. bunu öyle bir inanarak söylüyor ki La Fleur onun beklentilerini boşa çıkarmaya kıyamıyor çünkü benim şerefim zedelenecek diye içi titriyor. Hatta *en égards vis-à-vis d'une femme*¹ cahil ve kusurlu bir efendinin hizmetine girebilecek tıynette biri olmak yönünden kendi şerefi konusunda da endişe duyuyor belki. Bu yüzden Madam L. ona efendisinden mektup getirip getirmediğini sorunca La Fleur derhal, "*O que oui*," diyor ve şapkasını yere bırakıp sağ cebinin kapağını sol eliyle kavrayarak sağ eliyle mektup aranmaya girişiyor, sonra öbür yana geçiyor.. *Diable!* La Fleur bütün ceplerini, saat cebini de unutmaksızın teker teker, döne döne arıyor.. *Peste!* Derken cebindekileri yere boşaltıyor; kirli bir boyunbağı, bir mendil, bir tarak, bir kırbaç kordonu, bir gece takkesi... La Fleur takkenin içine bile bakıyor. "*Quelle étourderie!*"² Meğer mektubu mutfaktaki masanın üstünde unutmamış mı! Ama şimdi koşup gider, üç dakikaya kalmaz mektubu getirirdi...

Yemeğimi tam bitirmiştim ki La Fleur içeri girerek başından geçenleri anlattı. Her şeyi sadelikle, olduğu gibi anlattı, sonra da sözlerine kendi görüşünü ekledi: Eğer mösyö madamın mektubuna cevap yazmayı (*par hasard*)³ unutmuşsa durum kendisine bu *faux pas*'ı⁴ tamir etme fırsatı veriyordu; yok, unutmamışsa ortada değişen bir şey yok demekti.

Efendim, böyle bir durumda hangi etiket kuralları-

1. (Fr.) Kadınla ilgili konularda. (Ç.N.)

2. (Fr.) Ne ahmaklık. (Ç.N.)

3. (Fr.) Tesadüfen. (Ç.N.)

4. (Fr.) Gaf. (Ç.N.)

nın geçerli olduğundan pek emin değildim; benim de bir mektup yazmış olmam lazım mıydı değil miydi? Ama ne olursa olsun, bu olanlara şeytan bile kıyamazdı çünkü olay iyi niyetli bir kulun benim şerefim uğruna gösterdiği işgüzar bir gayretkeşlikten ibaretti. Bu kişi yanlış bir yola sapmış ve bu yüzden beni zor duruma düşürmüş olsa bile yüreği kabahatli sayılmazdı. İlle mektup yazmaya mecbur değildim. Ve şu anda her şeyden daha önemlisi, çocuğun hiç de yanlış bir iş yapmış gibi bir hali yoktu.

“Çok iyi yapmışsın La Fleur,” dedim. Bu kadarı yetti. La Fleur şimşek gibi dışarı uğradı ve elinde mürekkep, kalem, kâğıtla döndü. Masaya yanaşıp bunları tam önüme sürerken yüzü öyle bir sevinçle parlıyordu ki, ben de ister istemez kalemi elime aldım.

Yazmaya başladım, sonra gene başladım. Gerçi yazacak hiçbir şeyim yoktu ve bu hiçbir şey üç-beş cümlede ifade edilebilirdi ama ben beş-altı başlangıç yapmama rağmen hiçbirini beğenmedim.

Kısacası, içimden yazmak gelmiyordu.

La Fleur gene dışarı çıktı, mürekkebi inceltmem için bardakla biraz su getirdi; sonra gidip kum ve damga mumu getirdi. Hepsi boşuna! Yazıyor, yazdıklarımı çizip sayfayı kopararak yakıyor, yeniden yazıyordum. “*Le Diab- le l'emporte!*”¹ diye hafifçe mırıldandım. “Yazamıyorum işte şu meret mektubu!” diyerek kalemi umutsuzca attım.

Ben kalemi elimden atar atmaz La Fleur son derece saygılı bir tavırla masaya yaklaştı; haddini aştığı için bin bir özür dileyerek cebinde bir mektup bulunduğunu, aynı alayda askerlik yaptığı bir trampetçi tarafından bir onbaşının karısına yazılan bu mektubun bu duruma uygun düşebileceğini affıma sığınarak belirtmek istiyordu.

1. (Fr.) Cehennemin dibine! (Ç.N.)

İçimden zavallı çocukçağızın suyuna gitmek geldi: “Lütfen ver öyleyse de görelim,” dedim.

La Fleur ânında cebinden içi ufak ufak mektuplar ve acıklı durumda aşk pusulalarıyla tıka basa dolu, kirli bir cüzdan çıkarıp masanın üstüne koydu, sonra bunların hepsini bir arada tutan ipi çözüp mektupları teker teker gözden geçirerek nihayet bahsettiği mektubu buldu. “*La voilà!*”¹ dedi el çırparak. Mektubu, kartlarını açıp önüme serdi ve üç adım geriye giderek okumamı bekledi.

MEKTUP.

Madame,

Je suis pénétré de la douleur la plus vive, et réduit en même temps au désespoir par ce retour imprévu du Corporal qui rend notre entrevue de ce soir, la chose du monde la plus impossible.

Mais vive la joie! et toute la mienne sera de penser à vous.

L'amour n'est *rien* sans sentiment.

Et le sentiment est encore *moins* sans amour.

On dit qu'on ne doit jamais se désespérer.

On dit aussi que Monsieur le Corporal monte la garde le Mercredi: alors ce sera mon tour.

Chacun a son tour.

En attendant – Vive l'amour! et vive la bagatelle!

1. (Fr.) İşte burada! (Ç.N.)

Je suis, Madame,

Avec tous les sentiments les plus respectueux et les plus tendres tout à vous,¹

JAQUES ROQUE

Onbaşıyı konta çevirip çarşamba günü nöbete çıkmaktan da bahsetmedin mi ortaya ne uygun ne de uygunsuz olan bir mektup çıkıyordu. Ben de, benim şerefim, kendi şerefi ve de mektubun şerefi adına yüreği titreyerek beklemekte olan çocuğun gönlünü hoş etmek için mektupta yazılanların kaymağını hafifçe aldım ve kendi usulümce çırpıp mühürleyerek La Fleur'ün eliyle Madam L.ye yolladım. Ertesi sabah da Paris'e doğru yolumuza devam ettik.

PARİS.

Kişi, üstünlüğünü araba donanımı yoluyla kanıtlayabilecek, beş-altı uşak ve bir çift aşçıbaşıyla karşısındaki herkesi dize getirebilecek vaziyetteyse –Paris gibi bir yerde iyi söker bu– arabasını dilediği yerde, dilediği gibi sürebilir.

1. Madam,

Onbaşının hesapta olmayan ve bu akşamki görüşmemizi dünyanın en imkânsız şeyi kılan dönüşü, beni müthiş bir acıya ve aynı zamanda ümitsizliğe gark etti. Yaşasın mutluluk! Benim de şimdi bütün mutluluğum sizi düşünmek olacaktır. Duygusuz aşk bir *hiçtir*.

Aşksız duygu ise *hiçten* de az bir şeydir.

Asla ümitsizliğe kapılmamak gerektiği söylenir.

Aynı zamanda onbaşının çarşamba günü de nöbet tutacağı söyleniyor.

Böylece sıra bana gelmiş olacak.

Herkesin sırası gelir.

Beklerken: Yaşasın aşk! Yaşasın sevişme!

Madam, en hürmet dolu ve sıcak hislerimle sizinim. (Ç.N.)

Oysa süvari gücü zayıf olan, piyadesinin sayısı da biri geçmeyen yoksul bir prenseniz, en iyisi dövüşten çekilin ve kendinizi göstermek için politikaya atılıp kabineye girin; oraya kadar tırmanabilirsiniz eğer.. "Tırmanabilirsiniz," diyorum çünkü birçoklarının düşündüğünün aksine oralara, "*Me voici! mes enfants,*"¹ diyerek dikey iniş yapmak mümkün değildir.

Ne yalan söyleyeyim, otel odamda yapayalnız ve tek başıma kaldığım zamanki duygularım, önceden hayal ettiğim gibi koltuk kabartıcı olmaktan çok uzaktı. Sırtımda tozlu siyah ceketimle ağır ağır pencereye yürüdüm ve camdan dışarı baktım ki dünya âlem maviler, sarılar, yeşiller kuşanmış, zevkusefa peşinde koşmakta. Yaşlılar kırık mızrakları, siperleri kopmuş miğferleriyle; gençler altın gibi ışıldayan parlak zırhları, rengârenk şark tüylelerinden sorguçlarıyla; hepsi, herkes, bir zamanlar aşk ve şöhret için yapılan eski zaman oyunlarındaki tutkulu şövalyeler gibi şaha kalkmış, dört nala yaşam yarışında.

"Vah zavallı, bahtsız Yorick!" dedim kendi kendime. "Buralarda işin ne senin? Bu yanardöner şamata daha ilk baştan bir toz zerresine döndürdü seni; koş git, arabaların geçmediği, meşale ışıklarının sızmadığı dar, dolambaçlı bir çıkmaz sokak bul kendine; ancak oralarda gönlüne aşına olabilecek, iyi yürekli bir *grisette*'le², mesela bir berber karısıyla sohbet edebilirsin sen, ancak öyle çevrelere girebilirsin!

Ölürüm de buna razı olmam!" dedim, Madam R.ye götüreceğim mektubu cebimden çıkararak. "Gidip bu hanımefendiyi ziyaret edeceğim ilk iş olarak." Böylece La Fleur'ü çağırarak bana hemen bir berber bulmasını, sonra da gelip ceketimi fırçalamasını söyledim.

1. (Fr.) İşte buradayım çocuklarım! (Ç.N.)

2. (Fr.) İşçi sınıfından genç kız ya da kadın. (Ç.N.)

PERUK. PARİS.

Berber geldiği zaman peruğuma elini sürmeyi kesinlikle reddetti; peruğum onun sanatının ya çok üstünde ya da çok altında kalıyordu. Bu yüzden onun tavsiye ettiği hazır bir peruğu almaktan başka çarem yoktu.

“Lakin dostum,” dedim ona, “korkarım bu toka tutmayacak.” O, “Dilerseniz denize sokun, toka gene de çözülmaz,” diye karşılık verdi.

“Bu şehirde ölçüler amma da büyük tutuluyor!” diye geçirdim içimden. Bir İngiliz peruk yapımcısının hayal gücü taş çatlasa, “Bir kova suya batırırsanız...”dan öteye geçemezdi. Şu farka bak! Zamana kıyasla sonsuzluk gibi bir şey.

İtiraf edeyim ki soğuk, pısırik benzetmelerden nefret ederim; bunları doğuran cılız fikirlerden nefret ettiğim gibi. Genelde tabiatın ulu eserleri beni öyle heyecandırır ki şahsen herhangi bir mukayese yapacağım zaman elimde olsa en azından “dağ”dan daha ufak bir ölçüyü asla kullanmam. Ama Fransızların büyüklenme merakının o andaki örneğine bulunacak bir bahane varsa o da büyüklüğün sözde daha çok, özde daha az olmasıydı. Denizin insan zihnini haşmetli düşüncelerle doldurduğu kuşku kaldırmaz, gelgelelim Paris denizden o kadar içeridedir ki, benim de bu deneyi yapmak için yüz millik yol gidecek halim olmadığına göre, Parisli berberin sözleri manasızdı.

Engin denize karşı bir kova su, söz olarak kulağa sahidin pek zavallı geliyor; gene de şunu söylemeden edemeyeceğim; kovanın bir üstünlüğü var: Hemen bitişik odada durduğu için tokenin niteliği lafı uzatmadan, bir dakika içinde sınanabilir.

En doğrusunu söylemek gerekirse, durumu daha gerçekçi gözle değerlendirdiğimizde, *bu Fransız deyiminin iddiası biraz lafta kalıyor.*

Sanırım ben bir milletin kesin ve ayırt edici özelliklerini, en önemli devlet meselelerinden çok bu saçma sapan *ayrıntılarda* buluyorum. Çünkü hemen her milletin büyük adamları konuştukları zaman birbirine öylesine benzeyen laflar ederler ki üstüne para bile verseler ben birini öbüründen ayırt edemem.

Berberimin ellerinden kurtulmam öyle uzun sürdü ki saat geç olduğu için o akşam Madam R. ye mektup götürmem düşünülemezdi. Gelgelelim kişi bir kez sokağa çıkmak üzere her bakımdan hazırlandı mı düşüncelerinin, pek kıymetiharbiyesi kalmıyor. Nitekim ben de kaldığım Hôtel de Modène'in adını not ettim ve nereye gideceğime karar vermeden yola çıktım. Orasını yolda düşünürüm artık, dedim kendi kendime.

NABİZ. PARİS.

Selam size, hayatın ufak tefek, tatlı incelikleri; çünkü yaşam yolunu düzgün ve rahat kılan sizlersiniz! İlk bakışta âşık olmak eğilimleri doğuran zarafet ve güzellik gibi, bu kapıyı açıp yabancıları içeri alan sizlersiniz.

"Rica ederim madam," dedim, "Opéra Comique'e gitmek için hangi yola sapacağımı söylemek lütfunda bulunur musunuz?" O, "Hay hay, memnuniyetle," dedi, elindeki işi bırakarak.

Yolda yürürken önünden geçtiğim beş-altı dükkânın içine göz atarak, işini bölmemden rahatsız olmayacak bir

çehre aramış, sonunda bu kadının yüzü hoşuma giderek içeri girmiştım.

Kadın dükkânın gerisinde, kapıya karşı alçak bir tabureye oturmuş, bir çift kol fırını üstünde çalışmaktaydı.

“*Très volontiers*,”¹ deyip işini yanındaki sandalyeye bıraktı ve oturduğu alçak tabureden öyle kıvrak bir hareket, öyle güleç bir yüzle kalktı ki onun uğruna elli *louis d’or* harcamış olsaydım, “Bu kadın bana minnet duyuyor,” derdim!

“Önce, mösyö,” dedi kapıya kadar gelip sokağın sonundaki, sapmam gereken köşeyi göstererek, “sola döneceksiniz; *mais prenez garde*,² iki kavşak var, bu yüzden ikinci sola sapın lütfen; sonra biraz gidin, bir kilise göreceksiniz; bunu geçince bir zahmet dosdoğru sağa dönün, bu sizi Pont³ Neuf’ün ayağına çıkarır; bunu geçeceksiniz, işte oracıkta, kime sorsanız size memnuniyetle...”

Bu talimatları tam üç kere, üçüncüsünde de aynen birincisindeki kadar güler yüzlü bir sabırla tekrarladı. Eğer *tavırlar ile ses tonları* bir mana taşıyorsa –ki yüreğini bunlara kapamış olanlar dışında herkes için kesinlikle taşır– bu kadın benim yolumu şaşırp kaybolmamı önlemeyi gerçekten ister gibiydi.

Gerçi kendisi, sanırım ömrümde gördüğüm en alımlı *grisette*’ti ama kibarlığının üzerimde bıraktığı derin intibanın bu güzellikle ilgili olduğunu kabul etmeyeceğim. Gene de ona ne kadar şükran borçlu olduğumu söylerken gözlerinin tam içine baktığımı ve de teşekkürlerimi, tıpkı onun talimatları gibi tekrar tekrar ifade ettiğimi biliyorum.

Kapıdan ayrılalı henüz on adım bile olmamıştı ki

1. (Fr.) Seve seve. (Ç.N.)

2. (Fr.) Dikkat edin. (Ç.N.)

3. (Fr.) Köprü. (Y.N.)

söylediklerini son kırıntısına kadar unutmuş olduğumu fark ettim; bu yüzden arkama dönüp baktım ve onun da hâlâ, benim doğru yola saptığımdan emin olmak istercesine arkamdan baktığını görünce geri dönerek, “İlk önce sağa mı yoksa sola mı sapacaktım?” diye sordum. “Aklimda kalmamış da!” Kadın, “Nasıl olabilir!” dedi hafif bir kahkahayla. Ben, “Eğer adamın aklı duyduğu güzel nasihatlerden çok bu nasihatleri veren kadındaysa pekâlâ olabilir,” diye karşılık verdim.

Bu, gerçeğin ta kendisi olduğundan kadın da sözlerime, hak saydıkları bir iltifat duyan bütün kadınlar gibi, hafif bir diz kırışıyla karşılık verdi.

“*Attendez!*”¹ dedi beni alıkoymak için elini koluma koyarak. Dükkânın arkasındaki bir çocuğa, eldivenleri paketleyip hazırlasın diye seslendi. “Ben de tam o semte bu çocukla eldiven gönderiyordum,” dedi. “Bir dakika içeri buyurursanız paket şimdi hazır olur, çocuk da sizi oraya kadar götürür.”

Böylece onunla birlikte dükkânın gerisine yürüdüm. Onun demin elinden bıraktığı fırfır, sandalyeye oturmayaya niyetlenmiş gibi elime aldım; o kendi taburesine geçti, ben de hemencecik yanına oturdum.

“Çocuk bir dakikada gelir mösyö,” dedi kadın. Ben, “O dakikada da ben size, bu nazik yardımlarınız için duyduğum şükranı belirtmek isterim,” diye karşılık verdim. “Kim olsa rasgele bir iyilik yapabilir ama bu yardımların devam etmesi iyiliğin yürekten geldiğini gösterir. Ve eğer ellerimizi ısıtan kan,” diye ekledim hafifçe bileğine dokunarak, “yürekten gelen kanın aynısıysa eminim sizde dünyanın en sağlıklı nabızlarından biri atmaktadır.” Kadın, “Yoklayın öyleyse,” diyerek kolunu uzattı.

Ben de şapkamı elimden bıraktım, bir elimle parmaklarını kavrayarak öbür elimin iki parmağını nabzındaki damara bastırdım.

Keşke, azizim Eugenius, keşke o sırada sen oradan geçiyor olsaydın da beni sırtımda o siyah frak ceketim, üzerimde serinkanlı bir tavırla orada oturmuş, bu nabız atışlarını teker teker sayışımı görseydin, bu güzel hastada ölümcül bir hummanın yükselip alçalmasını ölçüyormuşçasına ciddi bir titizlikle... Benim bu yeni edinilmiş mesleğim konusunda nasıl dalga ve diskur geçerdin kim bilir! Sen dalganı ve diskurunu geçedur, ben, "İnan bana azizim Eugenius," derdim sana, "dünyada *bir kadının nabzını yoklamaktan* daha kötü meşgaleler vardır." "Ama bir *grisette*!" derdin sen de. "Hem de kapısı açık bir dükkânın içinde! Rica ederim Yorick!"

"Böylesi daha iyi ya Eugenius! İçimle dışım bir olduğuna göre bu nabız sayışımı bütün dünya görse gam yemem."

KOCA. PARİS.

Yirmi nabız vuruşu saymış, son hızla kırkıncıya doğru gidiyordum ki kadının, arkadaki bir bölmeden çıkıp gelen kocası biraz hesabımı şaşırttı. Kadının, "Yabancı değil, kocam," demesiyle saymaya yeniden başladım. Kocasını yanımdan geçerken kadın, "Bu çok nazik beyefendi nabzımı saymak zahmetinde bulunuyorlar," dedi. Koca da şapkasını çıkarıp eğilerek beni selamladı, "Beni ziyadesiyle onurlandırılıyorsunuz," dedi ve böyle dedikten sonra şapkasını yeniden giyip dışarı çıktı.

Onun arkasından bakarken, "Tanrım!" dedim içimden. "Bu adam bu kadının kocası olabilir mi?"

Bu ünlemin sebebinin ne olabileceğini bilmeyenlere anlatırsam, bilenler lütfen sinirlenip sabırsızlığa kapılmasın.

Londra'daki dükkâncılar ile dükkâncıların karıları insana, aynı et ve kemikten yapılmış gibi görünürler. Zihin ve beden donanımları yönünden kâh biri kâh öbürü öne çıktığı için genelde eşit düşerler ve birbirleriyle, evli çiftlerin benzeşmesi gerektiği ölçüde bütünleşip çıkarlar.

Paris'te ise birbirine bu ikisinden daha farklı iki insan türü bulamazsınız, desek yeri var. Koca, işin idare ve icra erkini elinde tutmadığı için dükkâna nadiren uğrar; karanlık ve kasvetli bir arka odada, başında kırpık yünden gecelik takkesiyle, alışverişten ve sohbetten uzak, ömür tüketir; tabiat nasıl yarattıysa öyle, yontulmadan kalmış bir tabiat çocuğu.

Krallık makamı dışında hiçbir şeyin *salique*¹ olmadığı bu ülkede halkın dehası, başka sayısız meşgalenin yanı sıra esnaflığı da tamamen kadınlara bırakmış olduğu için, bu kadınlar sabahtan akşama her cins ve sınıftan müşteriyle haşır neşir ola ola, bu dostane sürtüşmeler sayesinde bir torbaya konup çalkalanan çakıltaşları misali yalnızca sivrilikleri ile sertliklerini kaybedip yuvarlaklık ve pürüzsüzlük kazanmakla kalmayıp kimi zaman pırlanta gibi ışıltılı bir cila da edinirler. Oysa *Monsieur le Mari*² ayağınızın altındaki taştan farksızdır.

Halbuki, halbuki ey, Âdem evladı, tek başına pinekleme senin için hiç de iyi değildir; insani ilişkiler, dost söyleşiler için yaratıldın sen. Bunlar sayesinde mizaçları-

1. (Fr.) Salic yasaları itibariyle kadınların tahta çıkmasının yasaklanması. (Y.N.)

2. (Fr.) Bay Koca. (Ç.N.)

mızda görülen güzel gelişmeleri bu tezimin delili olarak sunuyorum.

“Ya nabzım nasıl atıyor mösyö?” diye sordu genç kadın. “Tıpkı umduğum gibi, düzenli ve sakın,” dedim gözlerinin derinine bakarak. O da bana nazik bir karşılık verecekti ki çırak çocuk elinde eldivenlerle içeri girdi. “*À propos*,”¹ dedim, “ben de bir çift eldiven istiyorum.”

ELDİVENLER. PARİS.

Güzel dükkâncı kadın ben bunu söyleyince ayağa kalkıp tezgâhın arkasına geçti, uzanıp raftan bir paket indirerek açtı. Ben de tezgâhın bu yanından ona doğru eğildim; eldivenlerin hepsi de çok büyüktü. Güzel *grisette* bunları elimin üzerinde birer birer ölçtü ama bu, eldivenlerin boyunu değiştirmiyordu. Kadın en küçük görünen bir çifti denemem için ricada bulundu, eldiveni açık olarak uzattı bana; elim eldivenin içine kayıverdi. “Ol-muyor,” dedim başımı hafifçe sarsarak. O da, “Yok, ol-muyor,” dedi aynı şekilde başını sarsarak.

Hem sade hem manalı kimi bakışmalar vardır; kaprisle mantığı, ciddilikle hafifliği öyle bir hallederler ki Babil Kulesi’nin cümle dilleri çözülüp konuşsa bu kadar etkili olamaz. Bu bakışlar öylesine çarçabuk iletip yakalanırlar ki bu alışverişi ilk başlatanın hangi taraf olduğunu anlayamazsınız bile. Bu konu üzerine sayfalar doldurmayı ben kalem erbabına bırakıyorum; şimdilik bir kere daha

1. (Fr.) Bu sırada. (Y.N.)

eldivenlerin olmadığını, bizim de ellerimizi kollarımıza geçirerek tezgâhın üzerine abandığımızı söylemek kâfidir; tezgâh daracıktı, aramızda eldiven paketine ancak yer vardı.

Güzel *grisette* arada eldivenlere sonra yan gözle pencereye bakıyordu, derken gene eldivenlere sonra bana. İçimden sessizliği bozmak gelmiyordu. Ben de onun gibi yapıyordum; yani önce eldivenlere sonra pencereye bakıyordum, sonra gene eldivenlere sonra ona ve bu böylece tekrarlanıp gidiyordu.

Her hamlede hatırı sayılır zemin kaybına uğradığımı fark etmeye başladım. Kadının cıvıl cıvıl siyah gözleri vardı, ipek kirpiklerinin arasından fırlattığı bakışlar da öyle delip geçiciydi ki kalbimin ve kasıklarımın ta içine işliyordu sanki. Size belki tuhaf gelebilir ama bakışlarının resmen işlediğini hissediyordum.

“Önemli değil,” dedim yanımda duran eldivenlerin arasından bir çift seçip cebime koyarak.

Dilber *grisette*’in benden, eldivenlerin tam fiyatından bir *livre* bile fazla istememiş olduğunu görmüştüm. Keşke bir *livre* fazlasını istemiş olaydı! Bu işi nasıl ayarlayabileceğimi düşünerek kafa patlatıyordum ki o, “Yoksa beyefendi,” dedi benim sıkıntımı yanlış anlayarak, “yoksa beyefendi benim bir yabancından bir *sou* bile olsa fazla isteyebileceğimi mi zannediyorlar? Hem de ihtiyacından çok nezaketi yüzünden burada bulunmak şerefini bana bağışlayan bir yabancından? *M’en croyez capable?*”¹ “Ben mi, asla!” dedim. “Ama öyle olsaydı bile, sefanız olsun, derdim.” Böylece parayı avucunun içine sayıp genelde dükkâncı eşlerine yapılanlardan daha katmerli bir reverans yaparak dışarı çıktım; çocuk da elinde paketiyle peşimden geldi.

1. (Fr.) Böyle bir şey yapabileceğimi düşünebiliyor musunuz? (Ç.N.)

TERCÜME. PARİS.

Bana gösterdikleri locada kibar tavırlı, yaşlı bir Fransız subayından başka kimse yoktu. Bu tipi pek severim; kötü kimseleri daha da kötü yapan bir meslekte kişiliğini yumuşatabilmiş insanlara saygı duyduğum için değil yalnızca. Bir zamanlar –çünkü artık yaşamıyor– böyle bir tanıdığım vardı da! Neden tereddüt edeyim ki? Hiç değilse bir sayfamı saygısızların saldırısından kurtarmak için bu kişinin Yüzbaşı Tobias Shandy¹ olduğunu dünya âleme neden ilan etmeyeyim? Ölümünden şunca zaman sonra bile insanseverliğini düşününce gözlerimden yaşlar fışkıran Tobias Shandy, dostlarım ile cemaatimin en kıymetlisi. Onun yüzü suyu hürmetine yüreğimde tüm eski askere karşı bir yufkalık vardır benim; bu yüzden şimdi locanın iki arka sırasını geçip yaşlı subayın yanına oturdum.

Yaşlı subay kocaman bir gözlük takmış, belki de operanın librettosu olan bir broşürü dikkatle okumaktaydı. Ben yanına oturur oturmaz gözlüğünü çıkarıp sıgır derisinden bir kılıfa soktu ve broşürle birlikte cebine koydu. Yerimden yarı doğrulup eğilerek onu selamladım.

Bu davranışları dünyanın hangi uygar diline çevirirseniz çevirin, şu manaya gelir:

“Bakın, locaya gariban bir ecnebi girdi; kimseyi tanımıyor gibi bir hali var ve eğer yanına yaklaştığı her insan gözlüğünü burnunun üstünde tutacak olursa, Paris'te sittinsene bile kalsa kimseyle tanışamayacaktır çünkü bu davranış sohbet kapısını yabancının yüzüne kapamak demektir.”

1. Sterne'ün *Tristram Shandy* adlı eserindeki Toby Amca. (Ç.N.)

Fransız subayı bunları yüksek sesle söylemiş olsa ancak bu kadar iyi ifade edebilirdi; eğer yüksek sesle konuşmuş olsaydı tabii ben de yaptığım reveransı Fransızcaya tercüme ederek, “Nezakatinizin farkındayım ve bu yüzden size binlerce teşekkür sunuyorum,” derdim.

İnsanların birbirine yaklaşıp anlaşmasını kolaylaştıran başlıca sır işte bu *stenografi* dalında uzmanlaşmakta ve sözler ile bedenin bütün hareketlerini, tüm vurgu ve ayrıntılarıyla bir çırpıda yalın sözcüklere dönüştürebilmekte yatar. Bu meleke şahsen bende, uzun alışkanlıklar yüzünden öylesine otomatikleşmiştir ki Londra sokaklarında dolaşırken bir yandan habire tercümeler yapar durumum. Hatta kaç kere, gerisinde durduğum bir topluluğu izlerken, doğru dürüst üç çift laf konuşulmadığı halde yeminle kaleme alabileceğim yirmi değişik diyaloga şahit olmuşumdur.

Bir akşam üzeri Milano’da, Martini’nin bir konserine gidiyordum. Tam salon kapısından içeri girdiğim sırada Marquesina di F. aceleyle dışarı çıkmaktaydı. Onu ancak çarpışacağımız anda fark ederek geçip gidebilsin diye hemen kenara sıçradım. O da aynı şeyi yapmıştı, hem de aynı tarafa doğru; böylece kafa kafaya çarpıştık. Marquesina yoluna devam etmek için hemen karşı yana kaydı; ben ondan daha şanslı değildim çünkü ben de aynı tarafa sıçramış ve gene yolunu kapamıştım. Bu sefer ikimiz birden karşıya sıçradık, sonra gene bu tarafa sonra gene karşıya derken; gülünçlüktü bu, ikimiz de dayanılmaz şekilde kıpkırmızı kesilmiştik. Sonunda ben ilk baştan yapmam gereken şeyi yaptım; olduğum yerde durdum, Marquesina’nın müşkülü de halledilmiş oldu. Gene de yaptığımı bağışlatmak için onu hiç değilse koridorun sonuna kadar gözlerimle izlemeden dönüp salona girmeyi düşünemezdim. O iki kere dönüp arkasına baktı. Biraz kenardan yürüyordu, merdivenden gelip onu geçmek is-

teyenlere yol bırakmak istercesine. “Ama hayır!” dedim kendi kendime. “Berbat bir tercüme bu. Marquesina benim en içten şekilde özür dilememe hak kazanmıştır, yolu da ben bunu yapabileyim diye, benim için açık tutuyor.” Böylece hemen koştum, onu sıkıntıya soktuğum için af diledim ve demin karşılaştığımızda niyetimin ona yol vermek olduğunu söyledim. O, kendisinin de bana karşı aynı niyetle hareket etmiş olduğunu belirtti, bunun üzerine birbirimize karşılıklı teşekkür ettik. Marquesina sahanlıkta duruyordu; yanında bir *chichesbee*¹ falan görmediğim için onu arabasına götürmeme izin vermesini rica ettim. Böylece her üç adımda bir durup konserden ve başımıza gelenlerden konuşarak merdivenden aşağıya indik. “Yemin ederim madam,” dedim onu elinden tutup arabasına bindirirken, “sizin dışarı çıkabilmeniz için tam altı girişimde bulundum.” O, “Ben de,” diye cevap verdi bana, “siz içeri girebilesiniz diye tam altı çaba harcadım.” Ben, “Keşke yedinci bir çaba harcasanız!” dedim. O, “Hay hay, memnuniyetle,” diyerek bana yanında yer açtı. Hayat, formaliteleri fazla uzatmaya gelmeyecek kadar kısadır, ben de hemencecik arabaya atladım ve beni beraberrinde evine götürdü. Konserin nasıl geçtiğine gelince, orada bulunduğunu varsaydığım Ermiş Cecilia² bunu benden daha iyi bilir kanısındayım.

Ekleyeceğim tek bir şey var ki o da, bu tercümeden kaynaklanan ilişkinin bana, İtalya’da kurma şerefine eriştiğim ilişkilerin hepsinden daha büyük bir zevk vermiş olmasıdır.

1. (İt.) Eskiden İtalya’da evli bir kadının kavalyesi. (Ç.N.)

2. Kilise müziğinin koruyucu ermişi. (Ç.N.)

CÜCE. PARİS.

Şunca yıldır bu konuya parmak basan kimseyi görmedim –tek bir kişi dışında ki bunun kim olduğu herhalde bu bölümde ortaya çıkacaktır– bu yüzden epey hazırlıksız yakalandığım için, *parterre*¹ bölümüne göz atar atmaz çarpılmış gibi olmakta sanırım haklıydım; çarpılmamın sebebi de, tabiatın sırf gönül eğlendirmek için bu kadar çok sayıda cüce yaratmakla oynadığı oyunun akıl almazlığıydı. Tabiat hiç kuşkusuz dünyanın her köşesinde zaman zaman şakalar yapar ama Paris’te şakalarının sonu yoktur. Bu tanrıçanın eğlence severliği neredeyse bilgeliğine eş midir ne!

Bunları düşünerek Opéra Comique’ten çıktığım zaman sokakta gördüğüm herkesi bu ölçüye vurmaya başladım. Hazin bir uygulama! Hele de boyun son derece kısa, yüzün son derece esmer, gözlerin hareketli, burnun uzun, dişlerin beyaz, çenenin çıkık olduğu yerlerde. Kaderin cilvesiyle kendi gerçek sınıflarından dışlanıp başka bir sınıfın sınırına itilen bunca zavallıyı yazmak bana acı veriyor. Her üç kişiden biri bir pigme sanki: kimi sarsak kafaları, kambur sırtlarıyla, kimi eğri bacaklarıyla... Gelişmeleri daha altıncı-yedinci yıllarında tabiatın eliyle sekteye uğramış bir üçüncü grup; bir dördüncüsünde ise bücür elma ağaçları gibi kusursuz ve normal biçimlerine rağmen daha varoluşlarının ilk özsuyundan, ilk filizlenmesinden itibaren fazla büyümemeye yazgılanmış olanlar.

Tıp dalından bir gezgin bunlara gereksiz sargı ve kundakların sebebiyet verdiğini ileri sürebilir; melanko-

1. Tiyatroda, temsilin ayakta izlendiği ucuz bölüm. (Ç.N.)

lik gezgin bunu havasızlığa yorabilir; meraklı gezgin tezini güçlendirmek için bu insanların evlerinin boyunu, sokaklarının darlığını ölçerek bu sokaklardaki bu evlerin daracık altıncı-yedinci katlarında çok sayıda burjuvanın bir arada yiyip içip yattıklarına temas edebilir. Ne var ki ben, hiçbir şeyi asla başkaları gibi yorumlamayan Baba Shandy'nin¹ bir akşam bu konular konuşulurken, çocukların da tıpkı hayvanlar gibi istenilen boyda geliştirilebileceğini iddia ederek, "Yeter ki dünyaya kusursuz gelsinler," dediğini hatırlıyorum. Ama işin kötü tarafı, Parisliler öyle daracık yerlerde öyle sıkışık yaşıyorlardı ki yeterince yer bulup boya gitmeleri imkânsız. "Gitmek demem ben buna!" demişti Baba Shandy. "Gitmemek derim, desem desem." Sonra konuya ısınarak, "Yok, hayır," diye sözlerine devam etmişti. "Gitmemekten de ileri, kalmak derim, yirmi-yirmi beş yıl boyunca el üstünde tutularak bakım gördükten, en faydalı gıdalarla beslendikten sonra boyları hâlâ benim belime bile gelmiyorsa..." Efendim, Bay Shandy'nin boyu çok kısa olduğuna göre, bu hususta söylenecek başka söz olamazdı.

Şu yazdığım şey mantık üzerine bir çalışma olmadığına göre çözümü bulduğum gibi bırakıyor ve sadece bu yorumun, Paris'in bütün ana ve yan yollarında doğrulanan isabetiyle yetiniyorum. Bir gün Carrousel'den Palais Royal'e giden yan yolda yürürken küçük bir oğlan çocuğu gördüm; sokağın ortasından akan atık su dereciğine kaygı ve çaresizlikle bakıyordu; elinden tutup onu suyun öbür tarafına geçirdim. Sonra, çenesini kaldırıp yüzüne baktığımda kırk yaşlarında olduğunu fark ettim. "Zararı yok," dedim ona. "Doksan yaşına geldiğimde iyi yürekli birileri de benim elimden tutar herhalde."

1. Tristram Shandy'nin babası. (Y.N.)

İçimde beni soyumuzun bu zavallı, bahtsız türüne karşı merhametli olmaya sevk eden birtakım duyguların kıpırtısını her zaman hissedirim; hayatın üstesinden gelmeye ne boyları ne de güçleri yeten bu kişilerden herhangi birinin hor tutulup ezilmesine tahammül edemem. Nitekim locadaki yaşlı Fransız subayının yanına anca oturmuştum ki aşağıımızda aynen böyle bir hadise cereyan etmekte olduğunu görünce gene nefretim depreşti.

Lüks koltuk bölümünün bitimiyle yandaki birinci loca arasında, sola doğru bir alan vardır ki tiyatronun dolu olduğu zamanlarda her sınıftan izleyici buraya alınır. Burada, *parterre*'de olduğu gibi ayakta durmanıza rağmen, koltuklardakilerle aynı ücreti ödersiniz. Sözünü ettiğimiz türden savunmasız bir zavallı her nasılsa itilip kakılarak bu kötü yere tıkılmıştı. Sıcak bir geceydi ve adamcağızın etrafı kendinden elli-altmış santim daha uzun kimselerle doluydu. Cüce her yönden anlatılmaz şekilde bunalmış durumdaydı ama en büyük sıkıntısı tam önünde durmuş, onun sahne ile oyuncularını görebilme şansını kesinlikle ortadan kaldıran neredeyse iki metre boyunda, şişman bir Alman'dı. Zavallı cüce, karşıda olup bitenleri izleyebilmek için çırpınarak Alman'ın gövdesi ile kolu arasında ufak bir aralık bulmak için bir o yana bir öbür yana seğirtip duruyordu. Gelgelelim Alman dünyanın en vurdumduymaz duruşuyla orada öyle kaskatı dikiliyordu ki cücemizin şu konumu Paris'in en derin kuyusunun dibinde olmasından farklı değildi; o da nihayet elini uzatıp Alman'ın koluna nazikçe dokunarak derdini anlattı. Alman başını arkaya doğru çevirdi, cüceye tepeden, Golyat'ın Davut'a bakması gibi bir bakışla baktı, sonra hiç istifini bozmadan durduğu yerde dikelmeye devam etti.

Tam o sırada ben dostum keşişin küçük bağı kutusundan bir çimdik enfiye almaktaydım. "Ya sen, aziz dos-

tum benim, *sabır ve tahammül* mesleğinde bilenip incelmış olan o munis ve kibar ruhunla sen olsan bu zavallı kulun derdine kim bilir nasıl candan kulak verirdin!"

Bu sesleniş sırasında gözlerimi üzgünlükle göğe kaldırdığımı gören yaşlı Fransız subayı özür dileyerek, "Neyiniz var?" diye sordu. Durumu ona üç-beş kelimeyle özetledikten sonra bunun insanlığa sığmadığını söyledim.

Bu arada cücenin de sabrı taşmış ve adamcağız, öfkesinin, genelde akli dışlayan o ilk parlayışıyla Alman'a, ceketinin uzun kuyruğunu bıçağıyla keseceğini söylemişti. Alman kılını bile kıpırdatmadan dönüp cüceye baktı, "Buyur kes," dedi. "Eğer boyun yetişirse."

Hakaretle büsbütün bilenmiş bir kabalık, kime yöneltilmiş olursa olsun, duygu erbabı olan herkesi taraf yapar. İçimden bu durumun yanlışını düzeltmek için locadan atlamak geliyordu ama yaşlı subay çok daha basit bir çözüm getirdi; biraz öne eğilip bir güvenlik memuru çağırarak parmağıyla sorunlu köşeyi işaret etti. Memur o tarafa doğru yürüdü. Meseleyi açıklamaya gerek yoktu çünkü vaziyet açıkça ortadaydı. Memur da Alman'ı geri ittiği gibi cüceyi elinden tutup öne çekti. "Asil bir davranış bu!" dedim ellerimi çırparak. Yaşlı subay, "Halbuki İngiltere'de sizler buna izin vermezsiniz," dedi.

"İngiltere'de, beyefendi," diye karşılık verdim, "*bizler her zaman rahat koltuklarımızda otururuz.*"

Kendi söylediklerime ters düşüyor olsam bile yaşlı Fransız subayının sözlerimi bir "*bon mot*"¹ olarak değerlendirmesi beni kendi kendimle uzlaştırdı. Paris'te *bon mot*'lar her zaman hatırı sayılır bir kıymet taşıdığı için de yaşlı subay bana bir tutam enfiye ikram etti.

1. (Fr.) Espri, söz oyunu. (Ç.N.)

GÜL. PARİS.

“Ne oluyor?” diye yanımdaki yaşlı Fransız subayına sorma sırası şimdi bendeydi; çünkü benim demin keşişime seslenişim ona ne kadar anlaşılmaz gelmişse şimdi salonun çeşitli yerlerinden yankılanan, “*Haussez les mains, Monsieur l'Abbé!*”¹ çığlıkları benim için o kadar anlaşılmazdı.

Subayın söylediğine göre mesele üst kat localarının birindeki bir keşişle ilgiliymiş. Subay keşişin oraya iki *grisette*'in arkasından, operayı izleyebilmek için gizlice girdiğini tahmin ediyordu. Keşişin farkına varan *parterre* bölümündekiler onun temsilin sonuna kadar iki elini havada tutması için ısrar ediyorlarmış. “Nasıl olur?” dedim ben. “Bir din adamının o locada yankesicilik yapmasından kuşkulanılabilir mi?” Yaşlı subay gülümsedi ve eğilip kulağıma fısıldadığı şeylerle önümde, varlığından haberdar bile olmadığım bir bilgi kapısı açtı.

“Aman ya Rabbi!” dedim hayretten benzim atarak. “Duyguya böylesine meftun bir halkın aynı zamanda bu kadar kirli, kendi özünden böyle farklı olabilmesi mümkün mü?” Sonra, “*Quelle grossièreté!*”² diye ekledim.

Fransız subayı bunun kiliseyi hedef alan hınzır bir istihza olduğunu anlattı; *Tartuffe*'ün ilk sahnelendiği sıralarda tiyatroda, Molière'in başlattığı bir akımmış ama şimdilerde gotik geleneklerin diğer örnekleri gibi unutulmaya yüz tutmuş. “Her milletin,” diye konuşmasına devam etti yaşlı subay. “Kendine has incelikleri ve kabalık-

1. (Fr.) Kaldırın ellerinizi Bay Rahip! (Ç.N.)

2. (Fr.) Ne kabalık! (Ç.N.)

ları vardır ve her millet bu sahalardan kâh dünya birincisi olur kâh diğerlerinin gerisine düşer.” Kendisi dünyanın çoğu ülkelerini gezmiş ve hemen hepsinde, diğerlerinin o sırada mahrum olduğu incelikler bulmuştu. Hiç şaşmazdı bu! “*Le POUR et le CONTRE se trouvent en chaque nation*,”¹ diyordu yaşlı adam. “Her yerde iyi ile kötü dengelenmiş durumdadır. Ve dünyanın bir yarısı öbür yarısı hakkında beslediği peşin hükümlerden ancak bunu bilmek sayesinde kurtulabilir. Seyahat etmenin faydası da budur, *savoir vivre*”² açısından, çok sayıda değişik insan ve yaşam tarzı görmenin bize karşılıklı tahammül ve hoşgörüyü öğretmesi. Karşılıklı hoşgörü de bize karşılıklı sevgiyi öğretir,” diye sözlerini noktaladı yaşlı dostum eğilip beni selamlayarak.

Yaşlı Fransız subayı bunu öyle ölçülü bir açık yüreklilik ve dirayetle ifade etti ki kişiliği hakkında onu ilk görüşümde edindiğim müspet intiba pekişmiş oldu. “Bu adamı seviyorum,” diye düşündüm ama korkarım sevgimin muhatabını yanlış belirlemiştim; aslında kendi düşünce tarzımdı benim sevdiğim, şu farkla ki ben düşüncelerimi onun yarısı kadar iyi ifade edemezdim.

Atının yolda giderken yeni gördüğü her şeyin karşısında kulaklarını dikip huysuzlaşması biniciyi de hayvanı kadar rahatsız eder. Ben bu hususta Tanrı’nın en rahat kullarından biriyimdir, gene de dürüstçe itiraf etmeliyim ki ikinci ayında tamamen masum bulup hiç üstünde durmayacağım bir sürü şey ilk ay boyunca beni rahatsız etmiş, bu tür bir sürü söz yüzümü kızartmıştır.

Madam Rambouliet tanışmamızdan takriben altı hafta sonra beni arabasına alarak şehrin birkaç fersah dı-

1. (Fr.) Her milletin eksi ve artı özellikleri vardır. (Ç.N.)

2. (Fr.) Yaşama sanatı. (Ç.N.)

şında gezmeye götürmekle şereflendirmişti. Tanıdığım kadınlar arasında muaşeret kaidelerine en titizce uyanı Madam Rambouliet'dir; dünyada ondan daha faziletli, daha temiz yürekli bir hanım görmeyi asla istemem. Dönüş yolunda Madam Rambouliet benden çingırağı çalmamı istedi. "Bir arzunuz mu var?" diye sordum kendisine. "*Rien que pisser*,"¹ dedi Madam Rambouliet.

Sakın dert etme ey, asil yolcu, bırak Madam Rambouliet rahat rahat işesin. Ve siz, ey, güzel masal perileri, her biriniz gidip bir gül koparın ve bunları yolunuzun üstüne serpin; çünkü Madam Rambouliet'nin yaptığı da bundan öte bir şey değildi. Elini tutup arabadan indirdim onu ve eğer bakire Kastalia'nın² tapınağında bir rahip olsaydım, kutsal pınarının başında vazifemi bundan daha büyük bir saygıyla ifa edemezdim.

1. (Fr.) İşemek istiyorum da. (Ç.N.)

2. Apollon'dan kaçmak için kendini bir pınara atan genç kız. (Y.N.)

II. BÖLÜM

FILLE DE CHAMBRE. PARİS.

Yaşlı Fransız subayının seyahat hakkında söyledikleri aklıma Polonius'un aynı konuyla ilgili olarak oğluna verdiği nasihatı, bu *Hamlet*'i, *Hamlet* de Shakespeare'in geri kalan eserlerini getirmişti; otelime dönerken bunları takım halinde satın almak maksadıyla Quai¹ de Conti'de mola verdim.

Kitapçı elinde takım bulunmadığını söylüyordu. "*Comment!*"² dedim, aramızdaki tezgâhın üzerinde duran Shakespeare takımından bir kitabı seçip alarak. Kitapçı bunların ona sırf ciltlenmek için geldiğini, yarın sabah gene Versailles'a, Kont B.ye postalanacağını söyledi.

"Ya, Kont B. Shakespeare okuyorlar demek!" diye mırıldandım. "*C'est un esprit fort,*"³ diye karşılık verdi kitapçı. "Kendisi İngiliz kitaplarını çok sever. Daha da övgüye şayan tarafı şu ki İngilizleri de sever." Ben, "Bu sözleriniz öyle nazik ki insan İngiliz olunca dükkânınızda birkaç *louis d'or* harcamayı boynuna borç biliyor doğrusu," dedim. Kitapçı eğildi, tam bir şey söylemek üzereydi ki içeriye, tavır ve kıyafetinden sofı bir sosyete hanıme-

1. (Fr.) Rıhtım. (Y.N.)

2. (Fr.) Nasıl olur! (Ç.N.)

3. (Fr.) O üstün bir insandı. (Ç.N.)

fendisinin *fille de chambre*'ı olduğu anlaşılan yirmi yaşlarında, derli toplu bir genç kız girerek, *Les Égaréments du cœur & de l'esprit*¹ adındaki kitabı istedi. Dükkâncı kitabı hemen verdi, kız da cebinden, çevresi yeşil kurdeleyle çevrilmiş yeşil bir atlas kese alıp başparmağı ile işaret-parmağını kesenin içine sokarak istenen parayı çıkardı ve kitabın bedelini ödedi. Benim de dükkânda oyalanmamı gerektiren başka bir şey olmadığı için sokağa ikimiz beraber çıktık.

“Ya senin *gönül avarelikleriyle* ne alakan olabilir çocuğum?” diye sordum ona. “Henüz bir gönlün olup olmadığını bilecek yaşta bile değilsin ki! Aşk bunu sana öğretinceye kadar ya da bir vefasız çoban çıkıp kalbini kırıncaya kadar bundan emin olamazsın da zaten.” “*Le Dieu m'en garde!*”² dedi genç kız. Ben, “Doğru söyledin,” diye karşılık verdim. “Kalbin iyiye çalınması yazık olur çünkü minik bir pırlantadır bu kalp. Hem de senin yüzüne en nadide incilerden daha çok yaraşıyor.”

Genç kız sözlerimi uysal bir dikkatle dinliyordu; atlas kesesinin kurdelesı hâlâ elindeydi. “Pek de küçücük bu,” dedim kesenin dibini elime alarak. Kız keseyi bana doğru tuttu. “İçinde pek az şey var güzelim,” diye sözlerimi sürdürdüm. “Ama güzel olduğun kadar iyi de olursan Tanrı bunu dolduracaktır.” Elimde Shakespeare almak için ayırdığım bir deste kron vardı, kız da keseyi tamamen elime bırakmış olduğundan içine tek bir kron koydum, sonra kurdelesini fiyonk yaparak keseyi ona geri verdim.

Kızın bana teşekkür ederek eğilmesi abartılı olmaktan çok, alçakgönüllü bir saygı gösterisiydi. Hani kimi şükran dolu, gösterişsiz selamlar vardır; eğilen, sanki o insanın ruhudur da beden sadece bunu dışa vurmakla

1. (Fr.) “Gönlün ve Ruhun Avarelikleri,” Crébillon Fils. (Ç.N.)

2. (Fr.) Tanrı beni korusun. (Ç.N.)

yetinir ya, işte öyle bir şey. Ömrümde bahşış olarak verdiğim kronlardan hiçbiri bana bu seferkinin yarısı kadar bile keyif sağlamamıştır.

“Yavrucuğum,” dedim genç kıza, “eğer sana şu parayı vermeseydim nasihatimin senin için on paralık kıymeti olmayacaktı. Halbuki şimdi bu parayı görünce öğüdümü hatırlayacaksın. Bu yüzden güzelim, parayı kurdele falan gibi şeylere harcayıp tüketme.”

Genç kız içtenlikle, “İnanın bana beyefendi, bunu asla yapamam,” dedi ve bu gibi ufak tefek şeref sözleşmelerinde âdet olduğu üzere bana elini verdi. “*En vérité, Monsieur, je mettrai cet argent à part,*”¹ diye sözlerine ekledi.

Kadınla erkek arasında yapılan böyle faziletli antlaşmalar onların en teklifsiz şekilde baş başa gezmelerini bile mubah kılar. Bu yüzden şimdi biz de, gideceğimiz yerler aynı istikamette olduğu için, ortalığın kararmış olmasına rağmen Quai de Conti boyunca beraber yürümekte beis görmedik.

Yola çıktığımız sırada genç kız bana ikinci bir diz kırışla teşekkür etti ve kapıdan on beş-yirmi metre anca uzaklaşmıştı ki bundan öncekiler yetmemiş gibi bir yarı duralayıyla yeniden şükranlarını belirtti.

“O, benim fazilete ödemekten kendimi alamadığım ufacak bir vergiydi,” dedim. “Bu ödemeyi yanlış şahsa yapmayı dünyada istemem; lakin sevgili kızım, senin yüzünde masumiyeti görüyorum ben. Buna tuzak kurmaya kalkışacak adama bin kere lanet olsun!”

Genç kız sözlerimden bir sebeple etkilenmiş gibiydi; hafiften iç geçirdi. Bunun nedenini soracak gücü kendimde bulamadığım için Rue² de Nevers’in köşesine gelineye kadar hiç konuşmadım. Burada ayrılıyorduk.

1. (Fr.) Doğrusu mösyö, bu parayı ayrı bir yerde saklayacağım. (Ç.N.)

2. (Fr.) Sokak. (Y.N.)

“Fakat bu Hôte! de Modène'e giden yol mu güzelim?” diye sordum, o da, evet, dedi. Ya da bir sonraki sapa! olan Rue de Guénégaud'dan gidebilirmişim. “Öyleyse ben de Rue de Guénégaud'dan giderim yavrucuğum,” dedim. “İki sebebi var bunun. Birincisi canım oradan gitmek istiyor, ikincisi yanında biraz daha kalırsam refakatimle seni bir süre daha korumuş olurum.” Kız benim nezaketimden duygulanarak, “Keşke Hôte! de Modene, Rue de St. Pierre'de olaydı!” dedi. “Orada mı oturuyorsun?” diye sordum. Madam R.nin *fille de chambre*'ı olduğunu, söyledi. “Şu Tanrı'nın işine bak!” dedim. “Bu benim Amiens'den mektup getirdiğim hanımefendinin ta kendisi!” Kız bana hanımefendinin sahiden de kendisine mektup getirecek bir yabancıyı beklediğini söyledi. Ben de ondan Madam R.ye saygılarımı götürüp yarın sabah ziyaretine geleceğimi bildirmesini rica ettim.

Bunları konuşurken Rue de Nevers'in köşesinde duralamıştık. Sonra biraz daha oyalanarak genç kızın *Égaréments de cœur* vesaireyi elinde taşımasından daha rahat olur diye cebine yerleştirdik. Kitap iki ciltti. O birincisini cebine koyarken ben ikincisini elimde tuttum; sonra o cebini açtı, ben de ikinci cildi buraya soktum.

Kalplerin birbirine nasıl da incecik muhabbet ibrişimleriyle bağlandığını hissetmek doğrusu çok tatlıdır.

Yeniden yola koyulduk; genç kız daha üçüncü adımını atarken koluma girdi. Ben de tam ondan bunu rica etmek üzereydim ama o kendiliğinden yaptı, beni daha önce hiç görmemiş olduğunu aklına bile getirmedini gösteren tabii bir sadelikle. Bana gelince, aramızda bir yakınlık olduğunu öyle kuvvetle hissediyordum ki acaba bir akraba benzerliğinin izlerini bulabilir miyim diye yüzüne bakmaktan kendimi alamadım. Sonra, “Ne fark eder!” dedim içimden. “Hepimiz akraba değil miyiz?”

Rue de Guénégaud'nun köşesine gelince onunla ve-

dalaşmak için durdum. Genç kız cömertliğim ve arkadaşlığım için bana yeniden teşekkür etmekte direndi. İki kere hoşça kal, dedi bana; ben de ona bir o kadar güle güle, dedim. Ayrılışım öylesine candan oldu ki başka bir yerde geçseydi bunu bir papaz çömezinin öpüşü kadar sıcak ve temiz bir dostluk öpücüğüyle damgalamaktan kendimi alabilir miydim, bilmem.

Gelgelelim Paris sokaklarında ancak erkekler birbirlerini öptükleri için ben de aynı manaya çıkan başka bir şey yaptım...

... Onu Allah'a emanet ettim.

PASAPORT. PARİS.

Otelime döndüğümde La Fleur'den, *Lieutenant de Police*'in beni aramış olduğunu¹ öğrendim. "Hay aksi şeytan! Sebebini de biliyorum," dedim. Sebebi okuyucunun da öğrenmesinin zamanıdır çünkü olup bitenlerin sıralanması esnasında bu konuyu atlamıştım; aklımdan çıktığı için değil ama o zaman söyleseydim şimdiye unutulmuş olabilirdi, halbuki anlatılmasının zamanı bence şimdidir.

Londra'dan öyle bir apar topar ayrılmıştım ki Fransa'yla savaş durumunda olduğumuz hiç aklıma gelmemişti. Ancak Dover'a varıp da dürbünümle Boulogne'un gerisindeki tepelere baktığımda bu durum ve dolayısıyla oralara pasaportsuz gidemeyeceğim gerçeği kafama dank etmişti. Sokağın ancak köşesine kadar bile gitsem, yeni bir şeyler yapıp öğrenmeden geri dönmek fikri bana ölüm

1. (Fr.) Polis şefi. (Y.N.)

gibi gelir. Bu seyahat da bilgi edinmek için harcadığım en büyük çabalardan biri olduğu için geri dönmek fikri bana daha bile az katlanılabilir gelmişti. Böylece Kont ...'nın bir gemi kiralamış olduğunu duyunca kendisine, beni de *suite*'ine alması için ricada bulunmuştum. Kont beni uzaktan biraz tanıdığı için hemen hemen hiç itiraz etmemiş, sadece bana Calais'den öte yardımcı olamayacağını çünkü Paris'e Brüksel üzerinden gideceğini söylemişti. Calais'yi geçtim mi Paris'e kadar olaysız gidebilirmişim ama Paris'e vardığımda kendime dostlar bulup başımın çaresine bakmak zorundaymışım. "Hele bir Paris'e varayım, her şey yolunda gidecektir sayın kont," demiştim ona. Böylece gemiye binip denize açılmış ve konuyu bundan öte hiç düşünmemiştim.

La Fleur, *Lieutenant de Police*'in beni aradığını söyler söylemez bunların hepsi aklıma geldi. La Fleur daha sözlerini bitirmeden otel sahibi de odaya girerek onunla aynı şeyleri söyledi, üstelik polisin özellikle pasaportumu sormuş olduğunu belirtti ve sözlerini, "Umarım pasaportunuz vardır," diyerek bitirdi. Ben, "Ne gezer, yok!" dedim.

Bunu söylediğimde otel sahibi, mikroplu falanmışım gibi benden üç adım uzaklaştı, zavallı La Fleur ise bana doğru üç adım attı; iyi yürekli bir insanın sıkıntıda birinin imdadına koşmak için yaptığı türden bir davranıştı bu. La Fleur bu davranışıyla kalbimi kazandı ve bu bir tek *özellik* onun kişiliğini, yedi yıldır sadakatle hizmetimi görüyormuşçasına, tam manasıyla tanımamı ve ona kesin güvenmemi sağladı.

"*Mon seigneur!*"¹ diye şöyle bir sesini yükseltti otel sahibi ama sonra kendini hemen toplayıp ünleminin üslubunu değiştirerek, "Eğer beyefendinin pasaportu yoksa

1. (Fr.) Efendim! (Y.N.)

(*apparemment*)¹ şüphesiz Paris'te ona bunu temin edebilecek dostları vardır. Ben, "Yo, benim bildiğim kadarıyla yok," dedim umursamaz bir edayla. "Öyleyse *certes*,"² dedi otelci, "sizi Bastille'e yollayacaklar demektir veya Chatelet'ye, *au moins*."³ Ben, "Yok canım, Fransa kralı insanîyetli adamdır, kimseye kötülük etmez," dedim. "*Cela n'empêche pas*,"⁴ dedi otelci. "Yarın sabah sizi mutlaka Bastille'e göndereceklerdir." Ben, "Ama ben sizin otelinizdeki odamı bir aylığına tuttum," diye karşılık verdim. "Dünyanın cümle Fransa kralları karşıma çıksa bundan bir gün bile erken boşaltmam." La Fleur kulağıma eğilerek Fransa kralına kimsenin karşı gelemeyeceğini fısıldadı.

"*Pardi!*"⁵ dedi otel sahibi. "*Ces Messieurs Anglois sont des gens très extraordinaires*."⁶ Bunu söyleyip bir de yeminle vurguladıktan sonra dışarı çıktı.

PASAPORT. PARİS'TEKİ OTEL.

Bu utanç ve sıkıntı verici durumu ciddiye alarak La Fleur'e büsbütün eza etmeye içim razı değildi; bu yüzden işte böyle rahat bir tavır takınmışım. Konuyu ne kadar hafife aldığımı göstermek için de tamamen kapadım. Yemek sırasında La Fleur bana hizmet ederken ben,

1. (Fr.) Öyle gözüküyor ki. (Ç.N.)

2. (Fr.) Kesin. (Ç.N.)

3. (Fr.) En azından. (Ç.N.)

4. (Fr.) Bu bir engel değil. (Ç.N.)

5. (Fr.) Hay Allah! (Ç.N.)

6. (Fr.) Şu İngiliz baylar çok acayip insanlar. (Ç.N.)

her zamankinden daha Şen Şatır, Paris'ten, operadan ko-
nuŐtum. Operaya La Fleur de gitmiş, hatta çıkıŐta kitap-
ıya kadar peşimden gelmişti ama dkkndan genç *fille*
de chambre'la beraber çıkıp Quai de Conti'de yürüdüğü-
mz görünce beni daha fazla takip etmeyi gereksiz say-
mıŐ ve bu durum hakkında kendince yorumlar yaparak
erkenden otele döndüğü için polis konusunu benden
nce ğrenmiŐti.

Sadık ocuk benim soframı toplayıp kendi karnını
doyurmak üzere alt kata indiğ zaman ben de durumu-
mu daha bir ciddiyetle düşünmeye başladım.

Ve Şimdi Eugenius, biliyorum sen, tam benim yola
ıkacağım sırada aramızda geçen kısa bir konuşmayı ha-
tırlayarak glmseyeceksin; bu konuşmayı buraya nak-
letmeliyim.

Kafamın içi kadar cebimi de fazla doldurmaktan haz-
zetmediğimi bilen Eugenius beni bir kenara çekerek yanı-
ma kaç para aldığımı sormuŐtu. Rakamı tam olarak belirt-
tiğimde de başını iki yana sallayarak bunun kâfi olmadığı-
nı söylemiş, kesesini açarak içindekileri benim keseme
boŐaltmaya davranmıŐtı. "Eugenius, inan bana, benim pa-
ram bana yeter, fazlasına ne gerek var?" demiştim. "İnan
bana Yorick, yetmez," diye cevap vermişti Eugenius. "Ben
Fransa'yı ve İtalya'yı senden daha iyi bilirim." Ama ben
onun teklifini reddederek, "Senin hesaba katmadığın bir
Şey var azizim Eugenius," demiştim. "Paris'e gittiğimin
nc gününde, yaptığım veya söylediğim bir Şeylerden
tr nasılsa tutuklanıp Bastille'e atılacağım ve orada iki
ay tamamen Fransa kralının sırtından geineceğim." Eu-
genius, "zr dilerim," diye alayla dudak bkmŐt, "bu
geçim kapısı benim hiç aklıma gelmemişti."

O zaman Őakaya aldığım bir hadise Şimdi ciddiye
binerek gelmiş, kapımı almaktaydı.

Çılgınlık mıydı benimkisi, umursamazlık mı, feylesofluk mu yoksa inat mıydı, neydi, La Fleur'ün alt kata inmesinden sonra yalnız kaldığımda bile bu konuyu Eugeni-
us'a sunduğum çerçevenin dışında ele alamayışım?

“Bastille dediğin nedir ki! Dehşet kelime,” diyor-
dum içimden. “Gözünde nice büyütürsen büyüt, Bastil-
le kule manasına gelen bir kelimedir sonunda, kule de
içinden çıkılamayan ev manasına gelen bir kelimedden
başka bir şey değildir. Tanrı damla hastalığı olanlara acı-
sın çünkü onlar senede iki kere içeri kapanıyorlar! Ama
insanın günde dokuz *livre*'i, kalemi, kâğıdı ve de sabrı
varsa, dışarı çıkamasa bile içeride pekâlâ vakit geçirebi-
lir; hiç değilse bir ay veya altı hafta için ki zararsız bir
kulsa bunun sonunda masumiyeti nasılsa anlaşılacak ve
o, içeri girdiğinden daha iyi ve olgun bir insan olarak
dışarı çıkacaktır.”

İçimden bu konuyu karara bağladığım sırada bir se-
beple (ne olduğunu unutmuşum) avluya çıkmam icap
etmişti. Hatırlıyorum, merdivenden inerken, bu kıvrak
düşüncelerimin verdiği bir zafer gururuyla dopdoluydum.
“*Karamsar* kalem tutan eller kırılın,” diyordum şişinerek.
“Çünkü dünyadaki kötülükleri öylesine haşın ve ölümcül
bir renge boyayan kalemin gücünü kıskanmıyorum ben.
İnsan zihni onun abartıp kararttığı şekiller karşısında deh-
şete düşerek siniyor. Bu şekiller sahici boy ve renklerine
indirgendiği zaman da bu kalem onları görmezden geli-
yor. Gerçi,” diye ekleyerek bu önermeyi düzeltmeye giriş-
tim, “Bastille küçümsenecek bir felaket değildir. Ama ku-
lelerini kaldır... hendeğini doldur... kapılarının kol demir-
lerini aç... onu sadece kapalı bir yer olarak tarif et... ve seni
içerde tutanın bir insan buyruğu değil de ağır bir hastalı-
ğın istibdadı olduğunu farz et... felaket ortadan silinir ve
sen işin geri kalanına şikâyetsiz katlanırsın...”

Bu tiradın en alengirli ânında, çocuk sesine benzettiğim bir sesin, “Çıkamıyorum,” diye yakınmasıyla duradım. Koridorun bir başına bir de sonuna baktım ama ne erkek ne kadın ne de çocuk, hiç kimse görmeyince üstünde durmayıp dışarı çıktım. Dönüşte gene o koridordan geçerken aynı sözlerin iki kere daha tekrarlandığını işittim ve başımı kaldırıncı konuşanın tavanda asılı küçük bir kafesin içindeki bir sığırcık olduğunu gördüm. “Çıkamıyorum,” diyordu sığırcık kuşu. “Çıkamıyorum.”

Durup ona baktım; koridordan kim geçse kuş ondan tarafa doğru kanat çırparak aynı sözlerle tutsaklığından şikâyet ediyordu. “Çıkamıyorum,” diyordu sığırcık. Ben, “Tanrı yardımcın olsun!” dedim ona. “Ama dur, seni oradan ben çıkartacağım, neye mal olursa olsun.” Kapısını bulmak için kafesi tutup çevirdim ama kapıyı tutan tel birkaç kere burularak öyle sağlam bağlanmıştı ki kafesi parçalamadan açmanın imkânı yoktu. İki elimle birden işe giriştim.

Kuş benim onu kurtarmak için uğraşmakta olduğum tarafa uçtu, göğsünü, adeta sabırsızlanarak kafese bastırıp kafasını çubukların arasından çıkardı. “Biçare mahluk, seni kurtaramıyorum!” dedim ona. “Yok,” dedi sığırcık kuşu. “Çıkamıyorum, çıkamıyorum,” dedi.

Yüreğimin böylesine kabardığını yemin ederim ki hiç bilmiyorum. Zihnimden sabun köpükleri gibi dağılan uçarı düşüncelerin bu kadar çabucak toparlandığını da hiç hatırlamıyorum. Sözleri ezbere söylenmiş şuursuz şeyler bile olsa kuş bunu öyle tabii bir tonla söylüyordu ki demin Bastille konusunda yürüttüğüm mantık silsilesini bir anda altüst etti. Aşağıya inerken söylediğim her şeyi bir bir geri alarak, sürüklenen adımlarla yukarı çıktım.

“İstedığın kadar tebdil gez, gene de köleliktir adın, gene de ağulu bir şarapsın!” diye seslendim ESARETE. “Çağlar boyunca binlerce kişi seni içmek zorunda bıra-

kılmış ama bu senin tadının acılığını azaltmaya yaramıyor. Ama sen, ey, üç kere tatlı ve lütufkâr Tanrıça,” diye bu kez dönüp ÖZGÜRLÜĞE seslendim, “açık ya da gizli, herkesin taptığı sensin aslında. Senin şurubunun lezzeti tatlıdır, gönlü hoş eder ve ebediyen de böyle kalacaktır, meğer ki TABİATIN kendisi değişime uğrasın. Hiçbir sözün kiri senin o kardan beyaz pelerinine leke düşüremez; ne de elindeki altın asayı demire çevirecek bir kimya vardır. Kuru ekmek yediği sırada kutsadığın çoban seni sarayından kovan hükümdardan daha mutludur. Ey, lütfu bol Tanrım!” diyerek merdivenin sondan bir evvelki basamağına diz çöktüm. “Bana yalnızca sıhat ver, ey, yüce sağlık dağıtıcısı, bir de yanıma şu güzel tanrıçayı kat yoldaş olarak; sonra elindeki taşları al, ilahî takdirinle münasip gördüğün şekilde, bu taşların hasretiyle tutuşan kafaların üzerine yağmur gibi yağdır.”

TUTSAK. PARİS.

Kafesteki kuş beni odama kadar takip etti. Masamın başına oturdum, başımı elime yaslayarak tutsaklığın acılarını kendi kendime sayıp dökmeye başladım. Tam buna uygun bir ruh hali içinde olduğumdan hayalhane-min pencerelerini ardına kadar açtım.

İşe, tek mirasları kölelik olarak dünyaya gelen milyonlarca insan kardeşimle başlayacaktım. Gelgelelim bu tabloyu, ne kadar dokunaklı olursa olsun yakından görmediğimi, bu kitleyi meydana getiren dertli toplulukların ancak zihnimi dağıtmaya yaradığını fark ettim.

Bunun üzerine tek bir tutsak aldım elime; önce onu zindanına kapadım, sonra da iyice görebilmek için parmaklıklı kapının alacakaranlığından içeri baktım.

Uzun mahpusluğu ile bekleyişinin iskelete çevirdiği bedenini gördüm ve umutların boşa çıkmasından doğan yürek acısını kendi içimde duydum. Daha yakından bakınca onun ateşler içinde yandığını, benzinin solgun olduğunu seçtim. Otuz yıl var ki batı rüzgârı bir kez olsun kanını serinletememiş, onca zamandır gözleri ne ayı ne güneşi görmüş, parmaklıkların arasından hiçbir dost ve hısım sesi duymamıştı. Çocukları ise...

Buraya gelince yüreğim kanamaya başladı; tablonun başka bir bölümüne geçmek zorunda kaldım.

Zindanının en uzak köşesinde, hem sandalyesi hem de döşegi olan saman yığınının üzerinde oturmaktaydı. Başucunda küçük çomaklardan oluşma bir takvim duruyordu; çomaklar onun bu yerde geçirdiği gamlı gün ve geceleri gösteren çentiklerle kaplıydı. Şu anda da elinde bu çomaklardan biri ve paslı bir çivi, bedbahtlık toplamına eklemek üzere bir çizgi daha çentmekteydi. Zindanının zaten ölgün olan ışığını kararttığım için kapıdan yana çaresiz bir bakışla baktı, sonra gene gözlerini önüne indirdi ve başını şöyle bir sallayarak elindeki çileli işe döndü. Çenttiği çomağı ötekilerin üstüne bırakmak için eğildiğinde bacaklarındaki zincirlerin şangırtısını duydum. O derin derin içini çekiyordu. Demirin yüreğine işlediğini gördüm; gözlerimden yaşlar fışkırdı. Hayalimin çizdiği bu mahpusluk tablosuna artık dayanamayacaktım. Yerimden kalktım, La Fleur'ü çağırarak gidip bana bir araba tutmasını ve arabanın saat dokuzda otel kapısının önünde olmasını söyledim.

“Mösyö Dük Choiseul’ü¹ görmeye doğrudan kendim gideceğim,” dedim.

La Fleur benim yatağıma yatmama yardım etmek istiyordu ama ben onun yanağımdaki ıslaklığı görüp de o yufka yüreğinin burkulmasını istemediğimden, “Ben kendim yatarım,” dedim ve onun da aynı şeyi yapmasını söyledim.

SIĞIRCİK. VERSAILLES YOLUNDA.

Arabaya dediğim saatte bindim. La Fleur arkaya geçti, ben de arabacıya en kısa yoldan Versailles’a çekmesini emrettim.

Yolda hiçbir şey olmadığına, daha doğrusu benim seyahat ederken aradığım türden herhangi bir şey olmadığına göre bu boşluğu doldurmak için bundan önceki bölüme konu olan kuşun kısa bir tarihçesini vermekten daha iyi bir çare düşünemiyorum.

Bir gün Saygıdeğer Bay B.nin Dover’dan yelken açmak için rüzgâr beklediği sırada onun seyisi olan bir İngiliz delikanlısı, henüz doğru dürüst uçamayan bu kuşu kayalık yamaçta tutmuş ve öldürmek istemediği için koynuna koyup gemiye getirmişti. Bir kere yem vererek himayesine aldıktan sonra birkaç gün içinde iyice bağlandığı kuşu bir selamet Paris’e kadar taşımıştı.

Paris’te genç çocuk cebinden bir *livre* harcayarak sığircik için küçük bir kafes almıştı. Efendisinin burada

1. César-Gabriel de Choiseul (1712-1785), dışişleri bakanı. (Y.N.)

kaldığı beş ay boyunca yapacak pek işi olmadığından kuşa kendi ana dilinde, beni büyük borç altında bıraktığına inandığım o sözcüğü belletmişti.

Efendisinin İtalya'ya gitmesi üzerine çocuk, kuşu otel sahibine vermişti. Gelgelelim özgürlük türküsünü Paris için *yabancı* olan bir dilde söylediği için kuşçağıza pek değer veren yoktu. Bu sayede La Fleur onu, kafesiy-le birlikte, bir şişe Burgonya şarabına benim için satın aldı.

Dönüşümde onu da yanımda, dilinde şakımayı öğrenmiş olduğu ülkeye getirdim. Bir gün hikâyesini Lord A.ya anlattığımda Lord A. kuşu benden rica minnet istedi... Haftasına kalmadan Lord A. kuşu Lord B.ye verdi... Lord B. kuşu Lord C.ye hediye etti... Lord C.nin özel uşağı kuşu bir şiline Lord D.ye sattı... Lord D. kuşu Lord E.ye verdi, falan feşmekân derken alfabenin yarısına gelindi. Kuşçağız bu arada lordlar kamarasından avam kamarasına indi, bir o kadar da sıradan vatandaşın elinden geçti. Ne var ki benim kuşun dışarı çıkmak istediği yerde bu kimselerin hepsi *içeri girmek* istediklerinden, kuşçağızın kıymetinin, Londra'da da Paris'tekinden daha çok bilindiği söylenemez.

Okuyucularımdan birçoğunun bu kuştan bahsedildiğini duymamış olması imkânsızdır. Tesadüf eseri onu görmüş olan varsa müsaadenize sığınarak şunu söyleyeyim ki o kuş benim kuşumdur ya da onu temsil etmek için ortaya atılmış çirkin bir kopya.

Onun hakkında anlattıklarımın ilave edecek başka bir sözüm yok; ancak şunu belirtiyim ki o gün bugündür bu garip sığırcığı soy armamın tepesinde taşıyorum. İşte şöyle:

Armalar Dairesi'ndeki sorumlular hele bir onun boy-nunu koparmaya kalsınlar, hadlerine düşmüşse!

HİTABE. VERSAILLES.

Herhangi bir kimseden himaye dileyeceğim zaman kafamın içinden geçenleri düşmanlarımdın okumasını hiç istemem, bu sebeple de umumiyetle kendimi sakınmaya çalışırım. Gelgelelim o gün Mösyö Dük C.ye gidişim mecburiyetten doğuyordu; kendi isteğimle gidiyor olsaydım bu işi herkesin yaptığı gibi yapardım herhalde.

Yolda giderken dalkavuk gönlüm, dükün yüzüne

karşı kullanmak için kaç tane iğrenç ve adi hitap tarzı üretti, bilseniz! Her biri için Bastille'e atılsam yeriydi.

Hele Versailles uzaktan görüldüğü zaman artık Mösyö Dük C.nin gözüne girebilmek için sözler bulup cümleler kurmaktan, takınacağım pozlar ile kullanacağım ses tonunu tasarlamaktan başka şey düşünemez olmuşum. "Hah, işte bu çok uygun!" diyordum kendi kendime, sonra da, "Aynen gözü kara bir terzinin ölçü almadan diktiği bir ceket kadar uygun," diye kendi kendimi tersliyordum. "Sersem!" dedim en sonunda. "Önce mösyö dükün suratını gör... orada yazılı olan karakteri incele... seni dinlerken hangi vaziyette durduğuna dikkat et... vücudunun, kol ve bacaklarının hareketlerini, ifadelerini gözlemler. Ses tonuna gelince... onun dudaklarından çıkan ilk seda bunu sana açıklayacaktır. İşte bütün bunları birleştirerek hemen oracıkta dükü tiksindirecek bir hitap tarzı yaratabilirsin. Kullandığın malzeme kendisine ait olduğu için dük hazretleri konuşmanı büyük ihtimalle yiyip yutacaktır."

"Neyse, şu işi hayırlısıyla bir tamamlasam!" dedim. "Gene korkaklığın tuttu Yorick! Sanki arzın üzerindeki cümle insanlar birbirine eşit değilmiş gibi. Genelde bu böyleyse özelde teke tek ve yüz yüzeysen de neden böyle olmasın? İnan bana Yorick, eşitliğin olmadığı yerde insan kendine ihanet ediyor ve tabiatın onu bir kere öldürdüğü yerde o kendini on kere felakete sürüklüyor demektir. Sen şimdi hele Dük C.nin karşısına böyle, gözlerinde Bastille'le çık, hayatım üzerine yemin ederim ki yarım saat içinde seni, yanına bir muhafız vererek Paris'e geri gönderecektir."

"Sana inanıyorum," dedim. "Öyleyse ben de dükün karşısına dünyanın en rahat, en şen şatır insanı olarak çıkacağım, inan olsun!"

Kendi kendime, "İşte, gene yanıldın," diye cevap ver-

dim. "Rahat bir yürek, Yorick, asla aşırılığa kaçmaz, her zaman merkezdedir." "Tamam! Tamam!" dedim arabacı atları bahçe kapısından içeri sürerken, "Bana kalırsa vaziyeti pek güzel idare edeceğim." Hele arabacı avluda bir tur atıp binanın kapısında durduğunda, kendi kendime geçtiğim diskur sayesinde maneviyatımı öylesine düzeltmiştim ki merdiveni, en üst basamakta canından olacak bir adalet mahkûmunun adımlarıyla tırmandığım söyle-nemez; ama basamakları seninle buluşmaya koştuğum zamanlardaki gibi hoplayıp zıplayarak da çıkmıyordum elbet, Eliza!

Salona girerken kapıda beni karşılayan şahıs *maître d'hôtel* olabilir idiyse de daha çok bir müşavir havası taşıyordu. Dük C.nin meşgul olduğunu bildirdi. Ben, "Görüşme ayarlamamanın usulleri hakkında hiçbir şey bilmiyorum çünkü buranın yabancısıyım," diye karşılık verdim. "Ve şu ahval ve şeraitte daha bile kötüsü, üstelik İngiliz'im." Adam, "Bu, zorluğu ağırlaştırıcı bir şey değildir," dedi. Ben hafif bir reverans yaparak dük hazretlerine nakledecek çok önemli bir şeyim olduğunu söyledim. Adam, yanımdan ayrılıp bunu yukarıda birine iletmek niyetindeymiş gibi merdivenden yana baktı. Ben, "Sizi yanıltmayayım," diye ekledim, "söyleyeceğim şeyin dük hazretleri için zerre önemi yok; lakin benim için büyük önem taşıyor." Müşavir, "*C'est une autre affaire*,"¹ dedi. Ben, "Âlicenap kişiler için hiç de değil," dedim. Sonra sözüme devamla, "Neyse, sayın bayım, bir yabancı huzura kabul olunmayı ne zaman ümit edebilir acaba?" diye sordum. "İki saatten evvel olmaz," dedi adam saatine bakarak. Avludaki arabaların sayısı da bu hesabı, yani işimin iki saatten önce görülemeyeceğini doğrular gibiydi.

1. (Fr.) O zaman iş başka. (Ç.N.)

Bu esnada salonda, tek bir Tanrı kuluyla konuşmadan volta atıp durmak gözüme Bastille'e kapatılmak kadar kötü görüldüğü için derhal arabama döndüm ve arabacıya beni en yakın otel olan Cordon Bleu'ye götürmesini söyledim.

Bu işin içinde kaderin bir parmağı olmalı; çünkü yola çıkıp da dosdoğru önceden tasarladığım yere gittiğim nadiren görülmüştür.

LE PÂTISSIER.¹ VERSAILLES.

Daha köşeye varmadan fikrimi değiştirdim; Versailles'da olduğuma göre şehri bir gezip göreyim bari, diye düşündüm. Böylece çingırağın kordonunu çekerek arabacıya kentin belli başlı sokaklarında dolaşmasını söyledim. "Şehir pek büyük olmasa gerek," dedim. Arabacı yanılsımı çıkardığı için özür dileyerek şehrin çok şahane olduğunu ve yüksek seviyeden birçok dük, marki ve kontun burada ikametgâhları bulunduğunu anlattı. Aklıma o anda, dün akşam Quai de Conti'deki kitapçının övüp göklere çıkardığı Kont B. geldi. İngiliz edebiyatı ile İngilizleri bu kadar beğenen bu konta niçin gidip başımdan geçenleri anlatmayayım, diye düşündüm. Bunun üzerine fikrimi bir ikinci kere değiştirdim. Aslında bu üçüncü sayılırdı çünkü o günü Rue St. Pierre'deki Madam R.ye ayırmıştım, hatta ziyaretine mutlaka gideceğime dair *fille de chambre*'ıyla haber göndermeyi bile ihmal etmemiştim. Ama bana

1. (Fr.) Çörekçi. (Ç.N.)

olaylar hükmeder, ben olaylara sözümü geçiremem. Bu yüzden tam o sırada karşı kaldırımda bir şey satarmış gibi koluna sepet almış bir adam görünce, La Fleur'e gidip bu adama kontun evini sormasını söyledim.

La Fleur yanıma, rengi biraz solmuş olarak döndü ve *pâté*¹ satan adamın bir Ermiş Louis Şövalyesi olduğunu söyledi. "Bu imkânsız La Fleur!" dedim. La Fleur de benim gibi bu tuhaf işe akıl erdirememekle birlikte söylediğinin doğru olduğunda ısrar ediyordu. Adamın yakasındaki düğme deliğinden kırmızı kurdeleyle sarkan haç biçimli altın nişanı gördüğü gibi sepetin içine bakıp şövalyenin sattığı *pâté*'leri de görmüştü; yanılmış olamazdı.

Kişi, varlıktan böylesi darlığa düşmüş biriyle karşılaştığı zaman içinde sırf meraktan daha insanca duygular uyanıyor. Arabada oturduğum yerden bir süre bu adama bakmaktan kendimi alamadım. Ona, nişanına, sepetine baktıkça duygularım ruhumun daha da derinlerine işliyordu; arabadan inip yanına yaklaştım.

Üzerinde, dizkapaklarının altına inen tertemiz bir beyaz keten önlük vardı. Önlüğün, adamın yarı göğsüne kadar çıkan üst kısmının hemen ucunda nişan takılı duruyordu. Sepetindeki küçük *pâté*'lerin üstüne beyaz bir damıska peçete örtülmüş, sepetin dibine de bunun bir eşi serilmişti. Bütün bunlar öyle bir *propreté*² ve tertiplilik havası yansıtıyordu ki insan *pâté*'lerini ağzı sulandığı için de alabilirdi, sırf ona acıdığı için değil.

O ise çöreklerini karşısındakinin ne iştahına ne de merhametine sunarak büyük bir evin köşesine öylece durmuş, çağrılmadan kendiliğinden gelecek müşterileri bekliyordu.

1. (Fr.) Çörek. (Ç.N.)

2.(Fr.) Temizlik. (Ç.N.)

Kırk sekiz yaşlarındaydı. Vakur diyebileceğimiz sa-kin, ağırbaşlı bir hali vardı... Buna şaşmadım. Ona değil de sepetine yaklaştım, peçeteyi kaldırıp *pâté*'lerden birini elime alarak beni çok etkileyen şu durumu açıklaması için ona ricada bulundum.

Bana kısaca, hayatının en güzel kısmının askerlik hizmetinde geçtiğini anlattı. Aileden kalma ufak bir mirası harcayarak orduda kendine bir bölük kumandanlığı ile şövalye nişanı satın almış. Ne var ki son barışın imzalanmasından sonra mensup oldukları alay dağılınca askerler, başka bazı alayların askerleriyle beraber açıkta kalmışlar. Dostumuz şövalye de kendini koca dünyada kimsiz kimsesiz ve beş parasız ("Daha doğrusu elimde tek kalan buydu," diyordu nişanını göstererek) buluvermiş. Zavallı şövalye merhametimi kazanmıştı; hikâyesinin sonunda saygımı da kazandı.

"Kralımız," diyordu, "dünyanın en cömert hükümdarlarından biridir." Gel gör ki kralın cömertliği herkesi birden rahatlatıp mükâfatlandırmaya yetmezdi; onun bahtsızlığı da yardıma muhtaç kitlenin içinde yer almasıydı. Evde çok sevdiği küçük bir karısı olduğunu söyledi bana; *pâtisserie*'yi o yapıyor, kendisi de hem onu hem kendisini bu yolla zarurettten korumakta hiçbir şerefsizlik görmüyordu; meğerki ulu Tanrı ona daha iyi bir yol gösterebilir.

Bundan takribi dokuz ay sonra bu zavallı Ermiş Louis Şövalyesi'nin başına geleceklere değinmeden geçersen iyi yürekli okuyucuları bir zevkten mahrum bırakarak hainlik etmiş olurum.

Sonradan öğrendiğime göre şövalye çoğu zaman sarayın demir bahçe kapısının yakınında bir yere gelip duruyormuş. Nişanı sayısız kişinin gözüne çarptığı ve sayısız kişi ona aynen benim sorduğum suali sorduğu, o da hepsine aynı cevabı verdiği ve bunu son derece alçakgönüllü ve ölçülü bir şekilde yaptığı için durumu sonunda

kralın kulağına kadar gitmiş. Kral şövalyenin şerefli, doğru bir kumandan sıfatıyla bütün alayın saygısını kazanmış cesur bir asker olduğunu öğrenince ona yılda bin beş yüz *livre*'lik bir emekli maaşı bağlayarak yürüttüğü küçük ticari girişime son vermiş.

Bunu okuyucumun hoşuna gitsin diye anlattığıma göre okuyucumun da şimdi, hiç yeri ve sırası değilken, sırf kendi keyfim için bir başka hikâye anlatmama izin vermesini rica ediyorum. Birbirine ışık tutan iki hikâye bunlar; ayrı düşerlerse yazık olur.

KILIÇ. RENNES.

Devletlerin ve imparatorlukların bile sonunda sıkıntı ve yokluğun ne demek olduğunu hissettikleri bir gerileme ve zeval dönemi olur; bu yüzden ben Bretonya'daki soylu E. ailesinin zamanla çürüyüşündeki nedenlerin üstünde durmuyorum. Marki E. durumundaki düşüşe karşı azimle direnerek tüm dünyaya karşı atalarının debdebесinden az da olsa bir şeyler kurtarmaya çalışmıştı; ne var ki bu ataların kendi hataları şimdi onun elini kolunu bağlıyordu. Gerçi *mütevazı* bir yaşantının küçük ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar varlığı kalmıştı ama ondan *şan ve şöhret* uman iki oğlu vardı, o da oğullarının bunu hak ettikleri kanaatindeydi. Kılıcını denemiş ama istediği yolu açamamıştı; çok pahalıya gelen *bir hayat tarzıydı* bu, sıradan bir bütçeyle üstesinden gelinebilecek gibi değildi. Kısacası ticaret yapmaktan başka çıkar yol yoktu.

Fransa'nın, Bretonya dışındaki hangi eyaletinde olsa bu adım, onun gurur ve sevgisiyle yeniden yeşertmeyi arzuladığı küçük ağacı kökünden kurutmak manasına gelirdi. Ama Bretonya'da bu hususta bir kolaylık vardı, marki de bundan yararlandı. Eyalet kurullarının Rennes'de yaptığı bir toplantı sırasında iki oğluyla beraber saraya gitti. Çok az kullanılmasına rağmen hâlâ yürürlükte olduğunu iddia ettiği çok eski bir dukalık yasasına uyduğunu söyleyerek kılıcını belinden çıkardı. "Buyurun, alın bunu!" dedi. "Ben, daha güzel günler sayesinde bunu geri isteyecek duruma gelinceye kadar sizler kılıcımın sadık bekçileri olun."

Başkan kılıcı teslim aldı ve marki biraz oyalanarak kılıcını arşive kaydettirdikten sonra oradan ayrıldı.

Ertesi gün ailecek Martinico'ya gitmek üzere yola çıktılar. Ve marki orada kurduğu işi on dokuz-yirmi yıl başarıyla yürüttükten sonra, bazı uzak akrabaların yaptığı beklenmedik bağışların da yardımıyla ülkesine dönerek, soyluluk unvanını geri alıp ona göre yaşamayı başardı.

Tam bu manalı devir teslim merasimi sırasında benim de Rennes'de bulunmam ancak duygusal gezginlere nasip olabilecek bir şans eseridir. Manalı bir merasim, diyorum; benim için sahiden öyleydi.

Marki saraya bütün ailesiyle birlikte girdi. Kendisi kolunu karısına vermişti; büyük oğlanın kolunda kız kardeş vardı; küçük oğlan sıranın öbür ucunda, annesinin yanındaydı. İki kere mendilini gözlerine götürdüğü görüldü.

Salonda bir ölüm sessizliği vardı. Yargıç kürsüsüne beş-altı adım kala marki karısını küçük oğluna bırakıp üç adım ilerledi ve kılıcını geri istedi. Kılıcı ona verildi. Marki bunu eline alır almaz hemen bütününü kınından sıyırdı; bir zamanlar ebediyen kaybettiğini sandığı bir dostun ıslıl ıslıl yüzüydü bu. Marki bu yüzün değişip değişmediğine bakarcasına kılıcı, kabzasından ucuna kadar

dikkatle gözden geçirdi. Uca yakın bir yerin hafifçe paslanmış olduğunu görünce kılıcı gözüne yaklaştırıp başını eğdi. Paslı yere bir damla gözyaşı düştüğünü sanıyorum. Yanılmadığımı bundan sonraki sahne gösterdi.

“Bu pası silmek için *başka bir yol* bulacağım,” dedi marki.

Bunu dedikten sonra kılıcı gene kınına soktu, onu muhafaza etmiş olanları bir reveransla selamladı ve karısı, kızı ve iki oğluyla salondan çıktı.

Ah, onun o dakikadaki hislerini nasıl kıskandım, bilseniz!

PASAPORT. VERSAILLES.

Mösyö Kont S.nin huzuruna kabul edilmekte hiçbir zorlukla karşılaşmadım. Shakespeare seti masasının üzerine yayılmış duruyordu, kont da bunların sayfalarını karıştırmaktaydı. Masaya yaklaşıp kitaplardan tarafa, ne olduğunu bildiğimi belirtecek şekilde bakarak, “Takdim edilmeyi beklemeksizin geldim çünkü evinizde bu vazifeyi ifa edecek bir dost bulacağımdan emindim,” dedim. “Yani yurttaşım büyük Shakespeare’i,” diye konuşmamı sürdürdüm kitapları göstererek. Sonra Shakespeare’in ruhuna seslenircesine, “*Et ayez la bonté, mon cher ami, de me faire cet honneur là,*”¹ dedim.

Bu takdim tarzının değişikliği karşısında kont gülümsedi, benim biraz solgun ve bitkin durduğumu görerek bir

1. (Fr.) Ey aziz dostum, bana bu şerefi kazandırmak lütfunu göster. (Ç.N.)

koltuğa oturmamda ısrar etti. Ben de oturdum ve onu böyle çizgi dışı bir ziyaret konusunda tahminler yürütmek zahmetinden kurtarmak için, kitapçı dükkanındaki tesadüfü kısaca anlattım. İçinde bulunduğum sıkıntılı durumu açmak için Fransa'da başka herhangi bir kişiye değil de, ona gelme cesaretini bu tesadüfe borçlu olduğumu söyledim. "Sıkıntınız nedir peki?" diye sordu kont. Ben de ona her şeyi, aynen okuyucuya anlattığım gibi anlattım.

"Otelimin sahibi benim mutlaka Bastille'e kapatılacağıma yeminler ediyor, mösyö kont," dedim hikâyemin sonunda. "Ama ben korkmuyorum," diye sözlerime devam ettim. "Çünkü yeryüzünün en ince ruhlu ülusunun elindeyim. Hem de buraya bu ülkeyi çıplak haliyle görmek için değil de, dost olarak geldiğimden onların kinyile karşılaşacağımı aklıma bile getirmedim. Zaten sağlığı yerinde olmayan kimselere kindar davranmak Fransız nezaketine sığmaz," diyerek konuşmamı bitirdim.

Bu sözlerim üzerine Kont B. yanaklarına koyu bir kırmızılık yayılarak, "*Ne craignez rien*," dedi. "Korkmayın." Ben, "Zaten korkmuyorum," diye cevap verdim. Sonra yarı şakacı bir tavırla, "Zaten Londra'dan Paris'e güle söyleye geldim," diye ekledim. "Dük Choiseul'ün buna karşılık beni ağlatarak geri yollayacak kadar neşe düşmanı olduğunu hiç zannetmiyorum.

Sizden ricam mösyö kont (yerlere kadar eğildim) ondan bunu yapmamasını dilemenizdir."

Kont beni büyük ve güler yüzlü bir nezaketle dinliyordu; yoksa bu dediklerimin yarısını bile dile getiremezdim. Bir-iki kere de, "*C'est bien dit*,"¹ dedi. Ben de savunmamı burada noktaladım ve bu mevzuda başkaca bir şey söylememeye karar verdim.

1. (Fr.) İyi söylediniz. (Y.N.)

Sohbete kont devam etti. Bambaşka şeylerden konuştuk: kitap, politika, insanoğlu... ve dolayısıyla kadın. Kadınlar üstüne karşılıklı uzun uzun lafladıktan sonra ben, "Allah hepsinden razı olsun!" dedim. "Yeryüzünde onları benim kadar seven kimse yoktur. Gördüğüm bunca zaaflarına, haklarında okuduğum bunca hicviyeye rağmen onları hâlâ seviyorum çünkü şuna kesinlikle inanıyorum ki bu cinsin bütününe karşı muhabbet besleyemeyen erkek içlerinden bir tekini de layıkıyla sevmeyiz."

"*Eh bien! Monsieur l'Anglois,*"¹ dedi kont keyifle. "Ülkemizi çıplak haliyle görmeye gelmiş değilsiniz, size inanıyorum, *ni encore*² kadınlarımızı herhalde; gene de bir tahminde bulunmama müsaade edin; eğer onlar *par hasard* bu halde karşınıza çıksalar hiç de hoşnutsuzluğa kapılmazdınız."

Benim, en ufak bir uygunsuz imanın bile şokunu kaldıramayan bir tarafım vardır. Hoşbeş arasındaki şaka-laşmalarda çok zaman bu yönümü bastırmaya çalışırım. Bu yüzden de on-on beş kadının bir arada bulunduğu meclislerde, canımı dişime takıp gözümü karartarak öyle şeyler söylerim ki bunların en hafifini bile tek bir kadınla baş başayken, cennete gideceğimi bilsem söylemeyi göze alamam.

"Affınızı dilerim mösyö kont," dedim. "Ülkenizi çıplak haliyle göreceğim olsam ancak yaşlı gözlerle bakabilirdim; kadınlarınızın bu haline gelince (onun zihnimde kışkırttığı düşünceyle kıpkırmızı kesilerek) ben bu hususlarda öyle sofuyumdur ki, sonra kadınların *zayıf* taraflarını kendime öyle yakın bulurum ki herhalde bu çıplaklığı bir pelerinle örtmek isterdim... yaklaşıp pelerini

1. (Fr.) Ne güzel! İngiliz beyefendim. (Y.N.)

2. (Fr.) Ne de. (Ç.N.)

onlara örtmenin yolunu bilseydim eğer. Beri yandan,” diye ekledim, “kalplerini *çıplak* olarak görebilmeyi isterdim doğrusu; çeşitli gelenek ve iklimlerin, türlü dinlerin yarattığı maskeleri delip geçerek onların iyi yönlerine ulaşmayı ve kendi yüreğimi buna göre biçimlendirmeyi isterdim. Zaten bu sebeple buradayım ya.

Bu sebeptedir ki, mösyö kont,” diye konuşmama devam ettim. “Ben ne kraliyet sarayını ne de Luxembourg’u gördüm, ne de Louvre’un cephesini! Tablolardan, heykel ve kiliselerden meydana getirdiğimiz katalogların sayısını kabartmaya da kalkışmadım. Ben her güzel varlığı bir tapınak olarak düşünüyorum ve tapınağa girip içindeki özgün taslaklarla çizimleri görmeyi bizzat Raffaello’nun şaheserlerini görmeye tercih ediyorum.

İşte bu heves,” diye sözlerime devam ettim. “Herhangi bir sanat meraklısının bağrındaki ateş kadar sabırsız olan bu ateş beni evimden barkımdan ayırıp Fransa’ya getirmiştir. Fransa’dan sonra da İtalya’yı boydan boya dolaştıracaktır. TABİATIN izini kovalayan asude bir gönül yolculuğu bu; tabiattan kaynaklanan ve bize birbirimizi, hayatı ve dünyayı daha çok sevmesini öğreten duygularda yapılan bir yolculuktur.”

Kont bunun üzerine bana birçok nazik iltifatlarda bulundu, sonra da beni tanımak fırsatı yarattığı için Shakespeare’e ne kadar şükran borçlu olduğunu belirtti ve “Söz açılmışken,” diye ekledi, “Shakespeare çok büyük şeyler yazmış ama çok ufak bir muaşeret kuralını, adınızı vermeyi unutmuş. Bu da sizi, bu işi kendiniz yapmak mecburiyetinde bırakıyor.”

PASAPORT. VERSAILLES.

Dünyada benim için herhangi birine kim olduğumu söylemek kadar kafa karıştırıcı bir iş yoktur; çünkü bana başka kimi sorsalar kendimden daha iyi tarif edebilirim. Çok zaman, bu kendimi tanıtmayı işini tek bir kelimeyle yapıp kurtulabilmeyi istemişimdir. İşte şimdi bu isteğimi gerçekleştirme fırsatı elime geçmişti: Shakespeare masa üstünde duruyordu; onun eserlerinde adımın geçtiğini akıl ederek *Hamlet*'i elime aldım, hemen beşinci perde-deki mezarçı sahnesini açtım. Parmağımı Yorick'in üstüne bastım ve kitabı, parmağım bu adın üstüne bastırılmış olarak konta uzattım. "*Voici*, işte ben!" dedim.

İmdi, acaba benim kafamın sahiciliği mi kontun ak-lından sayfadaki zavallı Yorick'in kurukafasını silmişti, yoksa ona yedi-sekiz yüz yıllık bir zaman parçasını atlat-tıran başka bir sihir mi tesirini göstermişti, şu sırada hiç ehemmiyeti yok. Şurası kesin ki Fransızların hayal gücü hesap kabiliyetlerinden üstündür. Ben hayatta hiçbir şeye şaşmam, hele bu konu beni daha bile az şaşırtır çünkü kilisemizin en ileri gelenlerinden biri, dürüstlüğüne ve baba şefkatine büyük saygı beslediğim bir zat bile bir se-ferinde aynı hataya düşmüştü: "Danimarka kralının soyta-rısı tarafından kaleme alınmış vaazları okumaya katlana-mıyorum," demişti bir gün bana. "İyi de, sayın efendimiz, ortada iki Yorick var," diye cevap verdim. "Zatıâlilerinizin düşündüğü Yorick sekiz yüz yıl önce ölmüş ve toprak ol-muş. Horwendillus'un sarayında yaşamış o. Öteki Yorick ise benim efendimiz, saraylarda falan da boy göstermiyo-rum." Karşımdaki, hayır, gibilerden başını salladı. Ben, "İnsaf ediniz efendim!" dedim. "Büyük İskender ile bizim

bakırcı İskender'i birbirine karıştırmakla bir, bu sizin yaptığınız." "Aynı kapıya çıkar," dedi hazret.

"Makedonya Kralı Büyük İskender karşınızda duruyor olsaydı hiç de böyle konuşmazdınız efendimiz," dedim ben de ona.

Şimdi zavallı Kont B. de aynı *hataya* düşüyordu.

"*Et, Monsieur, est-il Yorick?*" diye hafifçe bağırdı. Ben, "*Je le suis,*" diye karşılık verdim. "*Vous?*" "*Moi... moi qui ai l'honneur de vous parler, Monsieur le Comte...*" Kont, "*Mon Dieu!*" dedi beni kucaklayarak, "*Vous êtes Yorick.*"¹

Sonra Shakespeare'i cebine koyduğu gibi dışarı çıkarak beni odasında yalnız bıraktı.

PASAPORT. VERSAILLES.

Kontun Shakespeare'i neden cebine koyduğunu anlayamadığım gibi odadan böyle apar topar çıkışına da akıl erdirememiştim. *Kendiliğinden çözülmesi gereken esrarlar hakkında tahminler yürütmek için harcanan zamana değmez.* En iyisi Shakespeare okumaktı. Ben de *Kuru Gürültü* nüshasını elime alarak kendimi derhal oturduğum sandalyeden Sicilya'nın Messina şehrine naklettim ve Don Pedro ile Benedick ve Beatrice'in işlerine öyle kaptırdım ki Versailles'ı da kontu da pasaportu da unuttum gitti.

Sen, ey, insan ruhunun canım esnekliği, kendini ânın-

1. (Fr.) "Yani Mösyö Yorick mi oluyorlar?" – "Evet benim." – "Siz ha?" – "Ben... kont hazretleriyle konuşmak şerefine nail olan ben." – "Aman Tanrım, Yorick'siniz!" (Ç.N.)

da hayallere teslim eder ve üzüntüler ile boşuna beklen-tilerin yılgınlığını boşa çıkarırsın! Günlerimin çoğunu bu büyü- lü bölgede geçiriyor olmasaydım ömrüm çoktan, hem de çoktan tükenmiş olurdu. Önümdeki yol ayakları- mı acıtacak kadar çetin, takatimi tüketecek kadar dik ol- duğu zaman ben hemen bu yolu terk eder, hayal gücü- mün keyif goncalarıyla döşediği kadife bir patikaya sapa- rım. Burada bir süre dolaştıktan sonra gücümü toplamış, tazelenmiş olarak geri dönerim. Felaketler üzerime kıya- sıya çullandığı ve bu dünyada onlardan kaçıp sığınacak yer olmadığı zaman ben de yeni bir güzergâh seçip bu dünyadan ayrılırım. Esatir dünyası üstüne cennetten daha açık bir fikir sahibi olduğum için kendimi tıpkı Aeneas gibi bu dünyaya girmeye zorlarım. Aeneas'ın orada bir zamanlar terk edip gittiği Dido'sunun hüzünlü hayaletiy- le karşılaştığını görür gibi olurum. Onun bu hayalete yak- laşmaya çalıştığını, küskün hayaletinse kendisini hüsrana uğratıp lekelemiş olan kişiye sessizce omuz silkip sırt çe- virdiğini görür gibi oldukça kendi dertlerimi onunkilerin içinde, okul sıralarındayken onunla paylaşıp yasına ortak olduğum bu sevda öyküsünde eritirim.

Bunun, beyhude bir hayaller dünyasında dolaşmak olduğuna inanmıyorum ben; ne de kişinin kendini bu ha- yaller yüzünden boş yere üzdüğüne. Duygu dalgalanma- larının çözümlenmesini yalnızca aklına bırakmak, insanı çok daha huzursuz kılar. Ben şahsen şunu kesinlikle id- dia edebilirim ki yüreğimde kabaran kötü bir duyguyu yenmenin en iyi çaresi, son hızla içimden iyi, yumuşak bir duygu bulup çıkararak kötü duyguyla kendi sahasın- da savaşmaktır.

Üçüncü perdenin sonuna geldiğimde Kont B. elinde pasaportumla içeri girdi. "Mösyö Dük C.nin kâhinliği de devlet adamlığı kadar iyi olsa gerek," diye konuştu. "Dük

hazretleri, ‘*Un homme qui rit, ne sera jamais dangereux*,’¹ buyurdular.” Sonra kont, “Kralın soytarısından başka biri olaydı pasaportu böyle iki saatte alamazdım,” diye ekledi. Ben, “*Pardonnez-moi*, Mösyö Kont,” dedim ona. “Ben kralın soytarısı değilim.” “Ama Yorick’siniz ya?” “Evet,” diye cevap verdim. “*Et vous plaisantez?*”² “Şakacılığım da vardır ama para karşılığında değil; esprilerimin bedelini yalnızca kendim öderim ben.

Bizim sarayda soytarı yoktur mösyö kont,” diye devam ettim sözlerime. “En son saray soytarısı II. Charles’ın ahlaken düşük hükümdarlığı sırasında yaşamış. O zamandan bu zamana adap ve erkânımız yavaş yavaş öylesine inceldi ki... sarayımız şu şurada ülkelerinin şeref ve ikbalinden başka hiçbir şey istemeyen vatanseverlerle öyle dolup taşı ki... hanımlarımızın hepsi de öyle iffetli, öyle lekesiz, öyle dindar ki... artık soytarılara, alaya alacak bir şey kalmadı.”

“*Voilà un persiflage!*”³ dedi kont.

PASAPORT. VERSAILLES.

Pasaportumda memleketin bilumum kentlerinin valilerine, vali vekilleri ile kumandanlarına, ordu generallerine, yüksek hâkimler ile diğer amirlere, “Kralın Soytarısı Bay Yorick ile bagajının rahatça seyahat etmelerine yar-

1. (Fr.) Gülen bir insan asla tehlikeli olmaz. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ve şaka mı yapıyorsunuz? (Y.N.)
3. (Fr.) İşte acı bir alay. (Ç.N.)

dımcı olunması" emredildiği için, ne yalan söyleyeyim, bana yakıştırılan bu yeni hüviyet, pasaportuma kavuşmuş olmanın sevincine enikonu gölge düşürdü. Neylersiniz ki hayatta katıksız hiçbir şey yoktur. Hatta en derin din âlimlerimizden bazıları daha bile ileriye giderek, zevk almanın bile iniltiyle gerçekleştiğini, hatta *kendilerinin bildiği* en büyük zevkin tamamen erişmesinin *genelde* bir çırpınıştan pek de farklı olmadığını iddia etmişlerdir.

Aklımdadır; saygın ve ağırbaşlı Bevoriskius, Âdem peygamberden bu yana gelip geçen nesiller hakkındaki mülahazasını aktarırken bir cümlenin orta yerinde pek tabii bir şekilde duralar ve penceresinin pervazındaki bir çift serçenin davranışlarını dünyaya duyurur. Yazısını kalemle aldığı süre boyunca bu kuşlar mütemadiyen zihnini çelmiş ve sonunda onu çıkardığı şecereden uzaklaştırmışlardır.

"Tuhaf bir şey!" diye yazar Bevoriskius. "Ama yazdıklarım aynıyle vakidir çünkü merakımı çektiği için her şeyi kalemimle teker teker not ettim. Benim şu sayfanın geri kalanını bitirmeme yetecek kadar kısacık bir zaman zarfında erkek serçe okşayışlarını tam yirmi üç buçuk kere tekrarlayarak çalışmamı sekteye uğratmış bulunuyor."

Sonra da, "Tanrı, kullarına karşı nasıl da inayetli!" diye ekler.

Bahtsız Yorick! Çünkü meslektaşlarının en ağırbaşlısı böyle bir şeyi kalemiyle dünya âleme duyurabildiği halde sen onun yazdıklarını çalışma odanda kendi başına kopyalarken bile kıpkırmızı kesiliyorsun, heyhat!

Ama bunların seyahatimle hiç alakası yok. Bu yüzden bunları yazdığım için tekrar ve tekrar özür diliyorum sizden.

KARAKTER. VERSAILLES.

“Ee, Fransızlar hakkında ne düşünüyorsunuz bakalım?” diye sordu Kont B. pasaportumu verdikten sonra.

Okuyucu, bu kadar ince düşünceli bir nezaket gösterisinin karşısında benim de suale güzel ve cömert bir cevap vermekte güçlük çekmeyeceğimi düşünebilir.

“*Mais passe, pour cela,*”¹ dedim. “Açık konuşun,” dedi kont. “Bütün dünyanın biz Fransızlara yakıştırmak şerefini bahsettiği sonsuz nezakete sahip miyiz gerçekten?” Ben, gördüğüm her şeyin bunu doğruladığını söyledim. “*Vraiment,*” dedi Kont. “*Les Français sont polis.*”² “Hem de fazlasıyla,” diye karşılık verdim.

Kont *fazlasıyla* kelimesine takıldı ve cevabımda dışa vurmadığım bir mana bulunduğunu ileri sürdü. Mahfuz tuttuğum bir şey olduğunda ısrar ederek düşüncemi açıkça söylemem için üsteledi.

Ben de, “Kanaatimce mösyö kont,” diye söze giriştim, “insanların da tıpkı müzik aletleri gibi belirli bir kapsamları vardır ve toplumsal ve diğer hadiseler sırasıyla bu tuşların her birinin üzerinde gezinmeye fırsat bulacaktır. Bu sebeple çok tiz veya çok pes bir notayla başlarsanız armoni bütünlüğünü sağlamak için yukarıda veya aşağıda mutlaka bir boşluk meydana gelecektir.” Kont B. müzikten anlamadığı için benden meramımı başka yoldan açıklamamı rica etti. “Azizim kont,” dedim, “kültürlü, medeni bir millet herkesi kendine borçlu kılar. Üstelik nezaket denen şeyin de tıpkı ‘cinsi latif’ gibi insanı cezbeden öyle

1. (Fr.) Şimdi bunu geçelim. (Ç.N.)

2. (Fr.) Gerçekten Fransızlar naziktir. (Ç.N.)

çok hasletleri vardır ki ona kusur bulmaya insanın gönlü razı olmaz. Halbuki bana sorarsanız insanın bütünüyle ulaşabileceği kusursuzluğun bir sınırı vardır; bu çizginin ötesine geçti mi yeni yeni mahiyetler edineceği yerde eskilerini takas etmiş olur. Şu konuştuğumuz mevzuda Fransızların ne dereceye kadar bu kaidenin tesiri altında kaldığını kestirmek benim haddime düşmez; lakin biz İngilizler medenileşme yolunda bir gün Fransızların şu anki inceliğine erişecek olursak, insanları nazik olmaktan çok insan olmaya iten o *politesse de cœur*'ü¹ kaybetmesek bile bizleri sadece birbirimizden değil bütün dünya halklarından ayırt eden karakter özgünlüğüyle çeşitliliğimizi kaybederiz."

Cebimde cam gibi düzgün birkaç Kral William şilini vardı. Hipotezimin izahında işe yarayacaklarını gördüğümünden, sözlerimin burasında bunları elime almıştım.

"Bakın, mösyö kont," diyerek ayağa kalktım ve paraları masanın üstüne sıraladım. "Bu paralar yetmiş yıldır bir cepten öbürüne geçerek, bir arada durmaktan öyle benzeşmişler ki birini öbüründen ayırt etmenin neredeyse imkânı yok..."

Halbuki İngilizler eski madalyalar gibi ayrı yerlerde saklanıp çok az elden geçtikleri için onları yaratan tabiatın usta elinin verdiği o ilk keskin çizgileri muhafaza etmekte. Dokunduğunuzda elinize pek düzgün gelmezler, evet; ama beri yandan damgaları öyle okunaklıdır ki üstlerinde kimin adıyla suretinin bulunduğunu bir bakışta görürsünüz." Sonra söylediklerimi yumuşatmak isteyerek, "Lakin mösyö kont, Fransızların da öyle üstünlükleri vardır ki," diye ekledim, "bu dediğime sahip olmasalar da olur: Dünyada onlardan sadık, cesur, cömert,

1. (Fr.) Gönül inceliği. (Ç.N.)

becerikli ve nazik insan bulunamaz doğrusu. Bir kusurları varsa o da fazla *ciddi* olmalarıdır.”

“*Mon Dieu!*” dedi kont, oturduğu yerden ayağa kalkarak.

Sonra bu ünlemini, “*Mais vous plaisez,*”¹ diyerek yumuşattı. Ben elimi göğsüme bastırdım ve içten bir ciddilikle onu, bu düşüncemde samimi olduğuma temin ettim.

Kont üzüntüsünü belirtti; Dük C.yle yemek randevusu olduğu için derhal yola çıkmak mecburiyetindeydi, bu yüzden burada kalıp benim bu görüşümün sebeplerini dinleyemeyecekti.

“Lakin benimle bir tas çorba içmek için Versailles’a gelmeye üşenmezseniz,” diye ekledi. “Rica ediyorum, Fransa’dan ayrılmazdan önce bana bu düşüncenizi geri çektiğinizi ya da nasıl desteklediğinizi anlatmak zevkini bağışlayın. Ama eğer destekleyecekseniz, *Monsieur Ang-lois*, olanca kabiliyetinizi kullanmak mecburiyetindesiniz çünkü bütün dünya bu görüşün karşısındadır.” Konta, İtalya’ya geçmezden önce onunla yemek yemekten şeref duyacağımı söyledim, sonra oradan ayrıldım.

ŞEYTAN. PARİS.

Otelin önünde arabadan indiğim zaman kapıcı, elinde büyük bir karton kutuyla genç bir kadının şimdi beni sorduğunu söyleyerek, “Gitti mi, hâlâ burada mı, bilmiyo-

1. (Fr.) Ama şaka yapıyorsunuz herhalde. (Ç.N.)

rum," dedi. Odamın anahtarını ondan alarak merdivene yürüdüm. Odamın önündeki sahanlığa on basamak falan kalmıştı ki beni arayan kadının rahat adımlarla aşağı inmekte olduğunu gördüm.

Bu, Quai de Conti'de birlikte yürüdüğümüz güzel *fille de chambre*'dı. Madam R. onu, Modène Otel'i'nin birkaç adım ötesindeki bir *marchande de modes*'dan¹ bir şeyler almaya yollamış. Bu arada da, sabah ziyaretine gitmediğime göre, acaba Paris'ten ayrıldım mı, ayrıldımsa ona bir mektup bıraktım mı, diye sormasını söylemiş.

Dilber *fille de chambre* kapımın çok yakınında olduğu için geriye döndü; ben hanımına bir kart yazarken birkaç dakika beklemek üzere benimle birlikte odama girdi.

Mayısın sonlarına doğru güzel, durgun bir akşam üzeriydi. Pencerenin kızıl perdeleri (yatağın perdeleriyle aynı renk) sımsıkı örtülüydü. Batmakta olan güneşin bu perdelerden süzülen huzmeleri güzel hizmetçi kızın yüzüne öyle sıcak bir ışıkla vurmuştu ki kızın yanakları utangaçlıkla kızarıyormuş gibi geldi bana; bunu düşünmek de benim yüzümü kızarttı. Odada yapayalnızdık ki bunu düşünmek de yüzüme, daha birincisi geçmeden ikinci bir kan dalgası yaydı.

Yarı suçluluğun verdiği tatlı bir yüz kızarması vardır ki bunda kabahatli olan, insanın kendisi değil, kanıdır; kan yürekten coşkuyla fişkirir, iffet de hemen onun ardından koşar; geriye çekmek için değil de kandaki bu karıncalanmanın sinirlere daha zevkli gelmesini sağlamak için. Bunun çağrıştırdığı...

Ama bunun tarifini yapmayacağım. İçimde kıpırdayıveren hisler bu kıza bir akşam önce verdiğim fazilet

1. (Fr.) Moda mağazası, modaevi. (Ç.N.)

dersine tam olarak uymuyordu. Masamda beş dakika, yazmak için kart arandım... kartımın olmadığını biliyordum... elime bir kalem aldım... gene bıraktım... elim titriyordu... içime şeytan girmişti.

Onun, mukavemet edersek bizi bırakıp kaçan bir hasım olduğunu herkes gibi ben de pekâlâ bilirim, bilirim de, nadiren karşı koyarım ona çünkü bu mücadelede galip gelsem bile yara alacağımdan korkarım ve güvenlik uğruna zaferden vazgeçer, şeytanı kaçırmaya çalışacağım yerde genellikle kendim kaçarım.

Dilber *fille de chambre* benim yazacak kart aranmakta olduğum yazı masasının yanı başına gelmişti. Demin elimden bıraktığım kalemi aldı, sonra mürekkep hokkasını tutmayı teklif etti. Kabul edecektim bunu ama göze alamadım. "Yazacak kartım yok ki güzelim," dedim. O, safça, "Ne bulursanız ona yazıverin," dedi.

Tam, "Öyleyse, dilber kız, dudaklarına yazacağım," diye inlemek üzereydim ki...

"Bunu yaptım mı mahvoldum demektir," diye düşünerek onu elinden tutup kapıya götürdüm, ona verdiğim dersi unutmaması için yalvardım. "Unutmayacağım, inan bana," dedi genç kadın ve bir yandan pek içten bir ifadeyle bunu söylerken bir yandan da döndü, iki elini kavuşturarak avuçlarına bıraktı. O durumda bu elleri sıkmamak imkânsızdı. Bırakmak istiyordum onları; avuçlarımda tuttuğum sürece içimden, bu yaptığımın yanlış olduğunu söyleyerek kendi nefsimle tartışıyordum, tartışıyordum amma... bu elleri bir türlü bırakamıyordum. İki dakika sonra baktım ki mücadeleyi, baştan sona, yeniden vermem gerekiyor. Bunu anlayınca kollarım, bacaklarım, her yanımda titremeye başladı.

Yatağın ayakucu, durduğumuz yerin hemen bir-bir buçuk metre ötesinde... kızın elleri hâlâ ellerimdeydi. Nasıl oldu hiç bilemiyorum; çünkü ondan bir istekte bulun-

mamış... onu elinden tutup çekmemiş... yatağı aklımdan bile geçirmemiştım... gene de işte artık nasıl olduysa oldu, beraberce yatağın üstüne oturuverdık.

“Bir dakika, size göstereyim,” dedi genç *fille de chambre*. “Sizin verdiğiniz kronu koymak için küçük bir kese ördüm bugün.” Böyle diyerek elini benim tarafımda olan sağ cebine sokup bir süre arandı, sonra da sol cebini aradı. Keseyi kaybetmişti. Ömrümde herhangi bir şey için bekletilmeye hiç bu kadar sabırla katlanmamıştım. Sonunda kız keseyi bulup çıkardı, meğer sağ cebindeymiş; beyaz kapitone saten astarlı yeşil taftadan, içine tam bir kron sığacak boyda bir kese. Kız elime verdi bunu; cici bir şey. Tam on dakika avucumda tuttım, elimin sırtı kızın kucağına dayalı, bazen keseye, bazen de yan gözle kıza bakarak.

Boyunbağımın büzgüsünde birkaç iplik çözülmüş; güzel *fille de chambre* tek söz söylemeden cebinden küçük dikiş kutusunu çıkarıp küçük bir iğneye iplik geçirerek söküşü dikti. Bunun o günkü fazilet zaferimi tehlikeye düşürdüğünü daha ilk baştan sezdim; genç kadın elini boynumda sessizce, ileri geri gezdirerek dikişini dikerken ben alnımdaki hayali defne tacının sarsıldığını hissediyordum.

Kızın da kundurasının bir bağı yürürken kopmuş, tokası düşmek üzereydi. “Bakın,” dedi, ayağını bana doğru uzatarak. Ne yaparsam yapayım, bana da şimdi bu tokayı yerine takmak düştüğünü düşünmekten kendimi alamadım. Atkıyı yerine geçirdim... sonra kunduraların ikisinin de sağlam olduğuna kanaat getirmek için öbür ayağı da tutup kaldırdım... ama bunu pek ansızın yapmış olmalıyım ki güzel *fille de chambre* ister istemez dengesini kaybetti, sonra da...

ZAFER. PARİS.

Evet... sonra da... ihtiraslarını, balçık katısı beyinleriyle, soğumaya yüz tutmuş yürekleriyle baskı altına almayı veya maskeleymeyi becerebilenler, söyleyin bana, insanın tutkularının olması neden günahmış? İnsan ruhu, ruhların atasına neden tutkularının hesabını verecekmiş? Ancak bu tutkuların tesiri altındayken sergilediği davranışların hesabını vermekle yükümlüdür o.

Eğer tabiat iyilik ağını örerken arada birkaç aşk ve arzu ipliği birbirine dolaşmışsa, bunları sökmek adına bütün ağı parçalamak mı lazımdır? “Ey, tabiatın yüce yöneticisi, bu gibi stoacıları benim hatırım için kırbaçtan geçir!” diyordum içimden. “Faziletimi sınamak için beni hangi mahkemeye çıkarırsan çıkar; beni bekleyen tehlike, hakkımda verilen karar ne olursa olsun, yeter ki bunlardan kaynaklanan duyguları hissedebileyim; bir insan ve erkek olarak benim hakkımdır bu duygular; eğer onları iyi bir insan ve erkek olarak idare edebiliyorsam neticelerini senin adaletine emanet ediyorum; çünkü bizleri sen yarattın, biz, kendimiz değil.”

Bu yakarının sonuna geldiğimde güzel *fille de chambre*’ı elinden tutup ayağa kaldırdım ve dışarıya çıkardım. O yanı başımda beklerken, ben kapıyı kapayıp anahtarı cebime attım... *ve o zaman...* zaferi kesin olarak sağlama aldıktan sonra... daha önce değil ancak o zaman dudaklarımı kızın yanağına bastırdım ve onu gene elinden tutarak bir selamet otelin bahçe kapısına götürdüm.

MUAMMA. PARİS.

Gönül ehli olanlar benim o anda hemen dönüp odama gitmemin imkânsız olduğunu anlayacaklardır. İçimdeki sevgi duygularını uyandırmış olan bir müzik parçasının sonunda, duygusal minör üçlüsüyle birlikte soğuk bir notaya basmak olurdu bu. Bu yüzden *fille de chambre*'ın elini bıraktıktan sonra bir süre otelin bahçe kapısında oyalandım, gelip geçen herkesi süzerek haklarında tahminler yürütmeye daldım. Sonunda dikkatim, hakkında yürütmeye çalıştığım bütün tahminleri boşa çıkaran bir kişi üstünde yoğunlaştı.

Filozofça bir ciddilik ve asıklık taşıyan, uzun boylu bir adamdı bu. Otelin bahçe kapısının her iki yanına doğru takribi altmış adımlık bir mesafe içinde, vakur bir tavırla gidip geliyordu. Elli iki yaşlarındaydı; koltuğunun altında ufak bir baston vardı; üzerindeki koyu kiremit rengi ceket ile yelek ve dizlik pantolon uzun yıllar kullanılmışa benzemelerine rağmen hâlâ temizdiler. Zaten bu şahsın tüm varlığında azla yetinmesini bilen bir temizlik seziliyordu. Karşılaştığı birçok insana şapkasını çıkartarak yaklaşma tarzından onun sadaka istediği neticesine vardım. Bu yüzden dönüp benden yana geldiğinde vermek üzere cebimden birkaç *sou* çıkardım. Benden bir şey istemeksizin yürüyüp geçti; ama daha beş adım bile gitmeden ufarak bir kadına avuç açtığını gördüm; oysa ikimizden birini seçsek benim sadaka vermem daha muhtemeldi. Adam bu kadınla işini ancak bitirmişti ki aynı yönden gelen başka bir kadına şapka çıkardı. Çok yaşlı bir bey ağır ağır yürüyerek yaklaşmaktaydı; onu genç, şık bir bey takip etti. Bizim adam bunların ikisinin de yanından hiç-

bir şey istemeden geçti. Belki yarım saat gözlemledim onu. Bu zaman zarfında adam otelin önünden bir ileri bir geri, on-on beş kere geçti ve ben onun hep aynı planı uyguladığını fark ettim.

Bu uygulamada, zihnimi tahrik eden ama çözemediğim iki tuhaflık vardı. Birincisi adamın hikâyesini neden *sadece* kadınlara anlattığı, ikincisi de bunun ne menem bir hikâye olduğu idi. Adamın, erkeklere karşı hiçbir işe yaramayacağını bildiği, beri yandan besbelli kadınların kalbini yumuşatan bu hitabet kabiliyeti ne cins bir şey olabilirdi?

Bu muammayı daha da dolaşık kılan iki nokta daha vardı: Adam söyleyeceği şeyi kadınların mutlaka kulağına fısıldıyordu, hem de bir şey ister gibi değil de bir sır verir gibi bir tavırla; ikinci noktaysa adamın her seferinde sonuç almasıydı; durdurduğu kadınların her biri hemen kesesini açıp ona bir şey veriyorlardı.

Bu garip işi açıklığa kavuşturacak bir varsayım geliştiremiyordum.

İşte beni bütün gece oyalayacak bir bilmece bulmuştum. İçeri girip odama çıktım.

BİR VİCDAN MESELESİ. PARİS.

Derhal peşimden gelen otel sahibi odama girerek bana, kalacak başka bir yer bulmam icap ettiğini bildirdi. “O da neden dostum?” diye sordum. Adam cevap olarak o akşam üzeri iki saat genç bir kadınla odama kapandığımı, bunun da kurallara aykırı olduğunu söyledi. “Pekâlâ,

dost olarak ayrılalım öyleyse,” dedim ona. “Çünkü kız zarar görmüş değil, bana bir şey olmadı, sizi de aynen bulduğum gibi bırakacağım.” Otelci, “Böyle bir hadise otelimizin itibarını sarsmaya kâfidir,” dedi. “*Voyez-vous, Monsieur,*”¹ diye ekledi, yatağın ayakucunda, biraz önce kızla oturduğumuz yeri işaret ederek. Yatağın bu haliyle delil sayılabilecek bir manzara arz ettiğini itiraf etmeliyim, gene de hadisenin ayrıntılarına girmeme gururum mani olduğu için adama o gece rahat gönülle uyumasını, benim de geceyi vicdanım rahat olarak geçireceğimi ve borcumu yarın kahvaltıda kapatacağımı söyledim.

“Mösyö” dedi adam, “yirmi kız getirmiş olsanız sesi mi çıkarmazdım ya...” Sözünü keserek, “Bu benim niyetlendiğimden yirmi adet daha fazla,” diye karşılık verdim. “Yeter ki sabahleyin olaydı,” diye ekledi otelci. “Yani Paris’te işlenen günahların mana ve ehemmiyeti işleniş saatine göre fark mı ediyor?” “Skandal çıkması bakımından, evet.” Aslında ben de böyle titizce gözetilen farkları severim, bu yüzden adamcağıza tepem atacak kertede sinirlendiğimi söyleyemem. Otelci şimdi sözlerine devamla, “Paris’e gelen bir yabancıнын dantel, ipek çorap, fırfır *et tout cela*² şeyler almak için bol bol fırsat bulabilmesi gerekir, bunu kabul ediyorum. Bu yüzden elinde bir mağazanın kutusunu taşıyan bir kadının buraya gelmesine ses çıkarılamaz.” Ben, “Vah sersem kafa,” dedim. “O kızcağızın elinde de böyle bir kutu vardı ama açıp bakmadım bile.” Otelci, “Öyleyse mösyö hiçbir şey almadılar ha?” diye sordu. “Zırnık bile almadım,” diye cevap verdim. Otelci, “Çünkü size karşı *en conscience*³ davranacak bir satıcı kız tavsiye edebilirim de,” dedi. Ben,

1. (Fr.) Görüyor musunuz mösyö? (Ç.N.)
2. (Fr.) Ve benzeri. (Y.N.)
3. (Fr.) Vicdanlı. (Ç.N.)

“Ancak gelecekse bu gece gelmeli,” dedim. Otelci yerlere kadar eğilerek dışarı çıktı ve aşağıya indi.

“İşte şimdi bu *maître d’hôtel* olacak adama gününü göstereceğim,” dedim kendi kendime. “Peki ya sonra?” “Sonra da, ‘Senin pis herifin biri olduğunu biliyorum,’ diye yüzüne vuracağım.” “Ya ondan sonra?” “Ondan sonra ha?” Kendi kendimi, bunu başkalarının hatırı için yapıyorum, diyemeyecek kadar yakından tanıyordum. Verecek başkaca sağlam cevabım da kalmamıştı. Kafamda kurduğum şey bir prensibin değil hıncın eseri idi; daha uygulamaya geçmeden midemi bulandırmıştı.

Birkaç dakika sonra adamın söylediği *grisette* elinde dantel dolu kutusuyla odaya girdi. İçimden, “Neyse, ben hiçbir şey almayacağım,” diye geçirdim.

Grisette bana her şeyi göstermeye kararlıydı; ben hiçbir şey beğenmiyordum; o bunu görmezden gelmeye kararlıydı. Minik mağazasını açmış, içindeki dantelleri birer birer önüme seriyordu. Bunları son derece tatlı bir sabırla açıyor, sonra yeniden katlıyordu. Ben alıcı olsam da olmasam da o bana her şeyi istediğim fiyattan vermeye hazırdı. Zavalılık, üç kuruşluk da olsa bir satış yapabilmek uğrunda çırpınarak beni yola getirmek için elinden geleni yapıyordu ama içten pazarlıklı ve yapmacık değil de sade ve okşayıcı bir tavrıla.

İnsanın içinde bir parça katıksız saftoriklik yoksa çok yazık doğrusu! Yüreğim yumuşamıştı; ikinci kararımdan da birincisi kadar sessizce caydım. “Seni neden bir başkasının suçu için cezalandırayım?” Gözlerimi kaldırıp kızın yüzüne bakarak, “Otelci olacak bu zorbaya haraç ödüyorsan sen ekmeğini iyice taştan çıkartıyorsun demektir,” diye düşündüm.

Cüzdanımda dört *louis d’or*’dan fazla para olmasa bile bunların üçüyle iki kol firfırı almadan yerimden kalkıp kıza kapıyı göstermem mümkün olamazdı.

Otel sahibi onun kârına ortak olacaktı... olsun var-sın... Demek ki ben de benden önceki birçok garibanın, *yapamadığı*, düşünemediği bir edim için *ödediği* bedeli ödemiş oluyordum sadece.

BİLMECE. PARİS.

La Fleur akşam yemeğimi vermek için geldiğinde otelcinin bana başka otele gitmemi söyleyerek saygısızlık etmiş olmaktan çok pişmanlık duyduğunu anlattı.

Geceleyin rahat bir uyku çekmenin kıymetini bilenler yatağa yüreklerinde kinle girmemeye gayret ederler. Ben de La Fleur'den otelciye, benim de onu sıkıntıya soktuğum için üzgün olduğumu söylemesini istedim. "Kendisine lütfen şunu da söyler misin La Fleur?" diye ekledim. "Akşamki genç bayan gene gelecek olursa onunla görüşmeyeceğim."

Bu, otelci için değil kendim için yaptığım bir fedakârlıktı; çünkü mağlubiyetten kıl payı kurtulduktan sonra kendimi başkaca riske atmayıp Paris'ten mümkünse geldiğim zamanki kadar faziletli olarak ayrılmak istiyordum.

"*C'est déroger à noblesse, Monsieur,*"¹ dedi La Fleur yerlere kadar eğilerek. "*Et encore*"² mösyönün duyguları değişebilir. Ve eğer (*par hasard*) mösyönün canı biraz eğlen-ce isterse..." Onun sözünü keserek, "Ben bunda eğlenceli bir şey görmüyorum," dedim.

1. (Fr.) Bu asalete aykırıdır mösyö. (Ç.N.)

2. (Fr.) Üstelik. (Ç.N.)

La Fleur, "*Mon Dieu!*" dedi ve sofrayı kaldırıp çıktı.

Bir saat sonra beni yatırmaya geldiğinde her zaman-
kinden daha gayretkeşti. Dilinin ucunda bana söylemek
ya da benden istemek istediği ama bir türlü söyleyeme-
diği bir şey vardı. Bunun ne olduğunu tahmin edemiyor,
daha doğrusu tahmin etmeye pek çalışmıyordum çünkü
aklımda bana çok daha ilginç gelen bir başka bilmece
vardı: otelin önündeki adamın sadaka isteyiş tarzı. Bu
meseleyi aydınlatabilmek için her şeyi verirdim, hem de
sırf merak saikiyle değil. Merak, genelde öyle adi bir sor-
gulama sebebidir ki ben bunu tatmin edebilmek için beş
para bile vermem. Beri yandan insanın yanına yaklaştığı
her kadının kalbini böylesine sürat ve katiyetle yumuşa-
tabilen bir sır, diye düşünüyordum, hiç değilse simyacı
taşına eş değerde bir sırdır. Hint Adaları'nın ikisine bir-
den sahip olsaydım bu sırrı elde etmek için bir tanesini
gözden çıkarırdım.

Geceleyin, neredeyse sabaha kadar bu meseleyi bey-
nimde evirip çevirdimse de herhangi bir neticeye vara-
madım. Sabahleyin uyandığımda duygularım, gördüğüm
rüyaların tesiriyle öyle allak bullak bir haldeydi ki bu
konuda kendimi, gördüğü rüyalardan pek etkilenen o
eski Babil kralıyla¹ kıyaslayabilirdim. Bu rüyaları yorum-
lamakta Paris'in cümle bilgilerinin aynen eski Keldani
bilgeleri gibi yaya kalacaklarını da hiç tereddütsüz ileri
sürebilirim.

1. Nebukadnezar. (Y.N.)

LE DIMANCHE.¹

PARİS.

Günlerden pazardı. La Fleur sabahleyin kahvemle çöregimi ve tereyağını getirdiği zaman öyle fiyakalı bir şekilde giyinmişti ki onu neredeyse tanıyamadım.

Paris'e vardığımızda ona gümüş düğmeli rozetli yeni bir şapka alıp *pour s'adoniser*² dört *louis d'or* vermeyi daha Montriul'deyken kabul etmiştim. Hakkını vermek gerek; çocukcağız bu parayla harikalar yaratmıştı.

Pırıl pırıl, tertemiz, kaliteli, al bir ceketle aynı kumaştan dizlik pantolon almıştı. Bunların elden düşme olmalarına rağmen yeniden pek farklı olmadıklarını söylüyordu. "Allah müstahakını versin," diye geçirdim içimden. "Keşke bunu bana söylemeseydin." La Fleur'ün üstündekiler öyle gıcır gıcırdı ki ona verdiğim paranın buna yetmeyeceğini bilmekle beraber, bunların *rue de friperie*'den³ olduğunu öğrenmektense onun için yeni olarak satın aldığımı hayal edebilmeyi yeğlerdim.

Ama Parisliler bu konuda böyle kılı kırk yaran titizliklerle gönül üzmezler.

La Fleur bir de pek süslü işlemelerle bezenmiş nefis bir mavi saten yelek almıştı. Yelek kullanılmaktan hayli yıpranmış olmasına rağmen özenle temizlenmiş, sırmalarıyla maden aksamı parlatılmıştı. Gerçi genel olarak enikonu gösterişli sayılırdı ama mavisi cart olmadığı için ceket ile pantolonun yanına yakışıyordu. La Fleur bununla da yetinmeyip kalan parayla bir saç torbası⁴ ve bir

1. (Fr.) Pazar. (Y.N.)

2. (Fr.) Süslenmek için. (Ç.N.)

3. (Fr.) Bitpazarı sokağı. (Ç.N.)

4. Peruğun ensesindeki saçları tutmakta kullanılan kese. (Ç.N.)

*solitaire*¹ edinmiş, bitpazarcısıyla sıkı pazarlığa girişerek pantolonunun dizleri için bir çift sırma dizbağı koparmıştı. Kendi cebinden saydığı dört *livre*'le muslin firfırlar (*bien brodées*)² üstüne beş *livre* daha verip bir çift beyaz çorap almıştı. Bunlar yetmezmiş gibi tabiat da ona, tek metelik harcamasına gerek kalmadan, güzel bir endam ile boy bos vermişti.

Odaya işte böyle iki dirhem bir çekirdek, saçları son moda taranmış, göğsünde güzel bir demet çiçekle girdi. Kısacası üzerinde öyle bayramlık bir hava vardı ki bana derhal günlerden pazar olduğunu hatırlattı. Bu ikisini birleştirdiğinde birden kafama dank etti ki onun dün akşam benden istemeye çalıştığı şey, pazar gününü Paris'teki herkesin geçirdiği gibi geçirmek için izindi. Ben bu sonuca anca ulaşmıştım ki La Fleur sonsuz saygılı olmakla beraber onun dileğini reddetmeyeceğime inandığını gösteren bir güven ifadesiyle, kendisine o gün için izin vermemi rica etti; *pour faire le galant vis-à-vis de sa maîtresse*.³

İmdi, bu tam da benim Madam R.yle *vis-à-vis* yapmak istediğim şeydi. Bu maksatla bir araba tutmuştum. Arabanın arkasında La Fleur gibi şık giyimli bir uşak bulunması fiyakamı hiç de bozmazdı doğrusu. Ona izin vermem için bundan daha uygunsuz gün olamazdı.

Ne var ki bu gibi çıkmazlarda bize düşen *hissetmek*-*tir*, münakaşa etmek değil. Hizmet sektörünün kız ve erkek evlatları iş akti yaptıklarında hürriyetlerinden vazgeçerler, tabiatlarından değil. Onlar da etten kemikten yaratılmışlardır ve köle bile olsalar, tıpkı onları işe koşan efendileri gibi gurur meselesi yaptıkları ufak tefek şeyler ve istekler vardır. Feragatlerine kendilerince bir fiyat biç-

1. (Fr.) Gevşek boyunbağı. (Ç.N.)

2. (Fr.) Güzel işlenmiş. (Ç.N.)

3. (Fr.) Sevgilisinin karşısında caka satmak için. (Ç.N.)

mişlerdir hiç şüphesiz; beklentileri de öyle mantıksızdır ki bunları herhalde sık sık boşa çıkarırdım, eğer efendi oluşum bana bunu yapmak için bu kadar salahiyet vermemiş olsaydı.

Gel gör ki, “*Bak! Bak da gör, ben senin hizmetkârınım*” tavrı, benim efendilik silahımı ânında elimden alır.

“Gidebilirsin La Fleur!” dedim.

Sonra da, “Bu kadarcık zamanda Paris’te hangi sevgiliyi buldun bakalım?” diye sordum.

La Fleur elini göğsüne bastırarak bunun Mösyö Kont B.nin evindeki bir *petite demoiselle*¹ olduğunu anlattı. La Fleur’ün cemiyet hayatı için yaratılmış bir ruhu vardı. Hakkını vermek gerekirse o da efendisi gibi, önüne çıkan fırsatların pek azını kaçıırıyordu. Bu sayede, ben pasaport işimle uğraşadurayım, o nasıl yapıp etmişse, Allah bilir, merdiven sahanlığında bu *demoiselle*’le irtibat kurmuş ve benim kontun işbirliğini sağlamak için harcadığım zamanı o da hizmetçi kızın işbirliğini sağlamak için harcamaya muvaffak olmuş. Anlaşıldığına göre bugün ev halkı Paris’e gelecekmiş. Bizimki de bu kızın yanı sıra kontun hizmetindeki daha birkaç kişiyle Paris bulvarlarında buluşmak üzere sözleşmiş.

Ne mutlu size, Fransız dostlarım ki haftada hiç değilse bugün hep beraber bütün dertlerinizi bir yana bırakmayı ve başka halkların yüreklerini ezen gam yükünün ağırlığından kurtulmayı başarıyorsunuz, dans ederek, şarkı söyleyip eğlenerek.

1. (Fr.) Küçükhanım. (Y.N.)

YAZI PARÇASI. PARİS.

La Fleur giderken beni bütün gün, hem de hiç beklemediğim kadar oyalayacak öyle bir şey bıraktı ki böylesine eğlenceli olacağını ne o ne de ben önceden kestirebilirdik.

La Fleur kahvaltılık tereyağı parçasını bir frenküzümü yaprağının üstünde getirmişti. Hava sıcak, mutfak ile odamın arası epey uzak olduğu için de aşçıdan, yaprak ile kendi elinin arasına koyabileceği lüzumsuz bir kâğıt parçası almıştı. Başkaca tabağa gerek görmediğim için ona tereyağını masaya öylece bırakmasını söyledim. Kararım o gün hiç dışarıya çıkmamaktı; bu yüzden La Fleur'den beni kahvaltımla baş başa bırakıp gitmesini, bu arada *traiteur*'e¹ uğrayıp öğle yemeğimi ısmarlamasını istedim.

Tereyağını yiyip bitirince frenküzümü yaprağını pencereden dışarı attım; tam kâğıt parçasını da atacağım sırada üzerindeki yazının bir satırını okumak için duraladım, sonra bir ikinci ve üçüncü satırı da okumaktan kendimi alamadım. O zaman bu kâğıt parçasının daha iyi bir muameleye layık olduğuna karar verdim, pencereyi kapatıp bir sandalye çekerek yazıyı okumaya başladım.

Rabelais çağının kadim Fransızcasıyla ve kim bilir, belki de bizzat onun tarafından kaleme alınmış bir mektindi. Üstelik gotik harflerle yazılmış ve geçen zamanın ve rutubetin tesiriyle öyle solup silikleşmişti ki, sökmekte büyük zorluk çekerek sonunda elimden bıraktım. Eugénus'a bir mektup yazdım. Derken kâğıt parçasını yeniden elime alarak sabrımı bir kere daha taşırdım. Sonra

1. (Fr.) Lokantacı. (Ç.N.)

sinirimi yatıştırmak için Eliza'ya mektup yazdım. Gelgelelim kâğıt parçası hâlâ yakamı bırakmıyordu. Üstündeki yazıyı sökmenin zorluğu da yazılanları anlayabilmek için duyduğum arzuyu büsbütün körüklüyordu.

Yemeğimi yedim; bir şişe Burgonya şarabıyla zihni mi cilaladıktan sonra gene kâğıdı elime aldım. Neredeyse bir Gruter'in veya bir Jacob Spon'un¹ anlaşılmasız bir kitabe karşısında göstereceklerine eş bir dikkatle iki-üç saat göz nuru döktükten sonra yazıdan bir mana çıkarmaya başlar gibi oldum. Bundan emin olmak için en iyi yolun kelimeleri İngilizceye çevirmek olduğunu düşündüm. Bakalım o zaman neye benzeyeceklerdi. Böylece, laf olsun diye iş yapanların ahesteliğiyle arada bir cümle yazıp sonra odada birkaç tur atarak, sonra dünyada neler olup bittiğini görmek için pencereden dışarıya bakarak tercümeye başladım. Bu yüzden işimi ancak akşamın dokuzunda bitirebildim ve o zaman yazının şu şekilde başlayıp devam ettiğini gördüm.

YAZI PARÇASI. PARİS.

İmdi, noterin karısı bu hususta kocasına aşırı bir sertlikle karşı çıktığından, noter, "Keşke," dedi, parşömen kâğıdını elinden atarak, "keşke burada bir başka noter daha olsaydı, sırf bunları kayda geçirip tasdik etmek için..."

"Ya o zaman ne yapardın peki?" dedi karısı hışım

1. Jan Gruter (1560-1627), Hollandalı klasik bilimci. Jacob Spon (1647-1685), Fransız hekim ve antika uzmanı. (Ç.N.)

gibi yerinden kalkarak. Noterin karısı ufak tefek, zehir zemberek bir kadındı, bu yüzden noter yumuşak bir cevap verip kasırgadan kaçınmanın yerinde olacağına karar verdi. “O zaman ben de gidip yatarım,” dedi. “Cehenne- min dibine git istersen,” dedi noterin karısı.

İmdi, evde tek bir karyola bulunduğu, diğer iki oda ise Paris’te âdet olduğu üzere eşyasız durduğu için ve noterimiz, daha şu anda kendisini yel yepelek cehenne- min dibine havale etmiş olan kadınla aynı yatakta yat- mayı canı çekmediği için şapkası ile bastonunu aldı, hava rüzgârlı olduğundan sırtına kısa paltosunu giydi ve sinir- li bir halde Pont Neuf’e kadar yürüdü.

Pont Neuf’ün üstünden gelip geçmiş olan dünyanın cümle insanları mutlaka kabul edeceklerdir ki şu toprak ve sudan mürekkep arz küresinin üzerinde bir kara par- çasıyla diğerini birleştirmek için şimdiye dek inşa edil- miş tüm köprüler arasında en asil, en güzel, en haşmetli, en hafif, en uzun, en geniş olanı budur.

Bu ifadeye bakınca insana, bu yazıyı yazan Fransız değilmiş gibi geliyor.

Sorbonne’daki ilim adamlarıyla din âlimlerinin bu köprüye kondurabildikleri en büyük kusur şudur ki Paris’in içinde veya çevresinde esen en ufaklık bir nefes rüzgâr buraya gelince şehrin başka açıklık yerlerine nis- petle daha öfkeli “*sacré Dieu!*”¹lerle lanetlenir; pek de haklı olarak, muhterem ve akıllı efendiler çünkü burada rüzgâr insanın üstüne “*garde d’eau*”² bile demeden apan- sız hem de öyle beklenmedik hamlelerle gelir ki köprü-

1. (Fr.) Yüce Tanrım! (Y.N.)

2. (Fr.) Suya dikkat. (Y.N.)

yü başı şapkalı olarak geçmeye çalışan bir avuç insanın içinde, şapkasının değeri olan iki buçuk *livre*'i gözden çıkarmayanların nispeti ellide bir bile değildir.

Zavallı noter tam nöbetçinin önünden geçtiği sırada bastonunu hiç düşünmeden köprünün parmaklığına vurdu ve yukarıya kaldırırken bastonun ucu nöbetçinin şapkasının kordonuna takılarak şapkayı parmaklık demirlerinin sivri uçlarının üstünden dosdoğru Seine Nehri'ne uçurdu.

"Tek kula bile hayrı dokunmayan rüzgâr, uğursuz rüzgârdır," dedi şapkayı tutan balıkçı.

Nöbetçi, Gaskonyalı olduğu için bıyıklarını hışımla burarak çarklı tüfeğini doğrulttu.

O zamanlar bu tüfekler kibritle ateşlenirdi; nitekim köprünün öbür ucundaki yaşlı bir kadın rüzgârdan sönen kâğıt fenerini yakmak için nöbetçinin kibritini ödünç almıştı. Bu, Gaskonyalıya, kabaran kanını yatıştırmak ve kazayı kendi lehine kullanabilmek için bir anlık bir fırsat verdi. Nöbetçi, noterin kastor şapkasını kafasından kaparak, *"Uğursuz bir rüzgâr,"* dedi ve gaspı balıkçının vecizesiyle meşrulaştırmış oldu.

Zavallı noter köprüyü geçti, Rue Dauphine üzerinden St. Germain civarındaki caddelere saparak içinden sızlana sızlana yürümeye koyuldu.

"Ne bahtsız adammışım!" diyordu noter kendi kendine. "Ömrüm boyunca fırtınaların oyuncağı olmak alnıma yazılmış, her gittiğim yerde şahsım ve mesleğim küfür sağanaklarına tutulsun diye doğmuşum sanki. Kilisenin yağdırdığı şimşekler yüzünden kasırga gibi bir kadınla evlenmek mecburiyetinde kalmak... kavga boralarıyla evimden dışarı üfürüldükten sonra köprücül rüzgârlarla kastor şapkamı kaybetmek... şu fırtınalı gecede, şu yerde, başım böyle çıplak, her türlü kazanın meddücezrinin insafına terk edilmek... Nerelere sığınayım ben şimdi? Vah

bahtsız adam, vah! Pusulanın otuz iki noktasının hangisinden sana, başka hemcinslerin gibi hayır üfleyecek bir rüzgâr bulunur acaba!”

Noter bu yollu sızıldanarak karanlık bir sokaktan geçtiği sırada birden bir ses yükselerek bir kız adı çağırdı ve bu kıza hemen koşup ilk rastladığı noteri alıp getirmesini emretti. İmdi, en yakın noter kendisi olduğu veçhile bizimki tesadüften faydalanarak ilerideki kapıya yürüdü ve eski tarz bir sofadan geçerek geniş mobilyasız bir salona girdi. Burada, duvara eşit aralıklarla asılmış uzun bir mızrakla bir zırh siperi, paslı, eski bir kılıç ve fişeklikten başka eşya yoktu.

Bir zamanlar bir beyefendi olan ve şayet umurdan düşmek kişinin kanını da bozmuyorsa şu sırada da beyefendi olmayı sürdüren ihtiyar bir adam, başını eline dayamış, yatağında yatmaktaydı. Yatağın yanında, üzerinde mum yanan küçük bir masa, masanın başında da bir sandalye duruyordu. Bizim noter buraya oturdu, cebinden mürekkep hokkası ile birkaç sayfa kâğıt çıkarıp kalemını mürekkebe batırdı ve göğsünü masaya dayayarak beyefendinin son vasiyet ve arzularını yazmak için hazırlıklarını tamamladı.

“Heyhat, mösyö noter!” dedi beyefendi yattığı yerden birazcık doğrularak. “Bağış yapmanın masrafını karşılamak için bağışlayabilecek tek şeyim kendi şahsımın tarihçesidir ki eğer bunu dünyaya miras bırakmadan ölürsem, gözüm açık gideceğim. Tarihçemin temin edeceği menfaati, dinleyip kaydetmekteki zahmetinize karşılık olarak size bırakıyorum. Bu öylesine görülüp işitilmemiş bir hikâyedir ki bütün insanların okuması lazımdır, sizin hanenizi de servete boğacaktır.” Noter kalemını hokkaya batırdı. İhtiyar beyefendi, “Ey, hayatımdaki her vakanın kadiri mutlak yöneticisi!” diye konuştu, gözlerini içtenlikle devirip ellerini havaya kaldırarak. “Sen ki

beni bunca garip yolların labirentinden geçirip bu ıssız köşeye getirdin, şu yaşlı, hasta, gönlü kırılmış adamın hafızasına destek ver. Kendi ezeli gerçeğinin ruhuyla onun diline yol göster ki karşımdaki şu yabancı da sadece O KİTAPTA yazılı olanları kaleme alsın. O KİTAP ki,” diye yaşlı adam ellerini birbirine kilitleyerek sözlerine devam etti, “onun kayıtlarına göre ben ya hüküm giyecek ya da beraat edeceğim!” Noter kaleminin ucunu gözleriyle mum ışığının arasına tuttu.

“Bu öyle bir hikâye ki mösyö noter,” dedi beyefendi, “insan yüreğindeki sevgi hislerinin hepsini ayağa kaldıracaktır. İyi kalplileri kederden kahredecek, bizzat gaddarlığın yüreğini merhametle eritecektir.”

Noter yazmaya başlamak arzusuyla yanıp tutuşuyordu; kalemini üçüncü bir kere hokkasına batırdı, ihtiyar bey de biraz daha ona doğru dönerek hikâyesini şu sözlerle yazdırmaya başladı...

“Ya bunun gerisi nerede La Fleur?” diye sordum tam o sırada içeri giren uşağıma.

YAZI PARÇASI İLE BUKET. PARİS.

La Fleur masaya yaklaşıp da benim ne istediğimi anladığı zaman, bu kâğıtlardan bundan başka sadece iki yaprak bulunduğunu, kendisinin de bunları bulvarların *demoiselle*'ine takdim ettiği bir buketin saplarına sardığını anlattı. “Öyleyse rica edeyim La Fleur,” dedim. “Hemen Kont B.nin ikametgâhına gidip kızı bul da *bak ba-*

kalım bu kâğıtları geri..." La Fleur, "Hiç şüphemiz olmasın," dedi ve demesiyle koşup gitmesi bir oldu.

Çok kısa bir zaman sonra zavallı çocuk nefes nefese dönüp geldi. Çehresinde, kâğıtların geri alınamamış olması gibi basit bir sebepten daha derin bir hayal kırıklığının izleri vardı. *Juste ciel!*¹ Meğer zavallı gencin muhabbet dolu vedasının üstünden daha iki dakika bile geçmeden vefasız yâri onun *gage d'amour'*unu² kontun uşağına... uşak genç bir dikişçi kıza... dikişçi kız da üstünde benim kâğıtlarla beraber bir kemancıya vermemiş mi? İkimizin hüsrânı birbirine karışmıştı. Şöyle bir içimi çektim; La Fleur bunu aynen yankıladı.

"Ne vefasızlık!" diye inledi. "Ne şanssızlık!" dedim ben de.

La Fleur, "Buketi kaybetmiş olsaydı böylesine kahretmezdim mösyö," dedi. "Ben de bulmuş olsaydım," dedim.

Bulup bulmadığım ileride görülecektir.

İYİLİK YAPMAK. PARİS.

Karanlık bir kapıdan geçmeyi reddeden veya korkuyla karşılaşan kişi, elinden birçok iş gelen çok mükemmel, çok iyi bir insan olabilir, gelgelelim hiçbir zaman iyi bir duygusal gezgin olmayacaktır. Ben geniş, açık sokaklarda, güpegündüz şahit olduğum birçok şeyin hiç üstünde durmam. Tabiat utangaçtır, seyirci önünde oyna-

1. (Fr.) Ulu Tanrım! (Ç.N.)

2. (Fr.) Aşk mektubu. (Ç.N.)

mayı hiç sevmez. Halbuki gözlerden ırak köşelerde bazı zaman onun öyle bir sahnesiyle karşılaşsınız ki kısacık olmakla beraber bu tek sahne on-on beş Fransız piyesinden derlenebilecek duyguların hepsine bedeldir. Hem de *son derece* güzel eserlerden bahsediyorum. Ne zaman böyle alışılmış olandan daha parlak bir sahneyle karşılaşsam, böyle şeyler kahramanlar kadar papazların da işine yaradığı için, vaazımı genellikle o vakadan ilham alarak yazarım. Metnin kendisine gelince, İncil'deki "Kapadokya, Pontus ve Asya ili, Friky ve Pamfilya" en kullanışlı bölümler arasındadır.

Opéra Comique'ten dar bir sokağa açılan uzun, karanlık bir yol vardır. Burayı, sessizce *fiacre*¹ bekleyen veya temsilin bitişinde operadan yaya olarak ayrılmak isteyen üç-beş kişi kullanır. Yolun tiyatro tarafındaki ucunda, serptiği ışık daha yarı yola gelmeden dağılan küçük bir kandil durur. İşe yaramaktan çok süs niyetindedir, göze en ufak çaplısından bir sabit yıldız gibi görünür. Yanmasına yanar da, dünyaya bildiğimiz kadarıyla pek bir hayrı dokunmaz.

O akşam yoldan geçerken kapının beş-altı adım yanına geldiğimde kol kola girip sırtlarını duvara dayamış duran iki hanım gördüm. Araba beklediklerini tahmin ettim. Kapı önünde durdukları için sıranın onlarda olduğunu düşünerek sessizce ilerleyip birkaç adım gerilerinde, bir şey söylemeden durdum. Siyahlar giyinmiş olduğum için göze çarpmıyordum.

Benden tarafta duran hanım otuz altı yaşlarında, uzun boylu, sıırım gibi bir kadındı. Diğeri de aynı boy ve yapıda, kırk yaşlarındaydı. İkisinin de üzerlerinde evli veya dul olduklarını gösterebilecek herhangi bir işaret

1. Kiralık fayton. (Yazarın notu.)

yoktu; okşayışlarla güçten düşmemiş, tatlı sözlerle huzurları bozulmamış iki temiz, başı dik bakire kız kardeşe benziyorlardı. Elimde olsa onları mesut edebilmeyi isterdim doğrusu. Lakin saadetin o gece onlara bambaşka bir yerden gelmesi mukaddermiş.

Alçak bir ses, sonu tatlı bir kadansla biten pek düzgün ifadeli bir cümleyle bu iki hanımdan, Tanrı adına bir on iki *sou*'luk istedi. Bir dilencinin, dilendiği sadakaya fiyat biçmesi ve bu fiyatın genelde ezbere verilen sadakaların iki misli olması tuhafıma gitti. Hanımlar da buna benim kadar şaşmış gibiydiler. "On iki *sou*'luk mu?" dedi bir tanesi. Öbürü, "On iki *sou*'luk ha!" dedi ama dilenci-yi cevapsız bıraktı.

Fukara adam, "Bu kıratta hanımefendilerden daha az bir para istemeye dilim varmıyor," diyerek yerlere kadar eğildi.

"Lakırtı!" dediler hanımlar. "Bizde para yok."

Dilenci bir-iki dakika sessiz kaldı, sonra gene yalvarmalarına başladı.

"Ey, benim güzel, genç hanımlarım," diyordu, "o nazik kulaklarınızı sesime tıkamayın, ne olur!"

Kadınların daha genç olanı, "Doğru söylüyorum dostum, üstümüzde hiç para yok," dedi. Dilenci, "Öyleyse Allah sizden razı olsun ve de karşınızdakilere parasız verebileceğiniz saadetlerin sayısını artırsın!" diye karşılık verdi. Büyük kız kardeşin elini cebine attığını gördüm. "Dur bakayım, bir *sou* falan bulabilecek miyim!" "Bir *sou* mu!" dedi dilenci. "On iki *sou* verin! Allah size cömert davranmış, siz de bu fukaraya karşı eli açık davranın."

Küçük kız kardeş, "Elimde avucumda bir şey olaydı seve seve cömert davranırdım dostum," diye cevap verdi.

Dilenci bu sefer ablaya dönerek, "Ey, benim güzel iyilik meleğim," dedi, "sizin o parlak gözlerinize bu yumuşaklığı veren, onları bu karanlık köşede bile sabah yıl-

dızından daha ışıklı kılan şey yüreğinizdeki iyilik ve insanıyet değİLse nedir? Ya Marki Santerre ile ağabeyinin demin, buradan geçerlerken sizi övüp göklere çıkarmalarının sebebi ne olabilir?”

Hanımlar enikonu heyecanlanmışa benziyorlardı. İkisi de kendilerini tutamayarak ellerim aynı anda ceplerine attılar ve birer on iki *sou*’luk çıkardılar.

Onlarla fukara adam arasındaki çekişme sona ermişti ama şimdi de ikisi arasında, hangisinin elindeki parayı sadaka olarak vereceği konusunda devam ediyordu. Bu münakaşayı bitirmek için ikisi de ellerindeki paraları verdiler ve dilenci oradan uzaklaştı.

BİLMECE ÇÖZÜLÜYOR. PARİS.

Hemen peşine düştüm; ta kendisiydi, otelin önünde kadınlardan sadaka koparmaktaki başarısıyla beni öylesine şaşalatmış olan adam. Ve ben onun sırrını, hiç değİLse bu sırrın esasını bir anda çözüvermişim: pohpohlama.

Ey, nefis esans! Hislerimizi nasıl da tazellersin sen! Benliğimizin tüm güçlü yanlarıyla tüm zaafları nasıl da senden yanadır! Kanımıza nasıl tatlı tatlı karışır, onun en çetin, en dolaşık yollardan kolayca geçerek kalbe ulaşmasını sağlarsın!

Dilencimiz, zaman kıtlığı çekmediği için bu gece esansın dozunu her zamankinden yüksek tutmuştu. Gerçi sokaktaki ani karşılaşmalar sırasında daha azla idare etmekte ustaydı ama onun bu esansı duruma göre nasıl ayarladığını, kokusunu, koyuluğunu, niteliğini nasıl he-

sapladığını sorgulayarak kafa yormaya niyetim yok. Dilenci şimdi iki tane on iki *sou*'luk koparmıştı ya, bu yeter. Gerisini bu esansla çok daha büyük kazançlar sağlayabilmiş olanlar çok daha iyi açıklayabilirler.

PARİS.

Bizler hayatta yaptığımız iyiliklerden çok bize yapılan iyilikler sayesinde ilerleriz: Kurumaya yüz tutmuş bir dalı alıp toprağa dikeriz, sonra da dikmiş olduğumuz için sularız.

Mösyö Kont B. sırf bana pasaport meselesinde bir iyilik yapmış olduğu için daha ileriye gidip bir iyilik daha yapacak, Paris'te kaldığı bir-iki gün zarfında beni mevki sahibi birkaç kişiyle tanıştıracaktı. Onlar beni başkalarıyla tanıştıracaklardı, onlar da daha başkalarıyla filan falan.

Sırrımın çözümünü tam şu sırada öğrenmem bana bahsedilen bu gibi şereflerden epey istifade etmemi sağladı. Yoksa genelde olduğu üzere, yeni edindiğim ahbabların evlerinde ancak birer, bilemediniz ikişer kere öğle veya akşam yemeği yiyecek, sonra da Fransızca yüz ifadelerini İngilizceye *tercüme ederek* gittiğim sofralarda ben-den daha oyalayıcı bir davetlinin yerini almış olduğumu görmeye başlayacak ve zamanla bu yerleri birer birer, sırf elimde tutmamam gerektiği için terk etmek mecburiyetinde kalacaktım. Ama işler hiç de fena gitmedi.

İhtiyar Marki B.ye takdim edilmek şerefine erişmiştim. Marki eski günlerinde *Cour d'amour*'da¹ birkaç kü-

1. (Fr.) Aşk sarayı. (Ç.N.)

çok kahramanlık göstermişti; o gün bugündür de ortalıkta bu savaşların şövalyesi sıfatıyla dolaşıp duruyor ve marifetin beyninde değil de başka bir yerinde olduğuna inanılsın istiyordu. Bana İngiltere'ye gitmek istediğini söyleyerek uzun uzun İngiliz kadınlarını sordu. Ben, "Mösyö marki, yalvarırım size olduğunuz yerde kalın," dedim. "Zaten *Les Messieurs Anglois* bile İngiliz kadınlarının tatlı bir bakışına nail olmakta kâfi derecede zorluk çekiyorlar," Marki beni akşam yemeğine davet etti.

Mösyö P., hani şu toprak vergilerinin tahsilinden sorumlu vekil, tıpkı marki kadar meraklıydı ama İngiltere'nin vergileri hakkında. "Pek ağır olduklarını" duymuştu. Ben hemen, "Bir de bu vergileri toplamasını bilebilsek," dedim, ona bakıp yerlere kadar eğilerek.

Mösyö P.nin evinde verilen konserlere başka türlü asla davet edilemezdim.

Madam Q.ya beni, yanlış olarak *esprit*¹ diye tanıtmışlar. Madam Q. kendisi *esprit* biriymiş ve bu yüzden beni görmek, sohbetimi dinlemek için sabırsızlıktan kıvranıyormuş. Daha yerime oturmadan farkına vardım ki benim nükteci olup olmamam bu hanımın umurunda değildi. Beni evine sırf onun nüktedanlığına kanaat getirmem için almıştı. Tanrı şahidim olsun ki oradayken dudaklarımın kapısını bir kere bile açmadım.

Madam V. karşılaştığı her kula benim için, "Ömrümde hiç kimseyle bundan daha tenvir edici bir sohbetim olmamıştı!" diye yeminler ediyormuş.

Efendim, bir Fransız kadınının saltanatında üç dönem vardır: Kadın önce kokettir, sonra deist, daha sonra da *dévoté*² olur. Bu dönemlerin hiçbirinde Fransız kadım

1. (Fr.) Nüktedan. (Ç.N.)

2. (Fr.) Sofu. (Ç.N.)

saltanatını kaybetmez, yalnızca tebaa değiştirir. Otuz beş küsur yıl geçip de mülkü aşk kölelerinden boşalınca kadın onların yerine sadakatsizliğin kölelerini doldurur, daha sonra da kilise kölelerini.

Madam V. o sıralar bu dönemlerinin birincisi ile ikincisinin arasında sallantıdaydı. Gülün rengi hızla solmaktaydı. Bu hanım, benim ilk ziyaretimi yapma şerefine erişmemden beş sene önce deizme geçmiş olmalıydı. Din konusunu daha yoğun tartışabilmemiz için beni kanepede yanı başına oturttu. Uzun lafın kısası, bana söylediğine göre Madam V.nin hiçbir itikadı yokmuş.

Ben de Madam V.ye dedim ki: Bu onun şiarı olabilirdi, gene de ben dış duvarları yerle bir etmemin onun lehine olmayacağından emindim; çünkü bu surlar olmadan onunki gibi bir şahikanın nasıl müdafaa edilebileceğine aklım eriniyordu; çünkü dünyada güzelliğiyle namlı bir kadının deist olmasından daha büyük bir tehlike bulunmazdı. Bunu ondan gizlemeyip açıkça ifade etmeyi de kendi inancıma karşı borç biliyordum çünkü kanepede onun yanına oturalı daha beş dakika bile olmadığı halde onun hakkında birtakım niyetler kurmaya başlamıştım. İşte bu niyetleri daha kıpırdadıkları anda baskı altına alan şey de dinî duygulardan ve bu duyguların onun yüreğine yaptığı tekinlerden başka ne olabilirdi?

“Taştan yapılma değiliz ya,” dedim onun elini elimin içine alarak. “Her türlü kısıtlayıcı tedbire ihtiyacımız var; ta ki olgunluk yaşı içimize sızarak bu tedbirleri bizim bir parçamız haline getirinceye kadar. Lakin biricik hanımefendi,” diye ekledim onun elini öperek, “bunun için vakit henüz çok erken... çok erken...”

Yemin ederim, Paris’in her köşesine, Madam V.yi yanlış yoldan döndürmekle nam saldım. Kendisi, benim tek bir yarım saat içinde din lehine söylediklerimin, on-

ların ansiklopedilerinde¹ din aleyhine yazılanlardan baş-
kın çıktığını Mösyö D. ile Rahip M.ye² açıkça söylemiş.
Böylece ben bir adımda Madam V.nin *yakın çevresine*
ayak basmış, o da deist dönemini iki sene ertelemiş oldu.

Hatırlıyorum, gene bu *yakın çevrede*, kainatın yara-
dılışında bir *ilk amilin* mutlak varlığını göstermeye çalış-
tığım bir sırada, genç Kont Faineant beni elimden tutup
odanın en uzak köşesine çekerek boynumdaki *solitaire*'in
fazla dik bir şekilde iğnelenmiş olduğunu söyledi. "Hal-
buki *plus badinant*³ olması icap eder," dedi, bakışlarını
kendi boynundaki kravata doğru indirerek. "Neyse, Bay
Yorick, fazla söze hacet yok," diye ekledi. "*Akil olana* bir
söz yetermiş."

"Yeter ki o sözü söyleyen akıl olsun mösyö kont,"
diye cevap verdim eğilip onu selamlayarak.

Genç kont beni ömrümde kimseden görmediğim
bir hararetle kucakladı.

Tam üç hafta boyunca karşıma çıkan herkesin dü-
şüncesine katıldım. "*Pardi! Ce Mons. Yorick a autant
d'esprit que nous autres.*" "*Il raisonne bien,*" diyordu bir
başkası. Bir üçüncü kişi, "*C'est un bon enfant,*"⁴ diyordu.
Bu bedel karşılığında ben Paris'te hayatımın sonuna ka-
dar yiyip içip keyif çatabilirdim. Gelgelelim dürüst ol-
mayan bir *hesaptı* bu, zamanla bana utanç vermeye baş-
ladı; bir *kölenin* elde ettiği bir kazanımdı, içimdeki olan-
ca şeref duygusu isyan halindeydi, ne kadar yükseğe tır-
mansam benim dilencinin yöntemine o kadar mecbur

1. *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts, et des métiers*
(Ansiklopedi ya da Sistemli Bilim, Sanat ve Zanaat Sözlüğü), Aydınlanma
Çağı'nın önemli kaynaklarından. (Y.N.)

2. Filozof Denis Diderot ve Rahip Morellet. (Ç.N.)

3. (Fr.) Daha uçarı. (Ç.N.)

4. (Fr.) Sırasıyla; "Vay canına! Şu Bay Yorick'in kafası en az bizimki kadar çalış-
ıyor." – "Çok güzel mantık yürütüyor." – "İyi çocuk." (Ç.N.)

kalıyordum; katıldığım yakın çevre ne kadar müstesna, etrafımı saran sanat çocukları ne kadar çoksa, tabiat çocukları benim o kadar gözümde tütüyordu. Ve nihayet bir gece, en azından yarım düzine insana en rezil şekilde yalakalık ettikten sonra gönlüm bulandı, gidip yattım ve La Fleur'e, ertesi sabah İtalya'ya hareket edebilmemiz için atları ısmarlamasını buyurdum.

MARIA. MOULINES.

Bu zamana kadar hiç böylesine bir bolluk ve bereket çılgınlığı yaşamamıştım. Fransa'nın en cana yakın bölgesi Bourbonnais'yi hasat mevsiminin zirvesinde, tabiatın herkese kucak kucak zenginlik dağıttığı bir sırada boydan boya geçmek, her adımda müziğin *emeğe* tempo tuttuğu ve cümle tabiat çocuklarının mahsullerini kaldırırken bayram ettikleri bir gezi. Bütün bunları yüreğim dolup taşarak ve karşımda beliren her sahne karşısında heyecandan kıvılcımlanarak seyretmek ve bu sahnelerin her birinin türlü maceralara gebe olduğunu bilmek.

Ya Rabbi'm, yirmi ciltlik kitap olur bu! Ama heyhat! Hepsini elimde kalan şu üç-beş kâğıda sığdırmak mecburiyetindeyim ki bunların yarısını da dostum Bay Shandy'nin Moulines'de karşılaştığı bahtsız Maria'ya ayırmam icap ediyor.

Bay Shandy'nin o akıl hastası genç kız üstüne yazdıklarını okurken çok etkilenmiştim. Şimdi onun yaşadığı yerlerden geçerken bu etki içimde yeni baştan öyle bir kuvvetle canlandı ki yolumun yarım fersah dışına çıkıp

Maria'nın ana babasının köyüne uğrayarak kızlarından haber sormak arzusuna karşı koyamadım.

Biliyorum, Mahzun Yüzlü Şövalye'nin kederli maceralar peşinde koşmasına benziyor bu; gelgelelim nedendir, nasıldır bilmem ama bedenimde bir ruhun mevcudiyetini en açık şekilde hissettiğim zamanlar, bu türlü maceralara karıştığım zamanlardır.

Kapıya ihtiyar ana geldi ve daha ağzını açmadan yüzündeki ifade bana her şeyi anlattı: Kocasını kaybetmişti. Bana kocasının bir ay kadar önce, Maria'nın aklını kaybetmesi yüzünden öldüğünü söyledi. Dediğine göre yaşlı ana başlangıçta bu ölümün, zavallı kızının aklını büsbütün kaçırtmasından korkmuştu ancak tam tersine, Maria daha bir kendine gelmiş gibiydi. "Gene de zavallı kızcağızım durduğu yerde duramıyor bir türlü," diye kadın ağlayarak ekledi. "Kendini yollara vurup dolaşıyor."

Bunu yazarken kalbimin çarpışı neden yavaşlıyor? Ya kalbi sadece neşeye akortlanmış sandığım La Fleur'ü, kapıdaki kadını dinlerken iki kere elinin tersiyle gözlerini silmeye iten acaba ne oluyor? Arabacıya, yola dönmesi için işaret verdim.

Moulines'in yarım fersah dışına çıktığımız bir sırada, yoldaki bir çitin aralığından gözüme bir kavak ağacının altında oturmakta olan zavallı Maria çarptı. Dirsekleri dizinde, başını bir eline yaslayıp oturmuştu. Ağacın dibinden küçük bir dere akıyordu.

Arabacıya Moulines'e sürmesini, La Fleur'e de yemeğimi ısmarlayadurmasını, biraz arkadan geleceğimi söyledim.

Maria, tıpkı arkadaşımın bana tarif ettiği gibi beyazlar içindeydi. Ama eskiden ipek bir tülle ördüğü saçları şimdi çözülü duruyordu. Mintanına bir ilave yapmış, omzundan beline sarkan uçuk yeşil bir kurdelenin ucuna kavalını tutturmuştu. Keçisi de sevgilisi gibi vefasız

çıktığından genç kız onun yerine küçük bir köpek almış, bir iple beline bağlamıştı. Benim baktığımı görünce köpeği iple kendine doğru çekerek, "Beni bırakıp gitmeyeceksin Sylvio," dedi. Gözlerinin içine bakınca onun o anda sevgilisi ve keçisinden çok babasını düşündüğünü anladım çünkü bu sözleri söylerken yanaklarından aşağıya gözyaşları yuvarlanmıştı.

Gidip yanı başına oturdum; akan gözyaşlarını mendilimle silmeme izin verdi. Sonra mendili kendi gözlerime bastırdım, sonra gene onun, sonra kendimin, sonra onun, sonra yeniden kendimin yaşlarını sildim... ve bunu yaparken içimde öyle anlatılmaz hisler uyandı ki bunlar, madde ile hareketin şu ya da bu bileşiminden kaynaklanmakla izah edilemez; bundan eminim.

Bir ruhum olduğuna katiyetle inanıyorum. Maddecilerin dünyaya musallat ettikleri bütün kitaplar bir araya gelse beni bunun aksine asla inandıramaz.

MARIA.

Biraz kendine geldiği zaman Maria'ya, iki yıl kadar önce gelip onunla keçisinin arasına oturan o solgun benizli, cılız adamcağızı hatırlayıp hatırlamadığını sordum. Maria o sıralar zihninin çok bulanık olduğunu, gene de bu hadisenin iki sebepten aklında kaldığını anlattı bana. Birincisi bu insanın ona acıdığını, o sırada çok hasta olmasına rağmen hissetmişti, ikincisi de keçisi adamın mendilini çalmıştı. Maria bu yüzden keçisini dövüp mendili derede yıkadığını ve belki adam yarım ağızla söz vermiş olduğu gibi dönüp gelirse vermek üzere o gün bugündür cebinde sakladığını söylüyordu. Nitekim mendili bana göstermek

için cebinden çıkardı. Güzelce katlayıp iki asma yaprağının arasına yerleştirmiş, bir asma filiziyle bağlamıştı. Açtığı zaman mendilin bir köşesinde S markasını gördüm.

Maria bana o günden sonra yürüye yürüye ta Roma'ya kadar gittiğini, St. Peter Meydanı'nda bir tur atıp geri döndüğünü, Apenin Dağları'nı tek başına geçtiğini, bütün Lombardiya dolaylarını beş parasız, Savoy'un taşlı yollarını ayakkabısız dolaştığını anlattı. Buna nasıl dayanmış, nereden destek bulduğunu bilemiyordu. "Ne var ki," diyordu, "*Tanrı rüzgârını kırpılmış kuzuya göre ayarlar.*"

"Hem de ne kırpılmak, neredeyse derin yüzölürcesine!" dedim ona. "Benim memleketimde olaydın Maria... Orada bir köy evim var benim, seni oraya alır saklardım. Benim ekmeğimi bölüşür, suyunu bardağımdan içerdin. Ben senin Sylvio'na da iyi bakardım. Hastalanıp kendini yollara vurduğunda peşinden gidip seni bulur, geri getirirdim. Gün battığında dualarımı okurdum, sen de kavalınla kendi akşam şarkını çalardın. Sanmam ki benim fedakârlığımdan tüten buhur, kırık bir kalbin buhuruyla karıştığı için cennet kapısında daha az kabul görsün."

Bunları söylerken yüreğim eriyip gitmişti. Mendilimi cebimden çıkardığımda Maria bunun sırlıslıkla olduğu için işe yaramadığını görünce ille gidip derede yıkamadan edemedi. "Peki nerede kurutacaksın Maria?" diye sordum ona. "Koynumda," diye cevap verdi. "İyi gelir bence."

"Demek yüreğin hâlâ bu kadar sıcacık ha Maria?" diye sordum.

Bütün kederlerinin düğümlendiği tele dokunmuşum. Maria bir süre dalgın, melül bir anlamazlıkla yüzüme baktı, sonra hiçbir şey demeden kavalını eline alıp Meryem Ana'ya bağlılığını belirten bir ilahi çalmaya baş-

ladı. Dokunmuş olduğum telin titreşimi durdu, birkaç dakika sonra da Maria kendine gelip kavalını bıraktı, ayağa kalktı.

“Peki nereye gidiyorsun Maria?” diye sordum. “Moulines’e,” diye cevap verdi. “Hadi beraber gidelim,” dedim. Koluma girdi, ipi gevşeterek köpeği peşine taktı ve işte bu şekilde Moulines’e girdik.

MARIA. MOULINES.

Gerçi kalabalık yerlerde, el âlem içinde selamlaşıp vedalaşmaları hiç sevmem, gene de kentin orta yerine vardığımızda Maria’ya son bir kere bakıp veda etmek için durdum.

Maria’nın boyu uzun değildi ama endamı son derece biçimliydi. Hastalığı yüzüne adeta uhrevi bir mana vermişti, gene de kadınsıydı ve bir kadında gönlün isteyip gözün aradığı o kadar çok niteliğe sahipti ki, eğer onun beyninden acısının, benim beynimden de Eliza’nın izlerini silmek mümkün olsaydı *ekmeğimi bölüşmek, suyunu bardağımdan içmek ne kelime*, Maria göğsüme yaslanıp benim için bir kız evlat olabilirdi.

Elveda, ey, kadersiz kız! Şimdi kendi yoluna koyulmuş olan bir yabancıнын yufka yüreğinin, yaralarına sürdüğü merhemi ve şarabı em: O yaraları ancak seni iki kez incitmiş olan kişi temelli sarabilir.

BOURBONNAIS.

Fransa'nın bu bölgesinde, bağbozumunda yaptığım bu yolculuğun bana dünyanın en coşkun his ve heyecan cümbüşlerini yaşatacağına dair hayaller kurmuştum; ama yöreye bir keder kapısından geçerek girdiğim için hüznümlü hislerim bunu tamamen imkânsız kıldı. Karşıma çıkan her bayram manzarasının ardında, kavak ağacının gölgesinde dalgın oturur haliyle Maria'yı görüyordum. Neredeyse Lyon'a varıncaya kadar onun hayalini zihnimden silemedim.

Ey, aziz duyarlık! Sevinçlerimizde kıymetli, kederlerimizde pahalı olan ne varsa hepsinin tükenmez kaynağı! Kurbanını izbelerde zincire vuran da, CENNETE yükselten de gene sensin ey, hislerimizin ezeli ve ebedi pınarı! Senin izini işte şuracıkta buluyorum; içimde şimdi kıpırdanan hislerdir senin tanrısallığın, yoksa kimi acınası, marazlı dakikalarda *"ruhumun kendi içine büzülüp orada gördüğü harabiyet karşısında sarsılması"* değil. Sözcüklerin şatafatından ibarettir bu! Lakin eğer kendi benliğimle sınırlı olmayan birtakım sevinçler ve gönül dolusu acılar hissediyorsam, bunların hepsi senden fışkırıyor, ey, bu dünyanın yücelerden yüce DUYGU MERKEZİ! Başımızdan yere bir tel saç düşse titreşimleri senin mülkünün en uzak çöllerinde bile hissedilir. Ben hasta yattığımda Eugenius senin tesirine kapılarak perdeni çeker, hastalığının arazlarını sayıp dökmemi dinler ve sinirlerinin bozulmasını havaya yorar. Sen bazı zaman pınarının suyundan en sarp dağlarda dolaşan en kaba saba köylüye içirirsin ve o yolunun üstünde başka bir sürünün yaralı kuzusunu bulduğunda... Şu anda onu görür gibiyim, başını esasının kancasına yaslamış, yerdeki hayvana içi yanarak bakıyor. "Ah, birkaç dakika önce gel-

miş olaydım!” Kuzu kan kaybından ölürken çobanın yufka yüreği de kan ağlıyor.

Allah'ın huzuru üstüne olsun, asil ruhlu çoban! Yürüyüp yoluna giderken içinin acıyla burkulduğunu görüyorum. Ama yaşayacağın sevinçler bunu telafi edecektir! Çünkü senin kulüben mutlu bir yuvadır; bu yuvayı seninle paylaşan kişi de, etrafında oynayan kuzuların da mutludurlar.

AKŞAM YEMEĞİ.

Taurira Dağı'na tırmanmaya başladığımız sırada arabanın okundaki atın ön ayaklarından birinin nalı gevşeyince arabacı aşağıya indi, nalı çekip kopararak cebine attı. Beş-altı millik yol tırmanacağımıza ve başlıca güvencemiz bu at olduğuna göre ben nalin yeniden, iyi kötü yerine takılmasında ısrar ettim ancak arabacı çivileri atmış olduğu, alet kutusundaki çekiç de çivisiz bir işe yaramayacağı için sonunda yolumuza devam etmeye razı oldum.

Daha yarım millik bile yokuş tırmanmadan yolun taşlık bir kısınma geldiğimizde zavallı hayvan ikinci bir nalını düşürdü. Bu sefer arabadan sahiden indim ve sol tarafımızda, çeyrek mil kadar ötede bir ev görünce arabacıyı, o tarafa sapması için zor ikna ettim. Yaklaşıp da eve ve çevresine yakından baktıkça yaşadığımız şu aksiliğe neredeyse sevinmeye başladım. Burası, yirmi hektarlık bir bağ ve aynı büyüklükte bir mısır tarlasıyla çevrili, küçük bir çiftlik eviydi. Evin bir yanında yarım hektarlık bir *potagerie*¹ vardı ki içinde bir Fransız köy evini bolluk

1. (Fr.) Sebze bahçesi. (Ç.N.)

içinde yüzdürecek her şey mevcuttu. Öbür taraftaki küçük korudan da bu bolluğu pişirip aş yapmak için gereken şeyler temin edilebilirdi. Eve vardığımda saat sekiz sularıydı. Arabacıyı kendi başının çaresine baksın diye dışarda bırakarak dosdoğru evin içine girdim.

Aile, kır saçlı bir adam ile karısı, beş-altı oğul ile damat, bunların eşleri ve şen şatır torunlardan oluşuyordu.

Hepsi bir arada, sofradaki mercimek çorbasının başına toplanmışlardı. Masanın orta yerinde kocaman bir somun buğday ekmeği duruyor, iki uçtaki iki şarap sürahiside yemeğin aşamaları boyunca neşe dağıtmayı vaat ediyordu. Bir sevgi şöleniydi bu.

Yaşlı adam ayağa kalkarak beni karşıladı ve saygılı bir samimiyetle sofraya davet etti. Kalbim zaten kapıdan girer girmez oturmuştu bu sofraya; evin oğullarından biriymişim gibi hemencecik yerime geçtim ve bu kimliğe bir an önce bürünebilmek için ihtiyarın bıçağını alarak ekmeği çekip kendime göz ve mide dolduran bir dilim kestim. Bu esnada etrafımdaki her gözde gördüğüm şey sadece candan bir kabul değil, benim bu kabulden peşinen emin oluşum yüzünden şükranla karışmış bir kabuldü.

Bu lokmaları bunca lezzetli kılan bu muydu yoksa neydi, söyle bana ey, tabiat! O sürahiden içtiğim yudumların, hâlâ tadı damağımdan gitmeyecek kadar nefis olmasındaki tılsımı neye borçluyum, sen söyle.

Akşam yemeği tam gönlüme göreydi, evet; ama bunu takip eden şükran duası faslı gönlüme çok daha yakın geldi.

ŞÜKRAN DUASI.

Yemek bittiğinde yaşlı baba masaya bıçak sapının tepesiyle şöyle bir vurarak herkesi dansa hazır olmaya çağırdı. İşaret verilir verilmez kadınlarla kızlar saçlarını toplamak için hep beraber arkadaki bir odaya, erkekler de yüzlerini yıkayıp ayaklarındaki tahta kunduraları değiştirmek için dışarıya koştular. Üç dakika içinde herkes, evin önündeki küçük bir sahnenin üstünde dansa başlamaya hazır vaziyetteydi. Yaşlı adam ile karısı dışarıya en son çıktılar, beni aralarına alarak kapı önündeki kıtık kanepeye oturdular. İhtiyar baba bundan elli sene önceleri yaman *vielle*¹ çalarmış; bu yaşında bile durumu idare edecek kadar ustaydı. Karısı arada biraz şarkı söyleyerek kocasının çalgısına katılıyor, bir süre susup gene hayat arkadaşına eşlik ediyordu. Çocukları ile torunları da karşılarında dans ediyorlardı.

Ancak ikinci dansın ortalarında, birtakım duralamalar sırasında herkesin göğe baktığını fark ettiğim zaman, havada bir ruh kanatlanması hissettim ki bu, basit bir neşenin amili ve neticesi olmaktan bambaşka bir mana taşıyordu. Kısacası dansa *dinin* karıştığını hissetmiştim. Ben o zamana kadar dinin dans ettiğini hiç görmemiş olduğum için şimdi buna da, beni durmadan yanıltan muhayyilemin aldatmacalarından biri nazarıyla bakabilirdim; ne var ki yaşlı baba dansın bitiminde bana bunun o evde değişmez bir gelenek olduğunu, kendisinin hayatı boyunca her akşam yemekten sonra ev halkını mutlaka dansa ve neşeye davet ettiğini anlattı. “Çünkü,” diyordu, “kanaatkâr ve neşeli bir ruh, kör

1. Kemana benzeyen bir müzik aleti. (Y.N.)

cahil bir köylünün Tanrı'ya sunabileceği en iyi şükran duasıdır.”

“Ve de okumuş bir din adamının,” dedim ben de.

NEZAKET MESELESİ.

Taurira Dağı'nın tepesine vardığınız zaman Lyon'a doğru iniş başlar; işte o zaman tüm acele hareketlere elveda! İhtiyat gerektiren bir yolculuktur bu, aceleci olmamak insanın sinirlerine daha iyi gelir. Ben de bir çift katırı olan bir arabacıyla, beni Savoy üzerinden bir selamet Torino'ya ulaştırması için anlaştım.

Siz ey, fukara, sabırlı, sessiz, namuslu insanlar, hiç korkunuz olmasın! Dışarıdaki dünya sizin basit faziletlerinizin hazinesine göz dikmeyecek, yurdunuzu istilaya kalkışmayacaktır. Ey, tabiat, tüm hercümercine rağmen sen kendi yarattığın yoksulluğu hâlâ dostça gözetirsin; dört bir yanma diktiğin büyük eserler yüzünden orakla tırpana verecek pek az şeyin kalır ama sen bu pek az şeye güven ve himaye bahşedersin; bu yollu kolladığın yuvalar da saadetle dolar.

Bırak, yorgun yolcu senin yollarının ani dönüş ve tehlikelerinden dilediğince yakınsın... senin kayalarından... uçurumlarından... yokuşların çetinliğinden, inişlerin verdiği korkulardan... aşılmaz sarp dağlardan... zirvelerden koca koca kayalar sürükleyip yolcunun yolunu tıkayan şelalelerden... Köylüler St. Michel ile Madane arasındaki böyle bir tıkanıklığı aşmak için gün boyu uğraşmışlardı. Ve arabam buraya vasil olduğunda, yolda bir geçit açabilmek için daha en azından iki saat çalışmaları gerekiyordu: Sabırla beklemekten başka yapacak şey yoktu. Yağışlı, fır-

tınalı bir geceydi; buna gecikme de eklenince arabacı arabayı durak yerinden beş mil beride, yol kenarındaki düzgün görünüşlü bir hana çekmek zorunda kaldı.

Ben hemen yatak odama yerleşmiş, ocakta güzel bir ateş yaktırtıp akşam yemeğimi ısmarlamış, halimin daha kötü olmadığına şükrediyordum ki hana, içinde bir hanımla oda hizmetçisi olan bir araba geldi.

Binada başka yatak odası olmadığı için hancının karısı yolcuları, selamsız sabahsız benim odaya getirdi. Burada sadece bir İngiliz centilmenin kaldığını, halbuki odada iki güzel karyola bir de içinde yatak bulunan bir dolap olduğunu söyleyerek onları içeriye buyur etti. Gerçi konuşurkenki ifadesi bu üçüncü yatak hakkında pek iyi şeyler söylemiyordu ama gene de, "Ortada üç yatakla üç kişi var işte," diyordu hancının karısı. "İngiliz centilmenin bu durumda kolaylık göstereceğinden eminim." Ben de ona bu hususta tereddütte düşecek bir anlık bile fırsat bırakmadan hemen, elimden gelen her şeyi yapacağımı ifade ettim.

Bu beyan, odamdan temelli vazgeçtiğim manasına gelmediği için kendimi hâlâ öylesine ev sahibi olarak görüyordum ki bu rolün icabatını yerine getirmeyi hak saydım ve hanımefendiden oturmasını rica ettim. İsrarla en sıcak yere aldım onu, aşağıdan daha odun istedim ve hancının karışma sofrayı üç kişilik kurup en iyi şaraptan getirmesini buyurdum.

Genç kadın ocağın başında ısınmaya başlayalı daha beş dakika bile olmamıştı ki başını döndürüp karyoladan tarafa bakmaya başladı. Gözleri o yana her çevrilişte bakışları biraz daha şaşkınlaşıyordu. Onun halinden anlıyordum, kendi hesabıma ben de rahatsızdım; çünkü bir yandan onun bu bakışları, diğer yandan vaziyetin kendisi derken, ben de genç kadıninkiyle boy ölçüşebilecek kadar şiddetli bir sıkılganlık hissetmeye başlamıştım.

Yatacağımız yatakların ikisinin de aynı odada olması bütün bu tedirginlikleri yaratmaya zaten tek başına kâfiyken bir de konumları –çünkü birbirlerine paralel olarak ve aralarına ufak bir hasır koltuk anca sığacak kadar yakın duruyorlardı– vaziyeti ikimiz için de büsbütün sıkıntılı kılıyordu. Üstelik ocağın yalanına kurulmuş olduklarından bir tarafta bacanın çıkıntısı, öbür tarafta tavanı boydan boya kat eden kaim bir tavan atkısı, karyolar için bizim tedirginliğimizin azalmasına hiç de yardımcı olmayan kuytu bir köşe yaratır gibiydi. Tedirginliğimizi bundan öte artırabilecek bir şey varsa o da şuydu: Karyoların ikisi de öyle küçüktü ki bunların birinden birinde hanım ile hizmetçinin bir arada yatmaları düşünülemezdi. Eğer düşünülebilseydi benim onların yanındaki yatakta yatmam, arzu edilecek bir şey olmamakla beraber pek o kadar irkiltici gelmeyebilir, zihnimizi kapatıp unutabileceğimiz bir şey olurdu.

Odanın içindeki odacığa gelince, burası bize hemen hemen hiç umut vermedi: Panjuru yarı kopuk, penceresinde keskin gece rüzgârını dışarda tutmaya yarayacak camı veya yağlı kâğıdı olmayan, rutubetli, soğuk bir dolaptı. Genç hanım kapıyı açıp içeriye bir göz attığı sırada boğazıma yapışan öksürüğü bastırmadım. Böylece vaziyetimizi şu şıklara indirmiş olduk: Ya hanım sıhhatini duygularına feda edip dolapta kendisi yatarak benim yanımdaki karyolayı hizmetçisine bırakacak ya da hizmetçi kız dolapta yatarak vs. vs.

Genç hanım yanakları sağlıklı bir renkle ışıyan, otuz yaşlarında bir Piyemonte'liydi; hizmetçisiyse yirmisinde bir Lyon'lu ve cıvıl cıvıllığıyla, kıpır kıpırlığıyla tam bir Fransız kıızı. Hangi yöne dönsek yol dikenliydi. Başımıza bu derdi açan kaya engeli, köylülerin kaldırma çabaları sırasında gözümüze pek büyük görünmüşse de şu anda karşımıza çıkanın yanında çakıltaşı gibi kalırdı! Bir de

şunu ilave etmeliyim ki hanımefendiyle benim şu vaziyette hissettiklerimizi birbirimize açamayacak kadar nazik olmamız, ruhlarımıza çöken kasveti hafifletmeye hiç de yaramıyordu.

Yemeğe oturduk. Eğer yemekle birlikte Savoy'daki küçük bir hanın temin edebileceğinden daha çok şarap içmemiş olsaydık dillerimiz sanırım, en sonunda konuşmamız kaçınılmaz olana dek açılmayacaktı. Neyse ki hanımın arabasında birkaç şişe Burgonya şarabı varmış; *filles de chambre*'ını yollayıp bunların iki tanesini getirtti. Bu sayede, yemek sona erip de kendi başımıza kaldığımızda halimizi hiç değilse çekinmeden konuşacak kadar cesaret bulabildik. İki saatlik bir müzakere süresinde durumu her türlü açıdan bütün cepheleriyle ele alıp konuştuk. Bu iki saatin sonunda, en nihayet şartları aramızda karara bağladık ve bir barış antlaşmasının şekli ve üslubuyla, maddeler halinde resmileştirdik. Kanaatimce iki taraf da bunu, geçmişten günümüze ulaşmış herhangi bir şerefli antlaşmanın imzasında olabileceği kadar samimi bir inanç ve iyi niyetle gerçekleştirdi.

Maddeler şöyleydi:

Birincisi: Yatak odasında hak sahibi kişi olduğuna ve kendisi ocağın önündeki yatağın daha sıcak olacağına inandığı için mösyö, hanımefendinin bu yatağı kabul buyurmak lütfunda bulunmasında ısrar etmektedir.

Madam buna rıza göstermektedir ancak bir şartla: Karyolanın perdeleri ince, şeffaf pamukludan yapılma, üstelik kavuşamayacak kadar da dar olduğuna göre, *filles de chambre* bu aralığı ya çengelliğiyle tutturarak ya da iğne iplikle dikerek mösyönün tarafına kâfi bir set teşkil edecek şekilde kapatacaktır.

İkincisi: Madam, mösyönün bütün gece sırtında sabahlığıyla yatmasını talep etmektedir.

Reddedildi: mösyönün maalesef sabahlık sahibi ol-

madığı ve bavulunda altı gömlek ve tek bir siyah ipek pantolondan başka eşyası bulunmadığı gerekçesiyle.

İpek pantolondan bahsedilmesi, maddede temelden bir değişikliğe yol açtı çünkü pantolonun sabahlık yerine geçmesi kabul olundu; bu sebeple de benim sabaha kadar siyah ipek pantolonumla yatmam şartı getirilip kabul edildi.

Üçüncüsü: Hanımefendi tarafından ısrarla öne sürülen şarta göre, mösyö yatağına yatıp ocaktaki ateşle şamdan söndürüldükten sonra mösyö gece boyunca tek bir kelime konuşmayacaktır.

Kabul olundu: mösyönün dua etmesinin, antlaşmayı ihlal manasına çekilmemesi şartıyla.

Bu antlaşmada unutulmuş tek bir nokta vardı, o da hanımefendiyle benim ne şekilde soyunup yatağa girmemiz gerektiği idi. Bunun tek bir yolu vardı ki ben bunu tahmin etmeyi okuyucuya bırakıyor ve şöyle diyorum: Eğer bu yol dünyanın en ince, en terbiyeli yolu değilse kabahat okuyucunun kendi muhayyilesindedir ve bu benim, okuyucunun muhayyilesi hakkındaki ilk şikâyetim de değildir.

İmdi, sonunda yatağa yattığımız zaman, durumun anlaşılmazlığından mı nedir, bilmiyorum ama nedense gözlerimi bir türlü yumamadım. O yana döndüm, bu yana döndüm, tekrar tekrar döndüm durdum ve en nihayet gece yarısından tam bir saat sonra, gücümün de sabrımın da tükenmesiyle dayanamayıp, "Ya Rabbi'm!" deyiverdim!

"Antlaşmayı bozdunuz beyefendi!" dedi, kendisini de benim kadar uyku tutmamış olan genç kadın. Yüzlerce af dilemekle birlikte ağızımdan kaçanın hafif bir nidadan başka bir şey olmadığında ısrar ettim. O bunun, antlaşmanın kesin ihlali manasına geldiğini iddia ederken ben de söylediğim kelimenin üçüncü maddenin kapsamına girdiğini ileri sürüyordum.

Genç kadın iddiasından hiçbir surette vazgeçmiyordu, halbuki bu yüzden aramızdaki maniaya hasar vermekteydi; çünkü münakaşamızın harareti arasında iki-üç iğnenin aramızdaki perdeden kayıp yere düştüğünü duyabiliyordum.

“Şerefim ve namusum üzerine yemin ederim madam,” dedim, kolumu, sözlerimi vurgulamak istercesine yataktan dışarı doğru uzatarak.

(“Dünyaları verseler en ufak bir terbiye kaidesini bile ihlal etmem ben,” diye eklemek niyetindeydim.)

Gel gör ki bizim münakaşamızı duyan ve işin sonunun kavgaya varmasından korkan *fille de chambre* meğer usulca dolabından çıkmış ve ortalık zifirî karanlık olduğu için bizim görmezimizden öyle yakınımıza gelmiş ki yataklarımızın arasındaki daracık aralıkta hanımıyla benim arama girerek neredeyse başucumuza kadar sokulmuş.

Böylece kolumu yataktan dışarıya doğru uzattığımda elimle tuttuğum şey, *fille de chambre*'ın...

